

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İKTİSAT BİLİM DALI

**DEMOKRAT PARTİ İKTİDARINA GİDERKEN İKTİSAT POLİTİKASI
TARTIŞMALARI**

Yüksek Lisans Tezi

ONUR ÇETİNTAŞ

İstanbul, 2015

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İKTİSAT BİLİM DALI

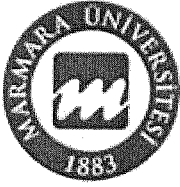
**DEMOKRAT PARTİ İKTİDARINA GİDERKEN İKTİSAT POLİTİKASI
TARTIŞMALARI**

Yüksek Lisans Tezi

ONUR ÇETİNTAŞ

Danışman: MEHMET RIZA TÜRKAY

İstanbul, 2015

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

İKTİSAT Anabilim Dalı ULUSLARARASI İKTİSAT Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi ONUR ÇETİNTAŞ'ın DEMOKRAT PARTİ İKTİDARINA GİDERKEN İKTİSAT POLİTİKASI TARTIŞMALARI adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 23.06.2015 tarih ve 2015-22/19 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 30/06/2015

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Öğretim Üyesi Adı Soyadı	İmzası
1. Tez Danışmanı Prof. Dr. MEHMET TÜRKAY	
2. Jüri Üyesi Yrd. Doç. Dr. ÖZGÜN BİÇER	
3. Jüri Üyesi Yrd. Doç. Dr. M. MERYEM KURTULMUŞ	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Onur Çetintaş
Anabilim Dalı	: İktisat
Programı	: Uluslararası İktisat
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Mehmet Türkay
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans - Haziran 2015
Anahtar Kelimeler	: Devletçilik, Liberalizm, Sermaye Birikimi, Ahmet Hamdi Başar, Türkiye İktisat Mecmuası, İstanbul Tüccar Derneği

ÖZET

DEMOKRAT PARTİ İKTİDARINA GİDERKEN İKTİSAT POLİTİKASI TARTIŞMALARI

Türkiye İktisat Mecmuası'nda Ahmet Hamdi Başar ve Munis Tekinalp'in öncülüğünü yaptığı devletçilik tartışmaları, 1945 sonrası Türkiye'de siyasal düzlemde yaşanan gelişmelerin de temel başlıklarından biri olmuştur. Devletçilik tartışmaları daha çok devlet müdahalesi ve bürokrasinin konumu üzerinden şekillenmiş, devletçiliğin yeniden tarif edilmesi ve sınırlarının yeniden çizilmesi tartışmanın taraflarınca vurgulanmıştır. Çalışmanın temel amacı dergide devletçilik tartışmalarına ilişkin yayınlanan yazılar üzerinden İstanbul Tüccar Derneği'nin, o dönemde yaşanan dönüşüm ve devletçilik tartışmaları bağlamında aldığı pozisyonun sermaye birikimi sürecindeki yerini anlamak olmuştur. Devletçilik uygulamaları ile ekonomide serbestleşmeci uygulamaların sermaye birikimi bağlamında birbirleriyle tamamlayıcı bir ilişki içinde olduğu vurgulanarak kapitalizmin belirleyici bir rolde olduğu görülmeksizin yapılan devletçilik-liberalizm ayrımı analizlerde açmazlara yol açmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Onur Çetintaş
Field	: Economics
Programme	: International Economics
Supervisor	: Prof. Dr. Mehmet Türkay
Degree Awarded and Date	: Master - June 2015
Keywords	: Statism, Liberalism, Capital Accumulation, Ahmet Hamdi Başar, Turkey Economics Journal, Istanbul Merchant Association

ABSTRACT

ECONOMIC POLICY DEBATES ON THE WAY TO DEMOCRAT PARTY POWER

Being led by Ahmet Hamdi Başar and Munis Tekinalp, statism debates in Turkey Economics Journal (Türkiye İktisat Mecmuası) were one of the essential topics of progresses in political arena after 1945's in Turkey. The statism debates were mostly shaped by the state's intervention and the position of bureaucracy, and the re-definition of statism along with its limits was highlighted by the concerned parties. The aim of this study is to understand the position of Istanbul Merchant Association (İstanbul Tüccar Derneği) in capital accumulation process within the context of transformation at that time and the statism debates, by analyzing the articles regarding statism debates in Journal. A distinction between statism and liberalism without highlighting the complementary relation in the context of capital accumulation process between the statism practices and the liberal practices in economy, and without considering capitalism's key role, would cause to dilemmas in common analyses.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

KISALTMALAR	v
1. GİRİŞ	1
2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI DÜNYADA GEÇERLİ DURUM VE TÜRKİYE’DE 1945 SONRASI SİYASİ GELİŞMELER VE SERMAYE BİRİKİM SÜRECİ	3
2.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dünyada Geçerli Durum.....	3
2.2. Türkiye’de 1945 Sonrası Sermaye Birikim Süreci.....	7
2.3. Çok Partili Hayata Geçiş ve DP’nin Ortaya Çıkışı	13
2.4. 1946 Devalüasyonu ve IMF’ye Üyelik	17
2.5. 1946 İvedili Sanayi Planı’ndan 1947 Vaner Planı’na Geçiş Süreci.....	18
2.6. CHP 1947 Kurultayı.....	21
3. AHMET HAMDİ BAŞAR, İSTANBUL TÜCCAR DERNEĞİ	23
3.1. Ahmet Hamdi Başar	23
3.2. İstanbul Tüccar Derneği	28
3.2.1. Derneğin Kuruluş Süreci	28
3.2.2. Derneğin Künyesi	29
3.3. Türkiye İktisat Mecmuası.....	30
4. 1948 TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ	32
4.1. Kongre’nin Toplanma Amacı ve Türkiye İktisat Mecmuası’nda Yazılanlar ..	32
4.2. Kongreye Dair Genel Bilgiler	34
4.3. Devletçilik ve Devlet Müdahalesi Gündemi ile İlgili Türkiye İktisat Mecmuası’nda Yayımlanan Tebliğler	37
4.4. Kongrenin Türkiye İktisat Mecmuası ve Devletçilik Açısından Değerlendirmesi.....	44

5. TÜRKİYE İKTİSAT MECMUASI VE DEVLETÇİLİK TARTIŞMALARI 47

5.1. İstanbul Tüccar Derneği Devletçilik Komisyonunun Künyesi	47
5.1.1. Devletin İktisadi Fonksiyonları En İyi Şekilde Nasıl Başarılabilir? (Ocak 1948).....	48
5.1.2. Düzenli İktisat Nasıl Kurulup İdare Edilebilir? (Ocak 1948).....	49
5.2. Ahmet Hamdi Başar ve Diğer İsimlerin Devletçilik Tartışmalarına Katkıları.....	50
5.2.1. İktisadi Demokrasiye Doğru!.. (Şubat 1948).....	50
5.2.2. Devletçiliğimizin Tarihi Tekamülü (Şubat 1948).....	52
5.2.3. İktisadi Demokrasinin En Esaslı Şartı (Mart-Nisan 1948)	53
5.2.4. Devletçiliğimizin Tarihi Tekamülü (Mart-Nisan 1948)	55
5.2.5. Ekonomi Genel Meclisi (Mayıs 1948).....	56
5.2.6. “Devletçilik” Yerine “Cemiyetçilik” İsmi Kullanmayınız!. (Ağustos 1948).....	58
5.2.7. Büyük Bir Tehlikeye Doğru Gidiyoruz!.. (Şubat 1949)	60
5.2.8. Türkiye’nin Amerika ile Mukayesesi Yapılabilir mi? (Haziran 1949).....	62
5.2.9. Sanayimizin Perişan Hali (Temmuz 1949).....	63
5.2.10. Türkiye Nasıl Kalkınır? (Temmuz 1949)	64
5.2.11. Devletçiliğin Hududu ve İktisadi Devlet (Aralık 1949)	67
5.2.12. Sanayi Politikamız ve Devletçilik (Mart 1951)	68

6. SONUÇ 71

KAYNAKÇA.....75

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
age.	Adı geçen eser
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DB	Dünya Bankası
DP	Demokrat Parti
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
IMF	Uluslararası Para Fonu
KİT	Kamu İktisadi Teşekkülleri
MTTB	Millî Türk Ticaret Birliği
MM	Müdafaa-i Milliye
No.	Numara
S.	Sayı
s.	Sayfa
SCF	Serbest Cumhuriyet Fırkası
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi

1. GİRİŞ

Bu çalışmada 1945 sonrasında devletçilik üzerine yapılan tartışmaların Türkiye İktisat Mecmuası üzerinden izi sürülerek, özellikle İstanbul Tüccar Derneği'nin kurucusu olan Ahmet Hamdi Başar'ın ve derneğin, siyasal gelişmeler ve sermaye birikimi bağlamında Türkiye'de devletçilik konusunda yaşanan dönüşüm sürecine müdahil olma çabasına odaklanmaya çalışacağız.

Devletçilik tartışmaları Türkiye İktisat Mecmuası'nda yayınlanmış olan yazılar kapsamında inceleneceğinden, çalışmanın tarihsel aralığı derginin yayın dönemi olan 1948-1956 yıllarıyla sınırlanmıştır. Bu süreçte yayınlanan yazıların devletçilik tartışmaları özelinde yoğunlaştığı dönem ise 1948-1950 yıllarıdır. Özellikle Ahmet Hamdi Başar ve Munis Tekinalp'in öncülüğünü yaptığı devletçilik tartışmaları Türkiye İktisat Mecmuası ve İstanbul Tüccar Derneği'nin "en büyük davamız" olarak adlandırdığı ve dönemin Türkiye'sinde siyasal düzlemde yaşanan gelişmelerin de temel başlıklarından biridir.

Türkiye'de savaş sonrası dönemde sermaye birikimi açısından devletin rolü özel bir önem taşır. Özellikle devlet müdahalesi ve bürokrasi üzerinden giden tartışmalarda devletçiliğin yeniden tariflenmesi ve sınırlarının açıkça belirtilerek çizilmesi gerekliliği tartışmanın taraflarınca vurgulanmıştır. Sermaye birikimi kavramını, salt ekonomik bir kavram olarak değil aynı zamanda toplumsal ve siyasi gelişmeleri de kapsayacak, sermayenin toplumsal bir ilişki olması vurgusunu da içerecek biçimde geniş anlamda kullanıyoruz. Ayrıca dönemin siyasal ve ekonomik gelişmelerini sermaye birikimi ve devlet ilişkisinin dışsal olmadığı, devletin de içinde olduğu içsel ilişkiler üzerinden ilerleyerek kurulduğu kabulünden hareketle inceleyeceğiz.

Devlet ve özel teşebbüs kavramlarının sermaye birikimi bağlamındaki ilişkilerini dinamik olarak okuduğumuz için bu süreçte devletçilik-liberalizm ikiliği üzerinden yapılmış tartışmalara da farklı bir noktadan yaklaşacağız. Devletçilik uygulamaları ile serbestleşmeye meyleden uygulamaların sermaye birikimi bağlamında birbirleriyle tamamlayıcı bir ilişki içinde olduğunu belirteceğiz. Kapitalizmin belirleyici

bir rolde olduğunu görmeksizin yapılan bu ayrımın devletçilik tartışmaları bağlamında devlet-özel teşebbüs, devletçilik-liberalizm, CHP-DP gibi çeşitli yanlısamlara yol açtığını belirtebiliriz.

Çalışmanın temel amacı dergide devletçilik tartışmalarına ilişkin yayınlanan yazılarda, dergi yazarlarının aldıkları pozisyonun o dönemde yaşanan dönüşüm ve devletçilik tartışmaları bağlamında nereye denk düştüğünü kavramak olacaktır.

Çalışmanın 1.bölümünde 1945 sonrası konjonktür ele alınacaktır. 2.Dünya Savaşı sonrası Dünya’da yaşanan gelişmeler sermayenin uluslararasılaşması kavramı bağlamında detaylandırılacaktır. Bir disiplin olarak kalkınma iktisadının ortaya çıktığı bu süreçte özellikle “müdahale” kavramı üzerinden devletçilik politikalarının Türkiye üzerine etkileri vurgulanacaktır. Ardından Türkiye’de o dönem yaşanan siyasal gelişmeler sermaye birikimi kapsamında değerlendirilecektir.

2.bölümde ise İstanbul Tüccar Derneği’nin kurucusu ve Türkiye İktisat Mecmuası’nın baş yazarı olan Ahmet Hamdi Başar, İstanbul Tüccar Derneği’nin genel yapısı ile ortaya çıkış süreci ve ayrıca Türkiye İktisat Mecmuası’nın künyesi ele alınarak devam edilecektir ve bu bölümün genel çerçevesi Başar’ın dernek ve dergi ile olan ilişkileri ile sınırlı tutulmaya çalışılacaktır.

3.bölümde 1948 yılında yapılan Türkiye İktisat Kongresi analiz edilecektir. Bu bölüme kongrenin genel yapısı ve ortaya çıkış süreci ile kongrede sunulmuş olan tebliğler ile kısa bir giriş yapıldıktan sonra derneğin ve Başar’ın kongreye katkıları ve dergi yazarlarının kongrede devletçilik üzerine yapmış oldukları sunumlar değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Çalışmanın son bölümüne dergi bünyesinde kurulan devletçilik komisyonunun künyesi ile başlanacak ve devamında dergide devletçilik tartışmaları bağlamında çıkmış olan yazılar değerlendirilerek derginin devletçilik üzerine görüşleri tartışılacaktır.

2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI DÜNYADA GEÇERLİ DURUM VE TÜRKİYE'DE 1945 SONRASI SİYASİ GELİŞMELER VE SERMAYE BİRİKİM SÜRECİ

2.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dünyada Geçerli Durum

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem, kapitalizmin uluslararası ölçekte yeniden yapılandığı ve uluslararası güç dengelerinde değişimlerin yaşandığı ve ABD hegemonyasının kurulduğu bir süreçtir. Yeniden yapılanmayı sağlayan en önemli etkenlerden biri ise uluslararası ölçekte üretici sermayenin sahip olduğu konumdur. Süreç sonunda ABD en güçlü ekonomik bir aktör olarak ortaya çıkmış ve kapitalizmin dünya ölçeğinde yapılanma sürecinde kurumsal yapının taşıyıcısı olmuştur.

“İkinci Dünya Savaşı’ndan önce ülke ekonomilerini birbirine bağlayan sermaye kesimi öncelikle ticaret sermayesidir” (Keyder, 1976, s.31). 1930’lardaki Büyük Buhran döneminde dünya ticareti oldukça gerilemiş; İngiltere ve Almanya gibi ülkelerde ticaret, %40’lara varan kayıplarla ciddi bir düşüş yaşamıştır (Hirst ve Thompson, 2007, s.9). İki savaş arası dönemde sermayenin uluslararasılaşma süreci de kesintiye uğramış, kapitalizmin dünya ölçeğinde bütünleşme hızı yavaşlamıştır (Öztürk, 2006, s.11). Süreçte ABD’nin sermayenin merkezi olmasına ilişkin olarak Arrighi şunları yazmıştır:

“Dünya üstünlüğü mücadelesi başladığında Amerikan iç ekonomisi, dünya ekonomisinin yeni merkezi -dünya ekonomisinin geri kalanına, ticaret ilişkilerinden çok, kendi siyasal egemenlik alanına dünyanın her yanından akan az ya da çok tek yanlı işgücü, sermaye ve serbest girişim transferleriyle bağlanan bir merkez- olma yolundaydı” (Arrighi, 2000, s.103).

Savaş sonrası dönemde ise ABD’nin diğer erken kapitalistleşmiş ülkelere göre, üretim düzeyi nezdinde açık ara bir üstünlüğü bulunmaktadır.¹ Bu dönemde “ABD, sanayileşmiş ülkelerin toplam sanayi üretiminin yarısından fazlasını sağlıyordu ve

---

¹ 1948 yılında dünya sanayi üretiminin %44,4’ü ABD, %6,7’ü İngiltere, %4,6’sı Batı Almanya, %14,7’si diğer erken kapitalistleşmiş ülkeler tarafından yapıldığı görülür (Jenkins, 2001, s.219, şekil 7.2). Ayrıca söz konusu yılda ABD’nin ulusal geliri İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya ve Benelüks ülkelerinin toplamının iki katı ve SSCB’nin altı katından fazladır (Woytinsky 1953:185’den aktaran Arrighi, 2000, s.408).

üretim düzeyi o dönemin ikinci en büyük sanayi gücü olan İngiltere'nin yedi katıydı” (Jenkins, 2001, s.218). Sermayenin uluslararası hareket koşullarını yaratacak, yeniden yapılanan uluslararası kapitalist sistemin devamlılığını güvence altına alacak kurumsal çerçeveyi hazırlamak, belirginleşen bir güç olarak ABD'ye düşüyordu ve bunu gerçekleştirdiği ölçüde de hegemonyasını tahsis etmiş oluyordu. Keyder'in belirttiği gibi:

“Hegemonik devlet, devletlerarası ilişkileri örgütleyerek kendi ülkesinde temellenen sermayeye kurumsal çerçeveyi hazırlar... Hegemonik devletin sermayesi kapitalist sistemin öncü gücüdür yahut başka bir deyişle en ileri sermayenin devleti hegemonik devlettir” (Keyder, 1981, s.6).

Bu dönemde, sermayenin uluslararasılaşma dinamiğinin sonuçları olan uluslararası yapıların temeli 1944 yılında ABD'nin Bretton-Woods kasabasında gerçekleştirilen konferansla atılmıştır. Konferansta alınan kararlarla IMF ve DB kurulmuş, bu sayede “IMF para sermayenin, DB² üretici sermayenin serbest dolaşımının düzenlenmesine ve nihai olarak serbest dolaşım koşullarının yaratılmasına” (Türkay, 2009, s.284) hizmet etmiş olacaktır. Ayrıca Cenevre'de yapılan görüşmeler sonunda imzalanan GATT ile de uluslararası anlamda ticaretin yani ticari sermayenin dolaşımını güvence altına alınmıştır (Karluk, 1984, s.106).

Savaş sonrası dönemde uluslararası alanda iki kutuplu bir dünya varlığını sürdürürken, ABD için üretici sermayenin uluslararasılaşması dinamiği çerçevesinde yeni bir misyon ortaya çıkmıştır. Bu misyon; bağımsızlığını yeni kazanan ulus devletlerin varlığı ve Sovyetler Birliği tehdidiyle Doğu Avrupa'da belirginleşen sosyalist rejimler karşısında “kendi etki alanını ve kapitalist sistemin sınırlarını genişletmektir” (Türkay, 2009, s.67). Bu konjonktürde “azgelişmiş” olarak tanımlanan geç kapitalistleşmiş ülkelerin sisteme içerilmesi hayati bir önem kazanmış ve bu ülkelerin “gelişme sorunu” gelişme yazını olarak bilinen geniş bir yazının oluşmasına yol açmıştır.

---

² Dünya Bankası'nın amacı, “Sermayenin üretime yönelik alanlara yatırımını kolaylaştırarak üye ülkelerin yeniden inşa ve gelişmesine katkıda bulunmak, uluslararası yatırımı teşvik ederek...uluslararası ticaretin uzun vadeli ve dengeli şekilde büyümesini olanaklı kılmak...böylelikle üretkenlik düzeyini, yaşam standartlarını ve emek koşullarını yükseltmek” olarak belirtilmiştir (Shihato 1991:62'den aktaran Peker, 1996, s.9).

“Azgelişmiş” olarak tanımlanan toplumların durağan yapılarını aşmaları ve “kalkınmaları” noktasında ise karşımıza iki boyutlu bir içeriği olan “müdahale” kavramı çıkar. Müdahale bu toplumların batı toplumlarına benzer bir gelişim göstermeleri için formüle edilmiş “gerek entelektüel, gerek pragmatik ve gerekse ideolojik düzeylerde öne çıkan anahtar bir kavramdır” (Türkay, 2009, s.63).

Müdahale kavramının bir boyutunu uluslararası alanda yapılan yardımlar³ oluştururken; müdahalenin uluslararası boyutu olan yardımların olanaklı hale geldiği program ise Marshall planıdır. Marshall planı ilk etapta Batı Avrupa’nın savaş sonrası yeniden yapılanma süreci olarak formüle edilmiş, sonrasında “plan kapsamına yeni alınan ülkelerin sahip oldukları özelliklere bağlı olarak amaç bu kez söz konusu ülkelerin “gelişmesi” olarak” (Türkay, 1994, s.31) değişmiştir.

Müdahale kavramının ikinci boyutu ise ulusal düzeyde olup, bilinçli devlet müdahaleleri ve planlamadır. Bu dönemde kalkınma iktisatçıları tarafından, geç kapitalistleşmiş ülkelerdeki “yapısal sorunların” serbest piyasa mekanizmasının işleyişine olanak tanımayacağı, bu durumun işlese bile gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkiler yaratacağı (Hogendorn,1992:383-411’den aktaran Mıhçı, 1996, s.69) ve sermaye birikiminin olanaklı hale gelmesinde bilinçli devlet müdahalesinin gerekliliği ve planlamanın önemi vurgulanmıştır. Bir başka deyişle, “kaynakların etkin dağıtımı ve iktisadi büyümeden elde edilen gelirin daha adil paylaşılması süreçlerinde” (Tinbergen(1952); Lewis(1954)’den aktaran Mıhçı, 1996, s.70) devlet eliyle yapılacak bilinçli müdahalenin önemine değinilmiştir. Devletin müdahale kapsamındaki bilinçli hali, ekonomiye müdahalenin seçici olması anlamında bir bilinç ve beklentidir. “Bu seçiciliğin sınır ve kapsamını belirleyen de kapitalizmin kendisini yeniden üretebilmesini sağlayacak koşullar toplamı anlamında içinde bulunulan konjonktürdür” (Türkay, 2009, s.80). Devletin ekonomiye müdahil olma sürecindeki pozisyonu “devletçilik-liberalizm ikileminden” ziyade, kapitalist mantığın doğasına ve sermaye

---

³ Gelişme iktisatçıları tarafından da azgelişmiş ülkelerinin sermaye birikimi sağlamaları anlamında önemi sıklıkla vurgulanan dış yardımların, savaş sonrası ürettiği mallara talep bulması zorunluluğu ile karşılaşan ABD için, sermaye ihracını olanaklı hale getirmesi anlamında önemi büyüktür (Ercan, 2001, s.93). Müdahalenin yardım biçimine bürünmüş olması bir yandan müdahaleye meşru bir zemin kazandırırken diğer yandan da azgelişmiş ülkelerdeki sınıfların iktidarlarını kurmalarının zeminini yaratmış olur. (Türkay, 2009, s.66-67).

birikiminin tarihsel koşullarına içkin bir pozisyonudur. Devletin bu anlamda rolü “üretim sürecini doğrudan örgütlemek değil, o sürecin özel ellerde kapitalist yöntemle örgütlenmesinin koşullarını dışarıdan yaratarak yaptırımını sağlamaktır” (Gülalp, 1993, s.15). Bir diğer ifadeyle;

“Devlet böylelikle çok çeşitli yollardan maksimum sermaye birikiminin yaşamsal mekanizması olmuştur. Kapitalizm kendi ideolojisine göre, devlet mekanizmalarının müdahalesinden kurtarılmış özel girişimlerin etkinliğini gerektiriyordu. Oysa bu durum pratikte hiçbir yerde gerçekten geçerli olmamıştır” (Wallerstein, 2006, s.48).

Sonuç olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD’nin ekonomik üstünlüğü ve üretici sermayenin uluslararasılaşma eğilimiyle birlikte kapitalizm yeniden yapılanma sürecine girmiş, süreç sonunda ABD hegemonyasını tahsis etmiştir. Kapitalist sistemin devamlılığını güvence altına alacak süreç uluslararası kurumlar aracılığı ile işlemiş, yeni ulus devletlerin sisteme içerilmesi sorunu gelişme yazının oluşmasını koşullamıştır. “Azgelişmiş” olarak tanımlanan ülkelerin “gelişme sorunu” kalkınma iktisadının doğmasına yol açmış ve müdahale kavramı kalkınma iktisadında önemli bir yer tutmuştur. Müdahalenin ilk boyutu uluslararası alanda yapılan yardımlar iken ikinci boyutunu ulusal alandaki planlama önerileri ve bilinçli devlet müdahaleleri oluşturmaktadır (Alaybeyoğlu, 2014, s.12).

Burada vurgulanması gereken önemli nokta ise “kapitalist ilişkilerin diğer toplumlarla ilişkisi sadece bir ekonomik (metalar, sermaye) ilişki değildir tam tersine kapitalizmin diğer toplumlarla ilişkisinde ilişkiyi sağlayan metalar ya da sermaye, meta ve sermaye olmasının ötesinde bir yaşam biçimini içlerinde taşırlar” (Ercan, 1995, s.304). Bu çerçevede, sürecin sonunda erken kapitalistleşmiş ülkelerde keynesyen “refah devleti politikaları” görülürken, geç kapitalistleşen ülkelerde ise iç dinamikler kapsamında şekillenen, “ithal ikameci” modeller kurgulanmıştır. İçerik sermaye birikim süreci hem dışsal boyutta kapitalizmin yayılma eğilimleriyle şekillenirken, içsel anlamda geç kapitalistleşen ülkelerde sermaye birikiminin niteliğiyle yakından alakalıdır.

2.2. Türkiye’de 1945 Sonrası Sermaye Birikim Süreci

İkinci Dünya Savaşı öncesinde sermayenin uluslararasılaşması ticari sermaye biçiminde gerçekleşirken, üretken sermaye ise hareket alanını genişletmemiştir. Savaş sonrasında ise üretici sermayenin uluslararasılaştığı bir dönem yaşanmıştır. Bu bölümde, 1945 sonrası dönemde Türkiye’de sermaye birikim süreci incelenecektir. Dönemin sınıfsal kompozisyonu, içe yönelik birikim modeli ve bu ilişkinin kurulmasında devletin pozisyonun ne olduğu soruları arka planda yanıtlanmaya çalışılan sorulardır.

Bu dönemde geç kapitalistleşen birçok ülkede ‘ithal ikameci sanayileşme’ modeli hayata uygulanmıştır. “İthal ikameci sanayileşme, gelişmekte olan ülkelerle dünya pazarı arasındaki maddi bağlantıların oluşmasına yol açmıştır” (Bina ve Yaghmaian, 1988, s.238’den aktaran Tuna, 2011, s.104). Türkiye’de 1960’larda resmiyete kavuşan ‘ithal ikameci’ sürecin nüvelerini 1945 sonrası süreçte görmek mümkündür.

Çalışma için dönemi anlamada kullanılacak anahtar kavram ‘içe yönelik birikim modeli’dir. ‘Sermaye’ kavramının ilişkisel niteliği ve “süreç içinde yapılaşan bir gerçeklik”(Ercan, 2011, s.30) olduğundan hareketle dönem ele alınmaya çalışılacaktır.

1945 sonrası birikim süreci çift yönlü bir etkileşimle dinamik bir ilişki bağlamında şekillenir. Bu çift yönlü ilişkinin ilk ayağı, savaş sonrası yeniden yapılanan dünya ekonomisiyle eklemlenmeye dair düzenlemeler iken; diğer ayağı, sermaye birikimi olarak olgunluğa erişmiş burjuvazinin ülke içi talepleridir. Başka bir şekilde ifade edecek olursak;

“Bu dönemde yaşanan gelişmeler, bir yandan savaş sırasında ülke içinde belirginleşen sınıfsal güçlerin süreci belirlemeye dönük talepleri, diğer yandan Türkiye’nin, savaş sonrasında dünyada oluşan yeni siyasal ve

ekonomik ortama uyumunu sağlamaya yönelik düzenlemelerin yapılması çerçevesinde şekillenmiştir” (Akçay, 2007, s.46).

Savaş yıllarında daralan ekonomik yapı krize girmiş fakat ticaret burjuvazisi ve toprak sahibi kesim bu dönemde büyük kazançlar elde etmişlerdir. Diğer bir deyişle; “köylüler yığınlar halinde askere alındığından tarımsal üretimde ciddi bir gerileme oldu... Ekonominin mutlak anlamda daralması, birikim sürecinin yavaşlaması demek değildi... Tarım ve ticaret sermayesi savaş döneminden benzeri görülmedik birikim oranlarıyla çıktı” (Gülalp, 1993, s.32). Kısacası savaş yılları, üretim yapan çiftçinin ve piyasaya dönük toprak unsurlarının birikimlerinin arttığı (Boratav, 2010, s.95), gelir dağılımının tarım ürünlerini pazarlayan ticari sermaye lehine döndüğü, yani genel olarak burjuvazinin ciddi birikim olanakları sağladığı yıllar olarak tanımlamak mümkündür (Boratav, 1984-5, s.48). Dönem içinde yaşanan en önemli gelişmelerden bir tanesi çok partili siyasal hayata geçiştir. Geçiş döneminin izleri, büyük toprak sahibi kesimlerin siyasal temsiliyet ihtiyacıyla tetiklenen, CHP içerisindeki muhalefette bulunabilir. 11 Haziran 1945 tarihinde kabul edilen, toprağı hiç olmayan ya da çok az olan köylüye toprak ve tarım aleti vermeyi içeren toprak reformu yasa tasarısı girişiminin “belki de en dolaysız sonucu, CHP içinde bir muhalefetin kristalleşmesi idi” (Ahmad, 1996, s.24). Çok partili hayata geçiş süreci iç dinamiklerle beraber daha çok dış dinamiklerin etkisiyle yaşanmıştır. Soğuk Savaş koşullarında dönemin iktidarları Batı’nın desteğini almak ve uluslararası ortama ayak uydurmak için siyasal değişikliklerde tercihlerini Batı’dan yana kullanmışlardır. Bu tercihin altında yatan önemli sebeplerden biri Sovyetler Birliği’ne duyulan güvensizlik ve korku ile ‘demokrasinin’ batı dünyasıyla özdeşleştirilen bir unsur olması önemli rol oynamıştır (Kara, 1984-85, s.64-68).

DP’nin tarım politikaları çoğunlukla büyük toprak sahiplerine avantaj yaratan sonuçlar ortaya çıkarmıştır. 1945 yılında kabul edilen ve toprağı hiç olmayan ya da çok az olan köylüye toprak ve tarım aleti vermeyi içeren ‘Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’ 1950 yılında değişikliğe uğramış ve yasadan zarar görenler geniş ölçüde ortak meraları kullanan topraksız ya da topraklı köylüler olmuşlardır. “Hükümet 1947 ile 1962 yılları arasında yaklaşık 360.000 aileye 1,8 milyon hektar toprak dağıttı; fakat bunun sadece 8.600 hektarı özel topraklardan alındı. Dağıtılan toprağın neredeyse tamamı devlete aitti

ve mera olarak zaten kullanılıyordu” (Ahmad, 1996, s.138). Toprak dağıtımına, Marshall Yardımı fonları aracılığıyla tarımda makineleşmeye gidilmesi eklenince ortakçıların, kır emekçisine dönüşmesi süreci başlamıştır. 1948 yılındaki sayıları sırasıyla 1.750 ve 994 olan traktör ve biçerdöver sayısı, 1957 yılına gelindiğinde 44.144 ve 6.072’ye ulaşmıştı. Ayrıca yine 1948 yılında 13.900.00 hektar ekili alan 1959’a gelindiğinde 22.940.000 hektara yükselmişti. (Ahmad, 1996 s.140).

DP’nin tarımda makineleşme politikasını, büyük toprak sahiplerine verilen krediler izledi. “Tarım Bankası aracılığıyla verilen bu krediler, 1945’teki 112 milyon TL’den 1950’de 412 milyon TL’ye ve 1960’ta 2.392 milyon TL’ye çıktı” (Ahmad, 1996, s.141). Tarımsal gelirler vergi dışı bırakıldı ve tüm bu dönüşümler sonucunda büyük toprak sahipleri önemli derecede servet biriktirmiş oldu. Ahmad’dan aktaracak olursak; “Toprak Mahsülleri Ofisi, yüksek fiyattan hububat satın aldı. The Economist, 1949-1950 yılında çiftçilere ödenen 22.800.000 TL’lik meblağın 1954’de 519.165.000 TL’ye yükseldiğini yazdı ” (Okyar, 1965, s.281-320’den aktaran Ahmad. 1996, s.142).

1950 yıllarda siyasal partilerin sınıf temsilcileri netlik kazanmaya başladılar.

“DP esnaf ve köylülüğü temsil eder; çünkü toprak ağaları, büyük toprak sahipleri daha çok, ağırlıklı olarak bunun içinde vardır. Dolayısıyla, mevcut toplumsal yapıdaki ağalık kurumunun sonucu olarak da köylülük de büyük ölçüde Demokrat Parti’yi destekleyecektir” (Türkay, 2009, s.154).

Halk Partisi’ne baktığımızda ise ticaret sermayesini görürüz. Bu kesimin en önemli niteliği ise “ticari sermaye birikiminde bir tür olgunluğa gelen, birikimin olanaklarını üretime dönük alanlarda da kullanmak isteyen, bu anlamda olgunlaşmış sermayeye sahip olan ve sanayi sermayesi olmaya aday” (Türkay, 2009, s.154) bir kesim oluşudur.

50’li yıllara doğru gidilirken sıklıkla yürütülen tartışmalardan bir diğeri de CHP ve DP için iktisat politikaları bağlamında yapılan ‘devletçilik-liberalizm’ tartışmasıdır. Döneme ilişkin yapılan analizlerde DP-CHP çatışması daha çok liberalizm-devletçilik ikiliğinden hareketle açığa çıkmıştır. Ancak devletin ekonomiye müdahalesi özel mülkiyetin ve kapitalist üretim ilişkilerinin devamlılığı açısından içsel ve süreklidir. Konjonktürel olarak, değişen güç ilişkileri bağlamında devletin

ekonomiye müdahalesi belli bir zümrenin lehine veya aleyhine şekillenebilir. Ancak bu durumu liberalizm-devletçilik ikiliği üzerinden okumak toplumsal hayatın dinamiği olan sınıfsal ilişkilerden kopuk bir anlamaya yol açacağı için cılız ve yüzeysel bir çaba olarak kalır. Menderes iktidarının müdahaleyi minimum düzeyde tuttuğu dönem olduğu gibi müdahaleci olduğu dönemde olmuştur. Müdahalenin karakteri ve dozajı, sermaye birikimin geldiği uğrakta, sermaye fraksiyonlarının güç dengesindeki konumuyla doğrudan ilişkilidir. Yaratılan ayırım, suni bir ayırımdır ve temelinde kapitalizmin bir sistem olarak kendini yeniden üretecek mekanizmaları barındırması anlamında (Türkay, 2009, s.131) analizlere dahil edilmemesi yatar. Liberalizmi “özel mülkiyetin tesis edilmesi, sürekliliğinin sağlanması ve değerlendirilmesinin koşullarının yaratılması” (Türkay, 2009, s.142) temelinde tanımlarsak; liberalizm kapitalizmin kurucu ideolojisi rolüne bürünmüş olur ve devletçilik denen uygulama biçimleri de liberalizmin tanımı içerisinde yer bulur. Bu bağlamda “tarihsel bir sistem olarak kapitalizmin tüm gelişme süreçlerinde devlet ve devlet müdahalesi önemli bir yer ve işleve sahip olmuştur” (Türkay, 2009, s.254). Diğer bir deyişle;

“Sermaye birikiminin sosyal toplam döngüsünün her aşaması, ancak devletin varlığıyla hayata geçer. Kapitalizm, genelleşmiş bir toplumsal sistem olarak gelişimini devletin için ve aktif olduğu bir süreçte gerçekleştirilmiştir. Bir başka ifadeyle özel sermaye her zaman devlet gücünün varlığına ihtiyaç duyar” (Türkay ve Akçay, 2006, s.56).

CHP ve DP'nin sınıf temsiliyetleri anlamında farklılıkları vardı.

“Kuşkusuz, CHP içinde de işadamları vardı. Üzeyir Avunduk ve Kazım Taşkent DP içinde siyasi olarak aktiftiyse, Vehbi Koç ta CHP içindeydi. Fakat sorun bir vurgu sorunuydu. DP'liler, programlarının temel ögesi olarak serbest girişimi vurguluyorlardı ve bütün çağrışımlarıyla bu, işadamlarına çekici görünüyordu. CHP'lilerin de serbest girişimden uzak durmaları söz konusu değildi. Aksine, 1945'ten sonra neredeyse DP'liler kadar onlarda serbest girişimi vurgulamaya başladılar; fakat kimi mensupları CHP'ye katılan ticaret erbabı –uzun süren devletçilik deneyimiyle- kuşkuyla bakıyordu. Yine de, Mayıs 1950'de iktidarı kaybetmelerinden önce, Türkiye'yi serbest girişim yoluna sokmuşlardı” (Ahmad, 1996, s.30).

Yaygın kanının aksine, sermayenin talepleri, devletin sistemin sürekliliği için oynadığı rol, dış ekonomik ilişkilerde sergilenen tutum açısından CHP ve DP iktidarları arasında süreklilik söz konusudur.

“...parti programında o zaman özelleştirme vardır; ama Türkiye’deki KİT’lerin en hızlı geliştiği dönemlerden biri de DP dönemi olmuştur. Dolayısıyla, siyasi iktidarların tasarruflarından bağımsız, iradelerinden de bu anlamda bağımsız, devletin bir şekilde bu sürecin içinde olması sistemin mantığı gereğidir ve bu sadece Türkiye’ye özgü bir şey değildir” (Türkay, 2009, s.153).

1950’lilerin ikinci yarısındaki gelişmeler ise belli bir birikime ulaşmış ticari sermaye için sanayi yatırımlarına yönelme fırsatları bulduğu yıllar olmuştur. İçe yönelik birikim modelinin nüvelerinin atıldığı yıllardır⁴. Sıcak savaş ortamının sona erışı ve dünya ticaretindeki hareketliliğin artması, Türkiye’de bulunan hakim sınıf koalisyonları içinde yeni fırsat anlamına gelmiştir. Kore savaşı ile birincil mal talebi dünya üzerinde artışa geçmiş olması da ticaret ve tarımla uğraşan kesimler için fırsatlar yaratmıştır. Yeniden yapılanan dünya ekonomisinde Türkiye için biçilen rol, Marshall Planı kapsamında Avrupa ekonomilerinin yeniden inşası için tarım ürünü ve hammadde ihracıyla bir eklemlenme olmuştur (Kepenek ve Yentürk, 2003, s.93). Ancak bu durum daha sonra değişmeye başlar. 1945 sonrasında Türkiye’nin dış ticareti artarken, ithalat miktarı ihracatı aşmış ve 1948 yılı itibariyle dış ticaret açıkları büyümeye başlamıştır. 1953 sonrası Kore Savaşı sona erdiğinde ticaret hadlerinin yeniden birincil mallar aleyhine dönüşmeye başlaması, ihracatı bu mallardan oluşan Türkiye için ihracat gelirlerinde düşüşe sebep oldu. İthalatın artışa devam ediyor oluşu ve ihracatın bahsedilen sebeplerden ötürü gerilemesi, dış ticaret açıklarını doğurdu. Her ne kadar dönemde yabancı sermayeyi teşvik adına bir takım yasal düzenlemeler yapılmış olsa da, soğuk savaş koşullarında jeopolitik konumu gereği yatırım için cazip bir alan teşkil etmeyen Türkiye’ye yabancı yatırım sınırlıydı ve bu miktar dış ticaret açıkları için

---

⁴ Boratav’ın döneme dair değerlendirmesi şu şekildedir: “1954-1961 yılları, savaş sonunun genişleme konjonktürünün ve liberal dış ticaret politikalarının son bulunduğu; ekonominin görece bir durgunluk içinde dalgalanmalara tabi olduğu; ihraç mallarına yönelik talepteki düşme ve dış kaynakların belli bir düzeyi aşmaması yüzünden doğan dış tıkanmaya tepki olarak ithalat sınırlamalarına gidildiği bir dönem olarak nitelendirilebilir” (Boratav, 2010, s.107).

yeterli olmadı. 1954 yılından itibaren ithalatta sınırlamalar ve kotalar gündeme gelecektir.

“1954 öncesinde ithalatın % 20 - % 25’ini oluşturan tüketim mallarının ithalattan payı % 10 ‘un altına düşmüştür. Bu gerileme bir yandan mal yoklukları, kuyruklar ve karaborsaya; bir yandan da ithalatı tüketim mallarında ikame eden bir sanayileşme sürecine yol açmıştır” (Boratav, 2010, s.108).

1952 ve 1953’de 550 milyon dolar olan ithalat, 1958’de 315 milyon dolara gerilemiş ve ithalat bileşimi tüketim mallarının payının azaldığı ve girdilerin (ara malların) payının arttı bir dönem yaşanmıştır (Boratav, 2010, s.112). 1953 sonrası değişen konjonktürle beraber Türkiye’de resmi olmasa da fiili anlamda bir ‘ithal ikameci dönem’ yaşamaya başlanır.

Bir başka ifadeyle;

“Demokrat Parti iktidarı, Kore Savaşı konjonktüründe tarım ürünlerinin artan fiyatları ve talep dolayısıyla ciddi bir ihracat geliri elde eder ama 1953 itibariyle Kore konjonktürü terse çevrilmeye başlandıktan sonra ‘liberal’, yani serbestlik anlamında kullandığım serbest ticaret meselesi de artık sona erer ve resmen olmasa bile fiilen Türkiye’de bir ithal ikameci süreç uygulaması başlar” (Türkay, 2009, s.153).

Netice itibariyle, 1950’li yıllarda ticari burjuvazinin belli bir birikime ulaşmış kanadı için, dayanıksız tüketim mallarını ülke içinde üretebilecek sanayi yatırımlarının koşulları vardı ve sermayenin söz konusu kesimi yabancı sermaye ile birlikte, kimi alanlarda doğrudan kimi alanlarda lisans anlaşmaları ve ortaklıklar yoluyla sanayi yatırımlarına yöneldi. “Teknoloji, sermaye malları ve girdilerin ithal edildiği ve nihai ürünün ülke içinde üretildiği tipik bir ithal ikameci sanayileşme süreci” (Gülalp, 1985, s.337’den aktaran Öztürk, 2010, s.66) başladı ve süreç 1960’larda yaşanan dönüşümle kemikleşti. Devlet bu süreçte altyapı yatırımları yaparak, ulaştırma, iletişim ve enerji alanlarında kapitalistleşme sürecini hızlandırmış oldu (Kepenek ve Yentürk, 2003, s.110). “Bu birikim biçimi yerleştikçe, devlet politikası da bu sürecin desteklenmesini gözetilen bilinçli bir çabaya yöneldi” (Gülalp, 1993, s.34).

Türkiye’de ‘tarım ve ticaret sermayesine dayalı birikim modelinden, iç pazara yönelik sanayi sermayesi modeline geçiş’ (Gülalp, 1993, s.34) olarak tanımlayabileceğimiz süreçte yaşanan dönüşüm, iç sınıf yapısı ve uluslararası işbölümüyle eklemlenme sürecinin karşılıklı bir belirlenim ilişkisine tabi bir dönüşümdür. Sermaye birikim odaklı çalışmalara baktığımızda ise “tarihsel/toplumsal bir örgütlenme biçimi olarak devlet; bir taraftan, sermaye birikim sürecinin dünya ölçeğinde ve yerel/ulusal olarak geldiği düzeye göre, farklı sınıfların kendi aralarında ve birbirlerine karşı yaptığı mücadeleler ve rekabet koşullarında ayakta kalma çabalarının tanımladığı bir ilişki seti içinde biçimlenirken, diğer taraftan toplumsal bir ilişki olan sermaye birikim sürecinin sürekliliğini fiili olarak sağlamaya dönük yeni ilişki biçimlerini, yeni kurumsallaşmaları yaratma ve birikim sürecinin çatışmalı niteliği gereği, kendisine içkin olarak yarattığı olumsuzlukları meşrulaştırma işlevlerini yerine getirmektedir” (Türkay ve Akçay, 2006, s.65) şeklinde tanımlanır.

2.3. Çok Partili Hayata Geçiş ve DP’nin Ortaya Çıkışı

Savaş sonrası Türkiye’de yaşanan dönüşümler, özellikle siyasal yaşamda CHP içerisinde yaşanan bazı tartışmalarda açığa çıkmıştır. Ancak bu dönemde ele alınabilecek iki temel faktörün etkisinden bahsetmek mümkündür.

Bunlardan ilki, 1930’larda uygulamaya konan “devletçi” politikalardan beslenen ardından da savaş ekonomisinden yüksek karlar elde eden sınıfların talepleridir. Bu talepler sınıfsal açıdan kendi adlarına sürece dahi olmak isteyen ticaret sermayesi ve büyük toprak sahiplerinin sermaye birikim sürecini daha aktif yönlendirmek istemeleriyle açığa çıkar. Bu sınıfların CHP içinde ekonomide özel sektöre ayrılan payının artmasını isteyen kanatta temsil edildiğini görebiliriz. Özellikle 1945 yılında “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu önergesi” kabul edildikten sonra yaşanan tartışmalar ve Demokrat Parti’nin kurulması bu temsiliyetin önemli göstergeleri olarak görülmektedir.

Bu kanunla 5000 dönüme kadar toprak sahibi olunabileceği ve büyük toprakların kamulaştırılması gibi düzenlemelerin yapılması hedeflenmektedir. Ayrıca bu

kamulaştırılan toprakların en az 50 dönüm olacak şekilde dağıtılması öngörülmektedir (Balta, Kış 2002, s.277-322). Teklif bu haliyle CHP içerisindeki kırılmayı daha da hızlandıracaktır ve DP'nin kurulması da bu kırılmanın ardından gerçekleşmiştir.

Öte yandan CHP liderliği bu DP'nin kuruluşunun kaçınılmazlığının da etkisiyle kontrollü bir geçişi önemsemektedirler. Ayrıca

“Cumhuriyet Halk Partisi liderliği, var olan partiden çıkacak, aynı felsefeyi ifade edecek ve az çok Müstakil Grup'un yaptığı gibi davranacak yeni bir partiye gereksinme olduğunu kabul etmeye istekliydi. CHP'liler böyle bir partiyi Kontrol Partisi olarak niteliyordu” (Ahmad, 1996, s.26).

Demokrat Parti kurucuları Adnan Menderes, Celal Bayar, Ahmet Hamdi Başar, Fuad Köprülü ve Refik Koraltan'dır. Artık resmi olarak mecliste bulunan Demokrat Parti'nin söylemleri üzerinde etkili olan ticaret sermayesi ve büyük toprak sahiplerinin daha net bir şekilde muhalefet etmelerine olanak sağlar. Dolayısıyla sermaye birikim sürecine daha aktif bir biçimde yönlendirici olabilecek şekilde rol alarak katılabilmelerinin önü açılmıştır. DP, programında tarım sektörüne öncelik verileceğini ve özel girişimin destekleneceği belirtilmektedir. Burada özellikle büyük toprak sahiplerine daha büyük krediler, teknik donanım sağlanması gibi ifadeler yer almaktadır.

Özel girişimin temel alınmasına dair ise ticaret burjuvazisine devlet teşekküllerini uygun fiyatlardan satın almanın önünü açarak, ekonomide istedikleri sektörlerde sermaye birikimine katılmaları hedeflenmektedir. Açıkça belirtildiği üzere özel mülkiyet kavramı bu parti için kutsaldır ve bu sınıflar üzerinden şekillenen temsiliyetin de en önemli göstergelerinden biridir.

CHP-DP ayrışmasını sağlayan iki faktörden ilki ticaret burjuvazisinin ve büyük toprak sahiplerinin açık muhalefeti tercih etmeleriyle, ikincisi ise Bretton-Woods anlaşmasıyla kurulmuş olan yeni hegemonyanın parçası olmak isteyen Türkiye'nin atması gereken bir adım olarak çok partili hayata geçişidir. Dış dinamik olarak okunabilecek bu faktör, özellikle IMF üyeliğine kabul edilebilmek için ön şart haline almıştır.

Fakat bunun demokratik olarak temsil anlamında toplumun tüm kesimlerini kapsamadığını belirtmek gereklidir. Bu açıdan çok partili hayata geçişin yüzeysel bir uygulama olduğunu söylemek mümkündür. Bu dönemde kurulan Demokrat Parti dışında herhangi bir muhalif yapıya izin verilmemesi bunu doğrulamaktadır. Örneğin; çok partili yaşamla birlikte legal alana geçiş yapan Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi(TSEKP) ve Türkiye Sosyalist Partisi'nin kapatılması bu “çok partili yaşam”a geçiş denilen sürecin problemlili olduğunu göstermektedir (Tören, 2006, s.82-83). Dış dinamikler açısından bakıldığında, çok partili yaşama geçişin amacının aslında sadece uluslararası hegemonyaya dahil olabilmek açısından atılmış bir adım olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye'nin savaştan galip çıkan, bu yeni kurulan hegemonyayı tesis eden blok içerisinde yer alma isteği ayrıca Türkiye'nin BM'ye üyeliği ile gerçekleşmiştir. Bu süreci, içeriden dahil olma çabası ile dışarıdan hegemonik içerilme baskısı örtüştüğü noktalar ölçüsünde uluslararası hegemonyaya eklenme süreci olarak tanımlamak mümkün gözükmemektedir. Ne sadece iç dinamiklerin belirleyici olduğu ne de sadece dış dinamiklerin belirleyici olduğu bir süreç olarak ele almak yerine, çok daha dinamik olarak ilişkilerin karşılıklı olarak birtakım gelişmelerle süreç içerisinde belirlendiğini düşünmek daha açıklayıcı olmaktadır.

Ayrıca bu iki partinin ayrışma temellerinin sınıfsal temsiliyetler üzerinden şekillenmesini aslında CHP ve DP'nin uyumlu olduğu noktalar üzerinden görülebilmektedir. Örneğin dış politikada ve içeride sola karşı olma noktasında net bir ortaklıkları mevcuttur.

“Yaygın kanının aksine, sermayenin talepleri, devletin sistemin sürekliliği için oynadığı rol, dış ekonomik ilişkilerde sergilenen tutum açısından CHP ve DP iktidarları arasında süreklilik söz konusuydu” (Boratav, 2010, s.99).

Meselenin, daha klişe bir yaklaşımla sol-sağ ikiliği gibi ele alınması yanıltıcı olmaktadır. Henüz CHP'nin kendisini resmi olarak sol parti olarak nitelmediği bir dönemde, bu iki partinin sol ve sağ üzerinden karşıt bir şekilde tariflenmesi yanlış

olacaktır. Bu noktada özellikle İsmet İnönü ve Celal Bayar arasında geçen şu konuşma önemlidir:

“İsmet İnönü:

- Terakkiperverlerde olduğu gibi ‘İtikadını diniyeye biz riayetkârız’ diye madde var mı?

Celal Bayar:

- Hayır Paşam. Laikliğin dinsizlik olmadığı var...

-Ziyanı yok. Köy enstitüleriyle, ilkokul seferberliğiyle uğraşacak mısınız?

- Hayır.

- Dış politikada ayrılık var mı?

- Yok.

- O halde tamam” (Gevgilili, 1987, s.42).

Bu yüzden ayırım sınıflar arası bir ayrışmadan ziyade sınıf içi bir ayrışma üzerinden şekillenmektedir. Ayrıca her iki partinin, aralarındaki farklılara rağmen, ortak noktalarından biri de ekonomide artık devletin daha az rol alması gerektiğiyle ilgilidir:

“Kuşkusuz, CHP içinde de işadamları vardı. Üzeyir Avunduk ve Kazım Taşkent DP içinde siyasi olarak aktiftiyse, Vehbi Koç ta CHP içindeydi. Fakat sorun bir vurgu sorunuymdu. DP’liler, programlarının temel ögesi olarak serbest girişimi vurguluyorlardı ve bütün çağrışımlarıyla bu, işadamlarına çekici görünüyordu. CHP’lilerin de serbest girişimden uzak durmaları söz konusu değildi. Aksine, 1945’ten sonra neredeyse DP’liler kadar onlarda serbest girişimi vurgulamaya başladılar; fakat kimi mensupları CHP’ye katılan ticaret erbabı –uzun süren devletçilik deneyimiyle- kuşkuyla bakıyordu. Yine de, Mayıs 1950’de iktidarı kaybetmelerinden önce, Türkiye’yi serbest girişim yoluna sokmuşlardı” (Ahmad, 1996, s.24).

Süreci kısaca özetlemek gerekirse, kendi kaderini tayin etmek isteyen ve cumhuriyet döneminde öncelikle devlet üzerinden gelişen ticaret burjuvazisinin, CHP’de hala katı korumacı “devletçi” politikaları savunan sanayi burjuvazisine

karşısında kendilerini resmi bir muhatap olarak ilan etmeleri olarak görebilmek mümkündür.

2.4. 1946 Devalüasyonu ve IMF'ye Üyelik

Türkiye'nin 2.Dünya Savaşı sonrası tesis edilen hegemonyaya yani Bretton-Woods sistemine dahil olabilmesi için atması gerekli olan bir takım adımlar vardır. Bu adımların atılma zorunluluğunun en önemli sebeplerinden biri ABD öncülüğünde kurulan Bretton-Woods sistemine dahil olunması için uygulanan baskıdır. Özellikle ABD ve İngiltere'nin talepleri uluslararası hegemonyanın tesisi adına oldukça önemlidir. Bunun da Türkiye için anlamı öncelikle IMF üyeliği olarak ortaya çıkacaktır fakat üyeliğin gerçekleşmesi taleplerin hayata geçirilme ile yakından ilişkilidir.

Bu denkleme, Türkiye 1946 seçimleri sonrası iktidara gelen Recep Peker hükümeti öncülüğünde, 7 Eylül kararları olarak anılacak olan, ilk devalüasyon kararı ile kendi adına dahil olma iradesini göstererek katılmıştır (Gülalp, 1987, s.44) CHP'nin attığı bu adıma karşılık muhalefet partisi olan Demokrat Parti'den sert tepki gelmiştir. Bu tepkinin kaynağında, devalüasyon kararının içerideki tarım üreticilerinin mallarını değersizleştireceği ve ödemeler dengesinin bozulacağı belirtilerek karşı çıkılması vardır. Devalüasyon kararı bu kesimlerin Türk Lirasının Dolar karşısında kaybettiği değerden ötürü zararına sonuç vermiştir (Boratav, 2010, s.66).

Büyük toprak sahipleri ve ticaret burjuvazisi lehine yapılan muhalefetin, Demokrat Parti'nin sınıfsal karakterini yansıttığını söylemek mümkündür. CHP, uluslararası sermaye birikim sürecinden dışlanmamak ve hatta dahil olabilmek adına hayata geçirmek zorunda olduğu bu kararları, ihracat artışının ancak bu şekilde mümkün olduğunu belirterek savunmuştur (Tören, 2006, s.85).

Alınan devalüasyon kararının %117 gibi çok yüksek bir oranda yapılması gerçekten de dış ticaret dengesi adına da döviz açığına da olumlu bir etki yapmamıştır. Türkiye ekonomisi bu devalüasyon ve ardından gelen IMF üyeliği ile kronikleşen dış ticaret açıklarını bir daha kapatamamıştır (Boratav, 2010, s.76).

Öte yandan dönemin ticaret hacmine dair rakamlarında da bu devalüasyondan sonra ABD ve İngiltere lehine bir artış gerçekleşmiştir. Buraya bakarak, aslında alınan devalüasyon kararının yeni hegemonyaya eklenme isteğini gösterdiği söylenebilir. Üstelik bu negatif etkileri bertaraf edebilmek adına ABD'den yüksek miktarda kredi talep edilmiş ancak bu istek Bretton-Woods sistemine katıldıktan sonra Dünya Bankası üzerinden gerçekleştirilmesi için reddedilmiştir (Doğan, 1987, s.63).

Ayrıca bu karar sadece dış ticaretin daha çok kimlerle yapıldığıyla ilgili değildir. Bunu da bazı hayata geçirilen yeni uygulamalardan ve kararlardan anlayabilmek mümkündür; ihracatta farklı kur uygulamasının kaldırılması, bazı temel malların fiyatında indirimle gidilmesi, ekme satışlarının karneden kaldırılması.

Aslında küresel hegemonyaya resmi olarak dahil olmanın ilk adımının da CHP iktidarı tarafından atılmış olması da, Türkiye'de kapitalizmin kuruluş sürecinde de aktif rol üstlenen siyasi parti olduğu perspektifinden bakıldığında şaşırtıcı olmamaktadır. CHP-DP arasındaki temel ayrışmanın sınıflar arası çatışmadan şekillenen bir farktan değil aksine sınıf içi rekabetten doğan bir ayrışma olduğu görülebilmektedir. Sermaye birikim koşullarına dair sermaye cephesinden atılan adımlarda ortak yönlerinin çokça bulunması bize bunu göstermektedir.

Sonuç olarak, hükümetin aldığı bu kararlar sonucunu 11 mart 1947 tarihinde IMF üyeliğinin kabulüyle göstermiştir ve sisteme eklenme resmiyete kavuşmuştur. Burada uluslararası sistemin yeniden yapılanma sürecine eklenme hem içeriden katılma iradesinin, hem de dışarıdan hegemonik güçlerin baskısının bir arada görülebileceği bir süreç olarak yaşanmıştır.

2.5. 1946 İvedili Sanayi Planı'ndan 1947 Vaner Planı'na Geçiş Süreci

Hükümet, 2.Dünya Savaşı sonrası bir iktisat politikası aracı olarak 1944 yılında plan çalışmaları kapsamında "Savaş Sonrası Kalkınma Plan ve Programı"nı hazırlamıştır. İktisat Bakanı Fuat Sirmen, Ticaret Bakanı Celal Siren, Maliye Bakanı Nurullah Esat Sümer ve Tarım Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu'na bağlı bir Planlama

Komisyonu kurulmuştur. Komisyon başkanı İktisat Vekaleti olan Nihat Odabaşoğlu olmuştur (Tezel, 1982, s.293-295).

Planın “Öz Raporu” komisyon tarafından hükümete sunulmuştur. Bu planın teknik ekibi içerisinde Kadrocuların iki önemli ismi Şevket Süreyya Aydemir ve İsmail Hüsrev Tökin de vardır. Bu iki ismin içinde olduğu ekibin hazırladığı planın ağırlığının devlet eliyle sanayileşme üzerinden birikim koşullarını yaratmak olması, Kadro Hareketi’nin ideolojisi açısından bakıldığında bunun tesadüf olmadığı görülmektedir.

1946 İvedili Sanayi Planı’nın hazırlanma sebepleri içerisinde savaş öncesi birikim sürecinde yaşanan tıkanıklığı, farklı toplumsal kesimleri milli kalkınma söylemi üzerinden birleştirerek bu plana desteklerini sağlayarak aşmak gösterilebilir (Tekeli ve İlkin, 1981, s.2).

1946 İvedili Sanayi Planı dört bölümden oluşmaktadır:

“1. Türk sanayinin, harp zamanından sulh zamanına intikal ve sulh zamanının muhtemel yeni şartlarına intibak devresinde korunması ve gelişmesi ile ilgili genel problemler hakkında rapor,

2. Bu raporun teknik kısımlarının hülasası ile jeopolitik mahiyetteki umumi görüşleri ihtiva eden “öz rapor”,

3. Ele alınan konuların önemli bir bölümünü teşkil eden Sümerbank ve Etibank’a ait projeler veya ön projeler,

4. Uygulamayı temin maksadıyla, planlama ile ilgili kuruluşlar arasında imzalanan protokoller” (Tekeli ve İlkin, 1981, s.3).

Sanayileşmede devlet öncülüğünü devam ettirmek bu komisyonun temel amacı olmuştur. Tekeli ve İlkin’e göre bu planın önceki planlardan ayrıldığı iki önemli nokta vardır:

“1. Bundan önceki planlar teker teker projelerin bir araya getirilmesinden meydana gelmiş olmasına rağmen, bu plan, kurulacak sanayinin “hammadde bazları, tesis yerleri, iş ve ihtisas kadrosu, sosyal ihtiyaçları ve meseleleri, tesis seyrini tespit edecek sınıtasyon esaslarına göre hazırlanmış investisman ve finansman safhaları ile enerji bazları, münakale sistemi ve iktisadi reyonlaşma şartlarının küll halinde mütalaasıyla mevcut yeni

kurulacak sanayinin yurt içinde coğrafi dağılışını gösterecek biçimde geniş çerçevede ele alınmış bir “İş Planı” şeklinde olmalıdır.

2. İkinci önemli fark, her sektörün talebinin hesaplanmasında kendini göstermektedir. Talep hesapları, bundan önceki planlarda yapılmış olduğu gibi, mevcut piyasa talebinin analizi ve/veya bunun projeksiyonuna göre değil, fakat eksojen (normatif) olarak alınmakta ve bunun için de ayrı bir politika istenmektedir. Üretim hedefleri, tüketim normlarına göre 10 yıllık olarak hesaplanmıştır. Böylece plan hem tüketimi, hem üretimi birlikte düzenlenmiş olmaktadır” (Tekeli ve İlkin, 1981, s.4).

1946 Planı, yüksek bir bütçeye ihtiyaç duyması sebebiyle, finansman konusunda zorluklar çekmiştir. Öncelikle savaş süresince elde edilen yüksek altın dolar stokunun SSCB ile olası askeri problemler sebebiyle elde tutulması sebebiyle finansman sorununun dışarıdan çözümler ile aşma yoluna gidilmeye çalışılmıştır. Ancak bu noktada da ABD Export Import Bank’tan 500 milyon dolar yerine 25 milyon dolarlık bir kredi alınabilmesi sorunun çözümsüz kalmasına neden olmuştur. Burada özellikle plandaki devlet öncülüğünde sanayileşme yoluyla birikimi sağlama yolunun dış çevreler tarafından destek görmemesi dış finansman noktasında problemlerin kaynağı olarak görünmektedir (Tezel, 1994, s.94).

DP muhalefetinin de varlığı ve finansman problemlerinin devam etmesi üzerine 1946 planı gündemden kaldırılmıştır. Yeni bir plan çalışması ile yola devam edilmiştir. Bu defa teknik ekibin başında Kemal Süleyman Vaner yer almaktadır. Teknik ekibin önemli bir kısmı ise devletçilik politikalarının sınırlandırılması ve özel teşebbüsün önünün açılması yönünde görüşler açıklayan Türk Ekonomi Kurulu içerisinde yer almaktadır. Bu planda 1946 planına göre çok temel farklar bulunmaktadır. Öncelikle plan, devlet öncülüğünde sanayileşme yerine özel teşebbüs öncülüğünde tarımsal yatırımlara ağırlık vermektedir. Dolayısıyla planın bu yapısı, dış çevrelerin desteğini alabilecek temel farklılığı yaratmıştır (Tekeli ve İlkin, 1981, s.10).

Günçe ise bu 1947 Planı ile 1946 Planı arasındaki farklara şu şekilde değinmiştir:

“Oysa, 1947 yılında hazırlanan Kalkınma Planı daha değişik bir yaklaşım ve bambaşka bir mantık getirecektir. 1947 Planı’nun yeni bir

kalkınma ideolojisi olduğunu söylemek istiyorum... Plan kendi metninde 4 yıllık bir dönemi kapsamaktadır; ancak, öncelikleri ve ağırlıkları açısından sektörlere atfettiği oranlar ve oransal büyümeler açısından, ana hatlar olarak, Türkiye'yi 1950lerin sonlarına kadar götüren bir yaklaşım getirmiştir... 1930larda ilk sırada yer alan sanayiinin dördüncü önem sırasına konulması ve özellikle dış piyasa adına iç piyasayı geliştirici bir sanayileşmeye yönelmesi dikkati çeker... Türkiye her şeyden önce ulaştırma ve haberleşme ağıyla, her noktasına ulaşılabilen bir pazar niteliği kazanmalı ve öncelikle tarımsal yapı modernleştirilmelidir” (Günçe, Yaz 1981, s.88-90).

Boratav'a göre ise daha sonra Vaner Planı olarak anılacak olan 1947 Planı devletçi-korumacı bir sanayileşme anlayışının terk edildiğinin belgesi olarak görülmelidir. Ayrıca 1947 Planı'nın önemli özelliği ise daha liberal, dış yardım çevrelerinin ve yönetime aday çevrelerin siyasi görüşlerine daha uygun bir plan olmasından ileri gelmektedir (Boratav, 1995e, s.77).

2.6. CHP 1947 Kurultayı

17 Kasım 1947 tarihli kurultay 19 gün sürmüştü ve önemli kararlar alınarak parti tüzük ve programının yeni esaslar doğrultusunda bazı değişikliklere uğramasına sebebiyet verilmiştir. Kurultay tarafından seçilen ve 40 üyeden oluşan Parti Divanı, Genel Başkanlık Divanı'nın yerine getirilmiştir. Parti genel başkanı Cumhurbaşkanı olarak kaldığı süre boyunca parti başkanlığı yetkilerini, kurultay tarafından seçilen genel başkan vekiline devretmesi hükmü tüzüğe konulmuştur. Böylece parti başkan vekilliği makamı parti içinde çok önemli bir noktaya gelmiştir. İnönü'nün desteklediği Hilmi Uran bu kurultayda yapılan seçimde 328 oy alarak başkan vekili olmuştur. Recep Peker'in ise aldığı oy 159 olmuştur. Partinin milletvekili adaylarının yüzde 70'inin yerel örgütlerce belirlenmesi ilkesi getirilmiştir. Bu kurultayda ayrıca İnönü tekrar genel başkan seçildi. Seçimde, resmen aday olmamasına karşın Recep Peker'e ise 25 oy çıkmıştır.

Kurultayda altı ok içerisinde yer alan "devletçilik" ve "lâiklik" ilkeleri daha ılımlı ve liberal bir anlayış doğrultusunda tekrar ele alınmıştır. DP muhalefeti ile beraber parti içi muhalefetine etkisiyle devletçilik tekrardan özel teşebbüsü

tamamlayıcı bir ilke haline getirilmiş ve özel teşebbüsün önünü açıcı bir şekilde uygulanacak bir şekilde tanımlanmıştır.

CHP bu kurultayda devletçilik ilkesini yeniden tanımlama yoluna giderken, muhalif partilerin de bu konuda daha liberal bir devletçilik yorumu üzerinden muhalefet etmeleri bu sürece dair etkilerini göstermektedir. Bazı delege ve milletvekillerinin devlet işletmelerinin kötü işletildiği, devletçilik tanımının netleştirilmesi gerektiği özellikle de özel teşebbüsle devlet arasındaki ilişkini özel teşebbüs lehine açıkça tanımının yapılması gibi önerilerde bulunmuşlardır. Tüm yapılan muhalefet ve içeriden öneriler sonucunda 1947 kurultayında CHP, devletçiliğin özel teşebbüsün önünü açıcı biçimde yeniden yorumlanarak programına dahil etmiştir. Buna göre, devlet özel sektörün yatırım yapamayacağı alanlara girerek, bu alanlarda kar amacı gütmeyen yatırım yapacaktır, deniz yolu taşımacılığı ve eşya taşımacılığı özel sektöre bırakılacaktır, devlet özel ile beraber yatırım yapacağı alanlarda rakip olarak konumlanmadan yatırım sürecine devam edecektir (Ahmad, 1996, s.39).

Sonuç olarak CHP'nin bu kurultayda özellikle devletçilik tartışmaları bağlamında attığı adımların dışarıdan ve içeriden etkenler üzerinden düşünüldüğünde bir anlamı olmaktadır. Buna dair Uzun'un yazdıkları şöyledir:

“İkinci Dünya Savaşı sonrası değişen iç ve dış koşullar, ülkenin tek partisi konumunda bulunan CHP'yi değişime zorlamıştır. Dolayısıyla CHP, değişen koşullara uyum sağlayabilmek için 1945'ten sonra parti içinde ve ülkenin iç politikasında birtakım değişikliklere, yeni yasal düzenlemelere gitmek durumunda kalmıştır. Özellikle de 1946'da ülkede çok partili siyasal yaşama geçilmesi ve DP'nin kurulmasından sonra, bu partinin CHP'ye karşı yürüttüğü muhalefet, CHP kadrolarını ülkede ve dünyada yeni oluşan siyasal konjonktür karşısında, o güne kadar uyguladıkları politikaları yeniden gözden geçirmek bir başka deyişle CHP'ye yeni bir parti kimliği kazandırmak zorunda bırakmıştır. Bu nedenle CHP'nin 1947 Kurultayında yaşadığı değişimi, dünyada ve ülkede 1945 sonrası başlayan değişimin bir sonucu olarak görmenin ve 1947 Kurultayını da öncelikle bu çerçeveden değerlendirmenin daha doğru olacağı söylenebilir” (Uzun, Güz 2012, s.133).

3. AHMET HAMDİ BAŞAR, İSTANBUL TÛCCAR DERNEĞİ

3.1. Ahmet Hamdi Başar

1897 yılında İstanbul'da doğan Ahmet Hamdi Başar yaşamı boyunca çeşitli konularda yazılar yazmış, dergiler çıkarmış, birçok dernekte görev almıştır. Bu süreçlerde sürekli olarak, farklı mecralarda da olsa kendi mücadelesine devam etmiştir.

Darülfünun'da başarılı bir öğrenciyken 1.Dünya Savaşı başlamıştır. Askere çürük raporu dolayısıyla gitmez ve coğrafya bölümünü başarıyla bitirir. Asistan olmak amacıyla sınava girer ve bu sınavda başarısız olur. Hakkının yendiğine dair bu konuda bir yazı yazar (Başar, 1339). Bu tip bir olay bile aslında Başar'ın gelecekte benzer durumlarda yapacaklarına dair bir ipucu içermektedir. Bu olayı kendisi için dönüm noktası olarak görmesi de, aslında bu yıllardan sonraki yayın yaşamında doğrulanacaktır. Coğrafya gibi bir disiplinden ziyade sosyal konulara ve iktisat alanında yoğunlaştığı eserlere çok sık rastlanacaktır.

1918 yılına gelindiğinde, henüz 21 yaşındayken Ahali İktisat Fırkası'nın kurucuları arasında yer alır. Erken sayılabilecek bir yaşta siyasete doğrudan katılmıştır. Ayrıca partinin 143 maddelik programını da kendisi yazmıştır (Koraltürk, 2007a, s.86). Programın ilk maddesi ise şöyledir:

“Fırkanın maksadı; içtimai iktisadiyata doğru yürümek, sahiplerin tarafından imar ve ıslah edilmeyen emlak ve arazinin halka taksimi, ziraat, sanayi ve ticaret erbabının haklarının korunması ve hâkimiyetin millete olması olarak belirlenmiştir.” (Madde 1).

1922 yılında ise “Milli Türk Ticaret Birliği”nin (MTTB) kurucuları arasındadır. İstanbul'da kurulan birliğin genel amacını Başar şöyle belirtir:

“Liberal bir görüş ve serbest rekabet şartları içinde ticaretin millileştirilmesi, iktisadi hâkimiyetin Türk milletinin eline geçmesine imkân olmadığı için başlangıç döneminde devlet gücüne dayanan bir müdahalenin zorunlu olduğu..” (Başar, Kasım 1966, s.52.).

Başar, dönemin koşulları içerisinde ticaretin millileştirilmesi için elinden geleni yapmıştır . Bu süreçte bunu ayrıca “Türkiye İktisat Mecmuası” adlı dergide yazılarıyla da sürdürmüştür. İstanbul’da yapılmasını planladıkları bir iktisat kongresini ise 1923 İzmir İktisat Kongresi’nin yapılacağı olmasından ötürü iptal etmişlerdir.

1923 İzmir İktisat Kongresi, 17 şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında toplanmıştır. Lozan’da çıkmaza giren tartışmalara ara verildiği bir dönemde, cumhuriyetin kuruluş sürecinin hemen başında, bu kongrenin sonuçları doğrultusunda bakıldığında egemen güçlere verilen mesaj açıktır. Ardından Lozan’da da Anadolu coğrafyasına dönük iktidarın ulusal irade beyanı niteliğinde egemenliğini resmiyete kavuşturduğunu görürüz.

Kongreye her ilden tüccar, işçi, şirket, banka ve çiftçi temsilcilerin oluşan sekiz kişilik gruplar katılacaktır ancak 3000 delege beklenirken 1135 delege katılabiştir. Kongre sonunda alınan kararlar çerçevesinde; liberal, yabancı sermayeye açık ama himayeci ve yerli azınlık tüccar ve sanayicilerin ayrıcalıklı durumlarına karşı devlet desteğini talep eden bir politika oluşturulmuştur (Ökçün, 1983, s.1061).

MTTB kurumsal olarak, İzmir İktisat Kongresi’ne katılmıştır. Başar, kongrede sınıfsal olarak ticaret burjuvazisinin sözcülüğüne soyunmuştur. Öte yandan kongrede divan katibi olarak görev almıştır. MTTB, İzmir İktisat Kongresi’ne çok önem vermiştir ve bu kongrede aktif olarak varlık göstermek için çalışmıştır. MTTB’nin temel amaçları doğrultusunda yabancı sermayenin yerine Müslüman Türk burjuvaziyi ticarete etkin kılmak için çalışması bu kongreyi önemsemelerinin en önemli sebeplerinden birisidir (Koraltürk, 2007a, s.139-140).

MTTB, aşar meselesi hariç, istediği kararları kongreden çıkarmayı başarmıştır. Bu kararlar arasında bankaların durumu, kambiyo merkezlerinin millileştirilmesi, ticaret borsalarının teşkili, hafta sonu tatilinin düzenlenmesi, maden işletmelerinin ıslahı ve millileştirilmesi, ormanların koruma altına alınması ve bir plan dâhilinde ormandan faydalanılması, deniz ticaretinin Türk bayrağı çekmiş gemiler tarafından yürütülmesi ve büyük deniz ticaretlerinin devlet tarafından ödüllendirilmesi, ticareti kolaylaştıracak tedbirler alınması yer almaktadır (İnan, 1982, s.32-48).

1925 yılında Limancı Hamdi olarak tanınmasına neden olan Liman İnhisarı Umum Müdürü olarak göreve başlamıştır ve kendisinin de yazdığı gibi temel amacını İstanbul Limanının millileştirilmesi olarak belirler. Göreve başlamadan önceki duruma dair şunları söylemektedir:

“Limanda Türkler yalnız mavnacılık ve hamallık yapardı. Bütün işler ecnebinin ve gayri unsurların elinde idi. Bunlar bir tröst kurmuşlar, tüccardan diledikleri gibi ücret alırlardı. İstanbul limanının millileştirilmesi vazifesi, kurulan bir inhisar şirketi umum müdürü sıfatıyla bana verildiği zaman, bu işlerin hiçbirisini en basit tarafla dahi bilmiyordum. Limanda çarpışan menfaatler çok büyük ve karışık. İki binden fazla mavnacı mevcuttu ki, bunlarla hükümet bile başa çıkamıyordu. Liman amelesi, İstanbul polisinin en çok çekindiği sabikalılarla dolu idi. Öte taraftan ecnebi vapur kumpanyalarının acenteleri elinde olan yükleme boşaltma işlerinde ise bir tek Türk, hiç olmazsa yüksek kademelerde, çalışmamakta idi” (Başar, 1960, s.13).

9 yıllık sürecin ardından şirket hisselerinin önemli bir kısmını Maliye Bakanlığına satmış olduğu için Başar, İstanbul Liman İnhisarı Şirketi devlete devredilir ve Başar'ın buradaki görevi de sona ermiş olur (Koraltürk, 2007a, s.213-225).

1930'lara gelindiğinde, Başar'ın hayatı açısından kritik sayılabilecek bir olay yaşanır. Mustafa Kemal ile ülke gezisinde, ona “Maliye Müşaviri” sıfatıyla eşlik etmesi emredilir. Kısmen tesadüfi bir biçimde İsmet İnönü'ye Serbest Cumhuriyet Fırkası hakkında görüşlerini belirttikten bir süre sonra bu geziye katılması söylenir. Bu sürecin önemli noktalarından birisi 1929 buhranının ülkedeki etkileri ve SCF sürecinde yaşananlardan sonra gün yüzüne çıkan problemlerdir. Bunlar yaşanırken ülkedeki problemleri gözlemlemek amacıyla Mustafa Kemal ülkede bir gezi planlar ve Başar bu geziye katılır. Burada özellikle buğday fiyatlarıyla ilgili önerilerini ve vergi meselesiyle ilgili görüşlerini rapor halinde hazırlar. Fakat bu rapor heyetten geçemez ve Mustafa Kemal'e ulaşamaz bu sebepten ötürü. Gezinin başlarında oldukça aktif ve el üstünde tutulan Başar, bu rapordan sonra gözden düşer. Kendisi bunu Mustafa Kemal'in çevresindekilere bağlar. Bu konuda Yalçın Küçük ise Başar'ın cumhuriyet aydını olduğunu ancak bazı noktalarda Osmanlı aydını gibi davrandığını çünkü “Sultan iyi ama çevresi kötü” gibi bir düşünceye sahip olduğu için yazdığını söyler. Ayrıca bu noktada, liderliği adamları kullanmak üzerinden tanımlamasından ötürü Mustafa Kemal

ile olan ilişkisini dair şunları yazmıştır: "Mustafa Kemal, Limancı Ahmet Hamdi'yi üç ay yanında dolaştırmış ve sonra da uzaklaştırmıştır... Mustafa Kemal, üstün politikacı sezgisiyle, Ahmet Hamdi'yi kullanmamıştır" (Küçük, 1982, s.17). Hilmi Ziya Ülken ise, Küçük'ten farklı olarak, Mustafa Kemal'in çevresindeki grupların politikacılarının Başar'ın raporunu engellediğini belirterek Başar'ın genel fikirlerine katıldığını söyleyebiliriz (Ülken, 1979, s.470).

Başar, bu gezide hazırladığı raporları daha sonra "İktisadi Devletçilik" olarak adlandıracağı eserlerin ilk cildinde basar. Burada gözlemlerinden ve raporlarından yola çıkarak kendisine ait "İktisadi Devletçilik" görüşünü temellendirir ve 6 cilt halinde yayınlar. Devlet yöneticilerine kendi fikirlerini tam olarak anlatamadığını düşündüğü için iktisadi problemlere dair her çabasında mutlaka devlet yetkililerine derdini anlatma çabası güdecektir Başar. Dernek, mecmua, parti gibi faaliyetlerinde temelde hep bu çabanın izlerini görmekteyiz.

1945 yılında, Cumhuriyet Halk Partisi ile Demokrat Parti'nin ayrışma süreci yaşanırken, bu süreçte de Başar önceleri aktif rol oynar ve DP'nin kuruluş sürecinde yer alır. Fakat daha sonraları fikir ayrılıkları sebebiyle, geçici bir süre için buradan da kopar. Özellikle Refik Koraltan ile olan yakınlığı sebebiyle 1950 seçimlerinde tekrar DP içine girer ve İstanbul'dan milletvekili seçilir (Koraltürk, 2007a, s.703).

1946 yılında ise İstanbul Tüccar Derneği'nin kuruluş çalışmalarında yer alır ve 28 Ocak 1947 yılında dernek kurulur. Temelde ticaret burjuvazisinin sesini duyurmaktır ve devletten bağımsız olarak örgütlenmelerini amaçlar. Ayrıca MTTB ile bir süreklilik içinde sayılabilir. Bu konuda Başar şunları yazmıştır:

"Milli Türk Ticaret Birliğiyle vaktinde ve tam sıhhatle doğmuş olan bir fikir ve hareket çocuğunun vakitsiz ölümünü hüsrarla hatırlarken, her birimizin kafasında bir şimşek parlaklığıyla şu fikir doğdu:

- Türk Ticaret Birliğini yeniden yaratalım.

Bu mesut karar, 28 Ocak 1947 tarihinde İstanbul vilayetine beyanname vererek Dernekler Kanunu gereğince kurulan İstanbul Tüccar Derneği'ni doğurdu. Şimdi yirmi beş senenin gerek memleketimize, gerek ticaret hayatımıza kazandırdığı büyük şeyler vardır. Yeni çocuğumuz çok daha

uygun şartlar altında ve daha çok gıda alarak gürbüz ve sıhhatli büyüyebilecektir. Bir seneye varan hayatında İstanbul Tüccar Derneği'ne bağlanan ümit, büsbütün kuvvetlenmiş, mesleki şuurun bu en kuvvetli tezahürünün, bilhassa tamamen demokratik bir çalışma esası altında gelişmesi, sosyal hayatımızda bir dönüm noktası teşkil edecek kadar ehemmiyet kazanmıştır.” (Başar, Ocak 1948, s.2).

MTTB. ile İstanbul. Tüccar Derneğinin önemli bir ortak özelliği ise kurucularının ve üyelerinin büyük bölümünün birbiriyle aynı olmasıdır. Ayrıca üye profilleri hemen hemen birbirinin aynısıdır. Derneğin başkanı İzzet Akosman'dır. Ahmet Hamdi Başar ise genel sekreterlik görevini üstlenmiştir (Koraltürk, Kış 2002, s.120).

Diğer bir benzerlik olarak ise yine Türk ticaret burjuvazisinin temsilcisi olarak MTTB'nin ticareti millileştirerek sınıfsal çıkarları savunması ile İstanbul Tüccar Derneği'nin savaş sonrası dönemde ticaret burjuvazisinin dönemsel ihtiyaçlarını kurumsal olarak dile getirmesini gösterebiliriz. Burada özellikle sınıfsal çıkarların dönemsel koşullar bağlamında sermaye birikimi süreçlerinin süreklilik göstermesi olarak açığa çıktığı söylenebilir.

Derneğin kurulmasından bir sene sonra 1948'de ise, derneğin yayın organı olarak Türkiye İktisat Mecmuası yayın hayatına başlamıştır.

Yalçın Küçük, Başar ile ilgili olarak hayalperest ve basiretsiz tanımlamaları yapmasına rağmen onun genel olarak bu başarısızlıklarından ötürü bu derece üretken bir yazar olduğunu belirtir. Özellikle de kendisine has kavramlarını önemsediyini açıkça yazar:

“...kendinden çok sonra geliştirilecek olan kalkınma iktisadının temel kavramlarından bazılarını önceliyor. Gelişmiş ve az gelişmiş kapitalist ülkeler arasındaki durumu “farklılık tezadı” kavramı ile açıklamaya çalışıyor. Ancak bilmeyi bilmediği için, akademik komünitenin dayanaklara kavuşturma ve sunma yöntemlerinden uzak bulunduğu için, bu güzel buluşunu olduğu gibi bırakıyor” (Küçük, 1982, s.4).

Emin Türk Eliçin ise Başar hakkında şunları yazmıştır:

“17 yaşında yazmaya başladığı günden 67 yaşında bulunduğu bu güne hep sevgili Türkiye’sini düşünmüş, onun sorunlarına çözüm yolları aramış, bulduğu ve kurtarıcı olduğuna inandığı çareleri Atatürk’ten Milli Birlikçilere kadar her iktidar sahibine anlatıp kabul ettirmeye çalışmış usanmaz bir idealisttir! Atatürk’ün deyimiyle bir “Hayalperest” kendi deyimiyle bir zavallı safdil, bir Donkişot! Şimdi benim katacağım deyimi ile bir Odiseus! Ama hiç kurnazlığı, yalancılığı, dolandırıcılığı olmayan bir Odiseus. 7-8 ciltlik “İktisadi Devletçilik” dizisi bir destan, bir Odiseia’dır; ekonomik bilgiler ve düşüncelerle kurulmuş bir ütopyadır” (Eliçin, 1996, s.48).

Türkay ise Başar’ın ideolojik olarak pozisyonuyla sermayedar kimliğinin örtüştüğünü belirterek genel anlamda yazdıkları ve gelecek projeksiyonlarının, müteşebbis Ahmet Hamdi’nin pratiklerinin uyumu üzerinden bir tutarlılık gösterdiğini belirtmiştir (Türkay, 2009 s.224).

3.2. İstanbul Tüccar Derneği

3.2.1. Derneğin Kuruluş Süreci

Savaş sonrası süreçte Amerika Birleşik Devletleri’nin hegemonyasını ilan ettiği bir döneme girilmiştir. Bu süreçte özellikle A.B.D.’nin Avrupa ülkelerine ekonomik yardımlarının ve genel olarak refah devleti uygulamalarının kısmi özgürlük havasının Türkiye’de de karşılığı olmaktadır. Yine aynı dönemde Marshall yardımından faydalanmak için içeride bazı adımlar atılmaktaydı. Çok partili hayata geçişle beraber bazı sivil derneklerinde kuruluşuna izin verilmişti. Bu süreçte kurulan dernek, savaş sonrası dönemde ticaret burjuvazisinin önemli bir sözcüsü olmuştur.

İstanbul Tüccar Derneği yönetim kurulu üyesi ve genel sekreteri Ahmet Hamdi Başar’ın diğer yönetim kurulu üyelerine nazaran temsil gücü çok daha yüksektir. Hem kendisinin bu konuda öncü olması hem de sürekliliği sağlayan dergilerin de başyazarı olması onun bu yönünü açıkça göstermektedir.

3.2.2. Derneğin Künyesi

İstanbul Tüccar Derneği'nin ana nizamname ve çalışma programına göre derneğin merkezi İstanbul'dur.⁵ Dernek merkezi Galata'da bulunan Frank Han'da 27 numaralı odadır. Dernek başkanı İzzet Akosman'dır. Dernek dört organdan oluşmaktadır. Bunlar: Kongre, yönetim kurulu, denetleme kurulu, uzlaştırma ve haysiyet divanıdır. Dernek gelirlerini üyelerinden topladığı aidatlardan elde etmiştir.

Derneğin nizamnamede geçen amacı şu şekildedir: “İktisadi hayatımızın gelişmesi ve kuvvetlenmesi, ticaret ve teşebbüs erbabının mesleki şeref ve menfaatlerinin korunması ve aralarında meslek şuurunun ve tesanüt duygusunun gelişmesi amacı ile ve İstanbul Tüccar Derneği adı ile bir dernek kurulmuştur.”⁶

Başar, derneğin kuruluş sebeplerine dair ülkede oluşan fikri özgürlük havasının etkisiyle dernek kurma serbestisinin getirilmesi ve ardından tüccarın ve genel olarak burjuvazinin çeşitli kesimlerinin devletten bağımsız örgütlenmeleri ihtiyacından söz etmektedir. Özellikle ilk serbest örgütlenme fırsatının sağlandığı bir tüccar örgütlenmesi olmasını Başar çok önemsemiştir (Başar, Ocak 1948, s.7). Kimi zaman bu sebepten ötürü odalarla aralarında rekabet olduğuna ilişkin olumsuz yazılar ve eleştiriler çıksa da dernek genel tavrını sınıfsal uyumdan ve güç birliğinden yana koymuştur.

Bu konuda Ahmet Dündar müstear adıyla Başar'ın Türkiye İktisat Mecmuası'nda 1948 Türkiye İktisat Kongresi'nin hazırlık sürecine dair yazdıkları şöyledir:

“İstanbul Tüccar Derneği ilk teşebbüsü ele almakla beraber, bu işi tamamen kendine mal etmeyerek sadece böyle bir kongre toplanması fikrini ortaya atmış ve bu teklifi kabul edip etmemek, kabul halinde gerekli esasları hazırlamak üzere İstanbul Ticaret Odası, Sanayi Birliği, Türkiye İktisatçılar Derneği ve Ankara'daki Türk Ekonomi Kurumu'na müracaat ederek yapılacak toplantıya temsilciler yollamalarını rica etmiştir” (Dündar, Eylül 1948, s.5).

⁵ Derneğin nizamnamesinin tam metni ve çalışma programı için bkz. *İstanbul Tüccar Derneği Ana Nizamname ve Çalışma Programı*, Dernek Yayınları, İstanbul 1947.

⁶ a.g.e., s.4.

Özellikle 1948 İktisat Kongresi sürecinde diğer odalarla ve derneklerle ortak kararlar alarak hükümete daha meşru ve güçlü bir baskı kurmanın önemini vurgulamışlar ve ona göre hareket etmişlerdir.

Dernek 1947-1956 yılları boyunca, dış ticaret, vergi, hususi teşebbüs gibi konularda 30dan fazla rapor hazırlamıştır. 52 dernek üyesi ve 37 uzmandan oluşan, 6 ihtisas komisyonu oluşturup, 62 toplantı yapmıştır. (Türkiye İktisat Mecmuası, Ocak 1948, s.54)

Derneğin 22si kurucu toplam 550 üyesi bulunmaktadır. Bu üyelerin önemli bir kısmı ithalat ya da ihracat yapan gerçek ve tüzel kişilerden oluşmaktadır. Derneğin en önemli üyeleri arasında Ahmet Hamdi Başar ve İzzet Akosman'la beraber Munis Tekinalp'te yer almaktadır. Munis Tekinalp'in Türkiye İktisat Mecmuası'nda özellikle "Devletçilik" çerçevesinde yazdığı yazılar oldukça önemlidir. (Sever, 2009, s.73)

Munis Tekinalp'in gerçek adı Moiz Kohen'dir. Yahudi bir aileden gelmekte olup, İstanbul'da hukuk öğrenimi görmüştür. Sosyoloji ve ekonomi üzerine yazılar yazmıştır. Önemli eserleri olarak Kemalizm, Türk Ruhü, Türkleştirme, Turkismus und Pantürkismus gösterilebilir (Alp, 2001, s.115).

İstanbul Tüccar Derneği, kurulduğu günden itibaren Türkiye'de sermaye birikimi sürecinin geldiği aşamayla tutarlı bir şekilde, gelişen ticaret burjuvazisinin ekonomi içinde birikimlerini daha da artırmaları için bu yönde hükümetlere baskı yapmıştır. Özellikle devlet işletmeciliğinin yerine kendilerinin sürece doğrudan dahil olmaları doğrultusunda çalışmalar yaparak aktif rol oynamışlardır. 1948 Türkiye İktisat Kongresi'nin düzenlenmesinde ve oradan çıkan kararlarda oynadıkları rol oldukça kritik bir öneme sahiptir. Yayın organları olan Türkiye İktisat Mecmuası'nı da yine bu süreçte oldukça etkili kullanmaya çalışmışlardır.

3.3. Türkiye İktisat Mecmuası

Türkiye İktisat Mecmuası, dernek kurulduktan 1 yıl sonra, derneğin yayın organı olarak yayınlanmaya başlamıştır. Derginin yönetim yeri Galata'da yer alan Frank

Han 30 numaradır. Derginin ilk sayısı Ocak 1948 tarihli dir. Derginin sahibi ve başyazarı derneğin genel sekreteri olan Ahmet Hamdi Başar'dır. Ahmet Hamdi Başar ve Munis Tekinalp'in derginin en önemli isimleri olması dışında birçok isim dergide yazmışlardır.⁷ Aylık olarak yayınlanan derginin yazı işleri müdürlüğünü Mazhar Sensus yürütmüştür. 90 sayı olarak yayınlanan dergide 6 da özel sayı yayınlanmıştır. Bunlar Aralık 1948'de yayınlanan 11. ve "Türkiye İktisat Kongresi Özel Sayısı", Ekim-Kasım 1950'de yayınlanan 27-28. ve "Dış Ticaret Özel Sayısı", Nisan 1951'de yayınlanan 33. ve "Umumi Sanayi Kongresi Özel Sayısı", Ağustos 1951'de yayınlanan 37. ve İzmir. Fuarı Özel Sayısı, Ağustos 1952'de yayınlanan 49. ve "İzmir Enternasyonal Fuarı Özel Sayısı ve Şubat 1956'da yayınlanan 88. ve "Türkiye İktisat Mecmuası. Özel Sayısı"dır.

Dergide yer alan yazılar genel olarak 3 başlıkta yer almaktadır. Bunlar: devletçilik, dış ticaret, gelir vergisidir. Bunlar dışında da çeşitli konularda yazılar çıkmış ayrıca gündeme dair bazı haberler yer almıştır. İstanbul Tüccar Derneğinin yayın organı olması nedeniyle derneğin çalışmaları ve yönetim kurulu raporları da dergi sayfalarında yer almıştır.

Başar'ın yazıları derginin Dertleşme ve İdeoloji Bahisleri bölümlerinde yayınlanmıştır. Genel olarak devlet müdahalesi, bürokrasi, gelir vergisi ve sanayileşme ile ilgili konularda yazmıştır. Derginin genel yayın çizgisi, Başar'ın İktisadi Devletçilik kavramından hareketle ticaret burjuvazisinin sermaye birikim koşullarının iyileştirilmesi ve özellikle belli devlet işletmelerinin devri sağlanarak, özel sektörün daha genişlemesi üzerine kuruludur. Tekinalp'in de İktisadi Devletçilik kavramının içeriğini benimseyen yazılar ile dergiye katkı yaptığı söylenebilir.

Dergi derneğin soyunduğu sözcülük rolünün aktif organı olarak görevini yerine getirmiştir. Burada önemli nokta dergi üzerinden hükümete sürekli olarak ekonomi politikaları bağlamında seslenen bir çizgi sürdürmesi ve bunun zaman zaman hükümet tarafında da karşılık bulmasıdır. Ayrıca dönemin sermaye birikim koşullarını göz önünde bulundurduğumuzda dergi üzerinden yayılan fikirlerin bize ticaret burjuvazisi hakkında önemli ölçüde bilgi verdiğini söyleyebiliriz.

---

⁷ Dergide yazan yazarlar ve yazıları için bkz. Koraltürk, "Ahmet Hamdi Başar, Türkiye İktisat Mecmuası (1948-1956) ve Dizini", Müteferrika, Kış 2002, S. 22, s.121-151.

4. 1948 TÜRKİYE İKTİSAT KONGRESİ

4.1. Kongre'nin Toplanma Amacı ve Türkiye İktisat Mecmuası'nda Yazılanlar

22 Kasım 1948'de İstanbul'da toplanan kongrenin öncüsü İstanbul Tüccar Derneği'dir. Özellikle Türkiye İktisat Mecmuası üzerinden yayınladıkları yazılarıyla aslında bu kongrenin kendileri açısından önemi rahatlıkla anlaşılabilir. Bu kongre 1923 İzmir İktisat Kongresi'nden sonra yapılan ilk İktisat Kongresi olma özelliğini taşımaktadır. İzmir İktisat Kongresi'nden önemli bir farkı bu kongrenin düzenleyicisi kuruluşların devlet kuruluşlarından ziyade serbest örgütlenen kuruluşlar olmasıdır. Buna dair Başar'ın yazdıkları onun da bu konuyu çok önemseydiğini gösterir niteliktedir:

“Bu kongre, şimdiye kadar alıştığımız ve gördüğümüz şekil dışında tertiplenmektedir. Bunu hükümet ve ya yarı resmi teşekküller yapmıyor; inisiyatifi doğrudan doğruya serbest mesleki ve ilmi teşekküller üzerine almıştır. Bu suretle memleketin büyük davaları üzerine fikir beyan etmek ve karar vermek vazife ve mesuliyetinin artık yalnız devlete ve onun memurlarına ait olmadığı bir vakıa olarak kabul ve ilan edilmiş bulunuyor. Serbest meslek teşekkülleri, serbest fikir ve ihtisas adamları üzerlerine düşen vazifeyi yapmaya başlamıştır. Bu hayatımızda büyük bir inkılap teşkil eder” (Dündar, Eylül 1948, s.6).

Kongrenin gündem başlıklarının “Devletçilik ve Devlet Müdahalesi, Dış Ticaret ve Gelir Vergisi” olması aslında Türkiye İktisat Mecmuası'nın genel yayın politikaları ve temel tartışma konuları açısından örtüşmesi açısından ayrıca İstanbul Tüccar Derneği'nin kongredeki rolünün önemini göstermektedir. Bu konuya ilişkin İstanbul Tüccar Derneği ve aynı zamanda kongrenin de başkanı olan İzzet Akosman'ın görüşleri de şu şekildedir:

“Derneğimiz bütün faaliyetler arasında memleketimizin iktisadi kalkınması davasında temel olarak ele alınabilecek mahiyette olan devletçilik ve devlet müdahalesi, dış ticaret rejimi ve vergi reformu gibi üç meseleyi memleket ölçüsünde bir inceleme konusu olarak ortaya atmak istedi ve yalnız İstanbul'da değil aynı zamanda yurdun her tarafından bu işlerle alakalı teşekküllerin murahhasları ve bu mevzularda söz söylemeye salâhiyetli tanınan herkesi bir büyük kongre

halinde toplamayı düşündü. Bu suretle davalar, memleket çapında ele alınacak, her mesele objektif ve ilmi metotlarla ortaya atılarak incelenecek ve karara varılacaktı. İşte, derneğimizi 1948 Türkiye İktisat Kongresi'ni toplamaya sevk eden düşünce böyle doğdu” (Akosman, Ocak 1949).

Başar'ın da özellikle önem verdiği konulardan birisi, bu kongre sürecinde genel bir görüş birliğine vararak hükümetin iktisat politikalarına daha somut ve resmiyete kavuşmuş taleplerle yön vermektir. Bu açıdan bu kongrede gelir vergisi başlığında çıkan tartışmalı rapora rağmen istediği yönde bir görüş birliği oluşturabilmiştir. Buna dair henüz kongre yapılmadan önceki tespitleri şöyledir:

“1948 Türkiye İktisat Kongresi, iktisadi hayatımızda olduğu kadar, demokratik gelişmemizde de mühim bir hadise olarak yer alacaktır. Bu kongrede memleketin en hayati ve en müstacel davaları görüşülecek, memleket ölçüsünde bunlara yol gösterilmeye çalışılacaktır... Şimdi bütün bu ayrı ve eksik görüşlerin bir araya konmasından ve memleketin en salahiyyetli insanları tarafından bunların incelenmesinden sonra şahıslarımıza ait değil , fakat umuma ait müşterek fikir ortaya çıkarsa, bundan büyük faydalar sağlanacağına hiç şüphe yoktur. Bu suretle memleketin iktisat politikasının esasları ve dayanılması icap eden doktrine temel belirmiş olur” (Dündar, Eylül 1948, s.5).

Türkiye İktisat Mecmuası'nın 10.sayısında yayınlanan “Büyük Kongre” başlıklı yazıda kongrenin başlamasından hemen önce yazılması açısından İstanbul Tüccar Derneği'nin kongrenin düzenleyicilerine bakışını özetlemektedir:

“Mevzu ve gaye çok mühimdir. Türkiye'de doğrudan doğruya meslek teşekkülleri tarafından böyle büyük bir kongre ilk defa toplanıyor. Bu toplantının en büyük ehemmiyeti, memleketin iktisadi kalkınması işinde meslek ve ihtisas adamlarının artık vazife ve mesuliyet almaları zamanı geldiğinin, bu münasabete, kati şekilde ifade edilmiş olmasıdır. Bunun zihniyet bakımından büyük bir inkılap demek olacağını izaha lüzum yoktur” (Kasım 1948, s.5).

Mecmuada çıkan bir yazıda Başar'ın 1923 İktisat Kongresi'nin ardından başarısız geçen 25 yıla vurgu yaparak bu kongrenin bu şekilde devlet dışı kurumların ve kişilerin inisiyatifinde toplanmasına verdiği önem aslında bu kuruluşların kendisine olan güveninden kaynaklanmaktadır. İstanbul Tüccar Derneği ve Türkiye İktisat

Mecmuası'nın öncülük etmesini ise aslında 1923'te yapmak isteyip sonradan vazgeçtikleri kongreden sonra adeta tarihi bir geri dönüş olarak görmektedir.

“İşe yeniden başlandığı için, bundan yirmi yedi sene evvel olduğu gibi, şimdi yeniden üç hareket başlamıştır: İstanbul Tüccar Derneği, Türkiye İktisat Mecmuası ve Türkiye İktisat Kongresi. Sanki tarih, boşuna dönen bir şeridi toplayarak tekrar gösteren bir sinema makinesi halindedir” (Başar, Kasım 1948, s.13).

Tüccar Derneği'nin en büyük beklentisi ise bu kongrenin üç temel konuda kongreye katılan kişilerin ve kuruluşların ortak bir söz söyleyerek, bu noktada sürekli dillendirilen ama fiili olarak “resmi” bir görüş haline gelememiş öneri ve eleştirileri resmiyete dökerek kendilerini ispat etmeleridir.

Katı bürokrasinin yerini sermaye açısından daha işlevsel ve alan açıcı bir tür devletçilik politikasının almasına dair bu kongreye attikleri önemi göstermesi açısından şu satırlar kritiktir:

“Bizce kongreden beklenen en ehemmiyetli iş, memleketin iktisadi davaları için artık bundan sonra meslek ve ihtisas adamlarına ve onların toplanarak yaptıkları teşekküllere memleketin mutlak muhtaç olduğu hakikatini fiiliyatla ispat etmesi olacaktır. Memlekette her şeyden evvel yıkılması lazım gelen şey, tepeden inme idare zihniyetidir. Kongrenin bu noktadaki tarihi hizmeti büyük olacaktır” (Başar, Kasım 1948, s.14).

4.2. Kongreye Dair Genel Bilgiler

Kongrenin idari ve kanuni sorumluluğu İstanbul Tüccar Derneği'ne aittir. Tertip komitesi ise İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, İstanbul Bölge Sanayi Birliği, Türkiye İktisatçılar Derneği, Türk Ekonomi Kurumu ve İstanbul Tüccar Derneği'nden seçilmiş üçer kişiden oluşmaktadır. İstanbul Tüccar Derneği Genel Sekreteri olan Ahmet Hamdi Başar, aynı zamanda kongrenin de genel sekreteri olarak görev yapacaktır.

Kongre gündemi yönetmeliğe göre

“Türkiye'nin iktisadi kalkınması ve istihsalinin gelişmesi için ne gibi tedbirler alınması lazım geldiği davasının:

- a) *Devletçilik ve devlet müdahalesi*
- b) *Dış ticaret rejimi*
- c) *Vergi reformu*

Bakımından incelenmesi” olarak geçmektedir (Türkiye İktisat Mecmuası, Ağustos 1948, s.62).

Kongreye katılan kişi ve kurumlar ise şöyledir:

- 1) İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası ve İstanbul Ticaret Borsası meslek heyeti üyeleri, Oda ve Borsa sekreterleri,
- 2) İstanbul Bölge Sanayi Birliği İdare Heyeti ve zümre heyetleri üyeleri ve Birlik genel sekreteri,
- 3) İstanbul Tüccar Derneği asli üyeleri ve İhtisas Komisyonları üyeleri,
- 4) Türkiye İktisatçılar Derneği ve Türk Ekonomi Kurumu üyeleri,
- 5) İstanbul İhracatçı Birlikleri İdare Heyeti üyeleri ve Birlik Katibi umumisi,
- 6) Türkiye Tütüncüler Birliği, Kumaş ve Manifatura Tüccarları Birliği, Nakliyeciler Derneği, Armatörler Birliği ve diğer Serbest Meslek Teşekküllerinin, Esnaf Odası, ve cemiyetlerin ve İşçi Sendikalarının temsilcileri,
- 7) Ankara, İzmir ve diğer şehirlerimizdeki Ticaret ve Sanayi Odaları, Borsaları, Sanayi Birlikleri, İhracatçı Birlikleri ve diğer meslek teşekküllerinin temsilcileri,
- 8) Türk Ekonomi Kurumu, Kooperatifler Birliği, Türkiye Eksper Muhasipler Derneği ve diğer ilgili serbest ilmi ve mesleki teşekküllerin temsilcileri
- 9) Bankalar, Sigorta Şirketleri, Kambiyo ve Nakit Borsası acenteleri, Tarış, Fındık Koza ve benzeri istihsal ve satış kooperatifleri temsilcileri,
- 10) Üniversite ve Yüksekokullarda İktisadi ve Mali Kürsü derslerin öğretim heyeti üyeleri,
- 11) Günlük gazeteler ve mesleki mecmuaların başyazarları, iktisadi ve mali bahisler yazarları,
- 12) Kongre Tertip Komitesince davet edilecek diğer zevat ve temsilciler; Ticaret, Ekonomi, Tarım, Maliye, Gümrük ve Tekel, Ulaştırma, Bayındırlık Bakanlıklarıyla Umumi Murakabe Heyeti, Devlet Deniz, Demir ve Hava Yolları, Devlet İktisadi Teşekkülleri temsilciler veya müşahitler yollamak üzere kongreye davet olunurlar (Toprak, Haziran-Temmuz 1982, s.39).

Kongre, 22 Kasım'da Taksim Belediye Gazinosu'nda 1000'i aşkın kişinin katılımıyla, tertip komitesi başkanı sıfatıyla İzzet Akosman'ın yaptığı konuşmayla açılmıştır. Ayrıca tertip komitesine temsilci veren kuruluşlardan birer kişi de konuşmalarını yapmışlardır.

Kongreye toplam da 44 tebliğ sunulmuş. Bunların; 10'u dış ticaret, 13'ü vergi reformu, 21'i ise devletçilik ve devlet müdahalesi gündem başlıklarıyla alakalıdır. Devletçilik ve devlet müdahalesi ile ilgili sunulan bildirimler ise aşağıdaki gibidir:

- 1) "Devletçilik ve Devlet Müdahalesi", Ahmet Hamdi Başar,
- 2) "Devletçilik", Feridun Ergin,
- 3) "Türkiye'de Devlet İşletmeciliği", Muhlis Ete,
- 4) "İstihsal, Ticaret ve Umumiyetle İktisadi Hayat Üzerine Devlet Müdahaleciliği Nasıl Olmalıdır?", Hazım Atıf Kuyucak,
- 5) "Devletçilik Meselemiz", Mustafa Elmalı,
- 6) "Devletçilik", Cahit İren,
- 7) "Devletçilik ve Devlet Müdahalesi", Tahir Atansay,
- 8) "Devletçilik ve Devlet Sanayii", Şevki Göklevent,
- 9) "Devletin İktisadi Hayat Üzerine Müdahaleleri", Ömer Celal Saraç,
- 10) "İktisadi Kalkınmamız ve Yeni Devletçiliğimizin Umdeleri", Munis Tekinalp,
- 11) "Türkiye'de İktisadi Devletçilik Problemlerine Toplu Bir Bakış ve Devlet İşletmeciliği Hizmetinde Barem Sistem ve Zihniyeti", Ahmet Ali Özeken,
- 12) "Orman İşletmeciliğinde Devletçilik Problemi ve Ormancılık Politikamızın Ana Davaları", Şeref Nuri İlkmen,
- 13) "Türkiye'de Devletin İktisada Müdahalesine Dair", Kemal Tosun,
- 14) "Devletçilik ve Devlet Müdahalesi", İstanbul Tüccar Derneği Tebliği
- 15) "Devletçilik ve Devlet Müdahalesi", Tahsin Demiray,
- 16) "Devletçilik ve Mali Mevzuatımız", Ahmet Ziya Haznedar,
- 17) "Devletçilik, Dış Ticaret ve Vergi Davamız", Osman Şakar,
- 18) "Kalkınma Davasında Kooperatif", Akil Koyuncu,
- 19) "Bugünkü Durumun İslahı Çareleri", Hamit Ataç,
- 20) "Ticaret Rejimi", Zeki Kadirbeyoğlu,

21) “Orta Anadolu’nun Kalkınma Davası”, Çorum İli Sanayi ve Ticaret ve Sanayi Odasının Tebliği (Kılıçdaroğlu, 1997, s.171).

Devletçilik tartışmalarının oldukça yoğun yapıldığı kongrede ilgili rapor ve dış ticaret raporu görüş birliği içerisinde kabul edilmiştir. Vergi reformu raporu ise son gün oldukça yoğun geçen tartışmalardan sonra kongre başkanının raporu eksik bularak komisyona geri gönderip, kongreyi tatil eder ancak tartışmalar devam eder ve komisyon yeniden oylayarak raporu kabul etmişlerdir. Buradaki tartışma gelir vergisi ve kazanç vergisi ayrımları üzerinden şekillenir. İstanbul Tüccar Derneği’nin diğer kuruluşlarla bu konuda anlaşamadığı için tartışma uzun sürer. Bu konuya dair kongre başkanı İzzet Akosman’ın raporu oya sunarken söylediği şu cümlelerle

“Komisyonda iki noktai nazar ortaya atılmış; biri her gelirin kaynaklarında vergilendirilmesi, ikincisi bütün gelirlerin bir beyannamede gösterilmesi. Bunlardan sonuncusu ekseriyet kazanmıştır. Şimdi heyeti aliyyenizin bunlardan biri hakkında kararının vermesi icap edecektir” (Akosman, Ocak 1949, s.8).

İstanbul Tüccar Derneği’nin görüşünü öne çıkararak tarafsızlığını yitirdiğini düşünen diğer üyeler bu konuda başkanı eleştirmişlerdir. Akosman’ın daha sonra 15 Aralık’ta yapılan İstanbul Tüccar Derneği’nin aylık toplantısında eleştirilerin hakaret boyutuna varmasından ötürü kongreyi tatil kararı aldığını ancak bu kararın dernek başkanı olarak değil sadece kongre başkanı sıfatıyla aldığı bir karar olduğunu belirtmiş ve eğer usulsüz bir karar almışsam bu sadece beni bağlar diyerek özeleştiri verdiği söylenebilir (Akosman, Ocak 1949, s.9).

4.3. Devletçilik ve Devlet Müdahalesi Gündemi ile İlgili Türkiye İktisat Mecmuası’nda Yayınlanan Tebliğler

Türkiye İktisat Mecmuası yazarları olarak kongrede devletçilik ve devlet müdahalesi gündemin tebliğ sunan 5 yazar vardır. Bu isimler ve sundukları tebliğlerin başlıkları alttaki gibidir:

“Devletçilik ve Devlet Müdahalesi”, Ahmet Hamdi Başar, “İstihsal, Ticaret ve Umumiyetle İktisadi Hayat Üzerine Devlet Müdahaleciliği Nasıl Olmalıdır?”, Hazım Atıf Kuyucak, “Devletçilik”, Cahit İren, “İktisadi Kalkınmamız ve Yeni Devletçiliğimizin Umdeleri”, Munis Tekinalp, “Devletçilik ve Mali Mevzuatımız”, Ahmet Ziya Haznedar, “Devletçilik”, Feridun Ergin, “Devletçilik, Dış Ticaret ve Vergi Davamız”, Osman Şakar.

Yukarıda adı geçen tebliğlerin genel olarak İstanbul Tüccar Derneği'nin görüşlerini genel anlamda yansıttığı söylenebilir. Özellikle yıllarca devletçilik ile ilgili yazılar ve eserler yayınlamış olan Ahmet Hamdi Başar'ın bu kongrede daha geniş bir perspektiften devletçilik tartışmasına katılması bu tebliğin önemini bariz bir biçimde artırmaktadır. Bu sebeple Başar'ın bildirisini üzerinden Türkiye İktisat Mecmuası'nın genel yaklaşımını ele alacağız.

Başar'ın, Türkiye İktisat Mecmuası'nda da yayınlanan tebliğinin çerçevesi kendisinin “üç halkalı zincir” olarak tabir ettiği; iktisadi kalkınma, üretimin gelişmesi, devlet müdahalesi noktalarından oluşmaktadır. Bu üç halkanın nedensellik bağıyla birbirine bağlı olduğunu belirten Başar, devlet müdahalesiyle, üretim artışının sağlanması ve bu yolla da iktisadi kalkınmayı mümkün görmektedir. Bunun başarılabilmesiyle ülkenin temel sorunlarının çözülebileceğini belirten Başar, şu soruyu sorar: “...ne yapmalıyız ki bugün istihsal ettiğimizden çok daha fazla mal elde etmeliyiz, vatandaşları refaha saadete ve hürriyete götürmek şartıyla nasıl bir devletçilik tatbik edilmesi lazımdır?” (Başar, Aralık 1948, s.17).

Bu soru üzerinden yola çıkarak, ülkenin batıyla kurduğu ilişkiyi tarihsel olarak ele alıp, öncelikle batının üretim tekniği ve zihniyetiyle ters yönlü bir ilişki kurulmasından bahsederek eleştirilerine başlamıştır. Burada ilk defa kırılmanın 1923 ile beraber gerçekleştiğini belirtir ancak üretim artışının yine sağlanamaması üzerine, üretimde makineleşmenin başarısız olduğunu belirtmiştir. Cumhuriyetin kuruluş döneminde de ülke yönetimini “iptidai boncuk lüksü”nü almakla eleştirmiştir. Bunu da şu şekilde ifade etmiştir:

“Biz garbın tekniğini ve Garbı yanlış taraflarından aldık ve yanlış tatbik ettik. Türkiye makineleşmeğe muhtaçtı, fakat biz bu makineyi evvela kendi

toprağımızın üstünde ve altında çalışan en basit ve iptidai teknikle ve en basit istihsal uğruna en fakir hayata tahammül eden köylümüzü ve işçimiz kurtarmak için kullanacaktık. Çünkü bu sahada hem insanı kurtararak hem de memleketin yaptığı istihsal defalarca fazlalaştırarak bu sayede memleketi zenginliğe götürecekti; fakirlikten doğan bir çok maddi ve manevi hastalıklara kökünden deva bulacaktık. İşi böyle yapabilmek için hatta Garbın göz kamaştırıcı sahte boncuk lüksüne tamamen kapılarımızı kapamamız lazımdı, bunlar için on paramızı ve bir saatlik vaktimizi dahi harcamaya razı olmamalıydık. Halbuki biz bunun tamamen aksini yaptık: boncuk lüksünü aldık ve makineyi reddettik” (Başar, Aralık 1948, s.19).

Yatırımların öncelikle tarım, maden ve ulaşımaya yönlendirilmesi gerektiğini vurguladıktan sonra “sosyal dava” başlığı altında meselenin toplumsal boyutlarıyla ilgili bazı öngörülerde bulunarak çözüm önerileri sunmuştur. Burada özellikle tarımda makineleşme ile beraber çok ciddi bir işgücünün açığa çıkacağını ve bu kesimin toplu olarak fakirleşirken makine sahibi sermayedarların ise fazla zenginleşeceğini vurgulayarak buradaki toplumsal uçurumun önüne geçilmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Bu noktada artan oranlı vergiler ile makine sahibi sermayedarlardan alt sınıflara doğru kaynak aktarımı yapmayı önermiştir. Sosyal adaletin önemini aslında batı üzerinden ve yine o dönemdeki sosyalizm tartışmalarından bağımsız ele alamadığını söylemek mümkündür. Fakat batı kapitalizminin sınır ötesi bağlantılarla sömürgelerinin üzerinden kaynak aktardığını vurgularken, hükümetin böyle bir şans olmadığı için kendi vatandaşlarını sömürmek zorunda olduğunu belirtmiştir. Bu yüzden bu sömürüyle açığa çıkacak uçurumu engellemek adına vergiler yoluyla dengeyi sağlamak gerektiğini belirtmiştir.

Konjonktürel olarak devletçiliğin hem sosyalist sistemde hem de liberal sistemde varlığı üzerinden liberaliz mi devletçilik mi gibi bir sorunun yanlış olduğunu belirterek, asıl sorunun nasıl bir devletçilik politikası ile sosyal sorunların çözülerek üretimde artışı sağlamanın önem kazanacağını belirtmiştir. Bunu belirttikten sonra ülkede uygulanan devletçilik politikasını şu ağır sözlerle eleştirmiştir:

“...devlet ilk zamanlardaki kurmak ve korumak vazifesini başardıktan sonra bu sahalardan çekilmeli, işi fertler ve onların kurdukları hür ve serbest teşekküllere bırakmalıdır. Bence davanın en mühim noktası budur. Türkiye’de makineleşmek bir zaruret olunca devletçilik te bir zaruret olmuştur. Bunu inkar

etmemeliyiz. Fakat devletin bu sahadaki rolü ya kapitalizme veya sosyalizme doğru geçişi sağlamak iken bizde iş böyle olmamış, devlet doğrudan doğruya kendisi kapitalist olmuştur... Devletin kapitalist olması öyle feci bir şeydir ki bunun tam şekilde hakim olduğu bir memlekette ferdi hürriyetten, demokrasiden, hak ve adaletten ve bunlara bağlı şeylerden bahsedilmez. Bu düpedüz bir istibdat rejimidir” (Başar, Aralık 1948, s.23).

Bu rejimden bahsederken özellikle Osmanlı geleneğinin bir devamı olarak gördüğü kapı kulu devletine vurgu yapar. Memurların elinde böyle bir gücün toplanmasını eleştirerek idari devletin iktisadi hayatı eline alması olarak tanımladığı işleyişin değiştirilmesi ve yerine çok daha pratik ve hızlı karar alabilen daha aktif bir kurumsal işleyişin getirilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Bu önerisini iktisadi demokrasinin 4 organı olarak tanımladığı kurumlar ile somutlaştırmıştır.

Bu 4 kurum şu şekildedir:

- a) Karar Meclisi: Ekonomi Genel Meclisi (Bu meclis, demokratik örgü, yani meslek ve ihtisas teşekkülleri tarafından serbestçe seçilmiş mümesillerle, hükümetçe seçilmiş azalardan müteşekkil olur.)
- b) Araştırma ve Plan Merkezi: Mütéhassıslardan müteşekkil müstakil daire.
- c) Demokratik Örgü: Meslek, ihtisas ve iş adamlarının müstakil toplulukları, dernekler, birlikler, kongreler, kooperatifler, şirketler gibi.
- d) Muhtar ve Müstakil İşletmeler (Başar, Aralık 1948, s.26).

Bu kurumların oluşturularak devletin iktisadi hayattaki rolünü yeniden tanımlanması gerektiğini belirtmiştir.

Başar tarafından genel vurgunun kapı kulu-memur otoritesi ile halk-fert idaresi üzerinden bir karşıtlık ile ele alınmış olması, eleştirdiği rejimi demokrasi ve özgürlük gibi kavramlara gönderme yaptığını göstermektedir. Bunun meşruiyetin temel dayanağı ise savaş sonrası dönemde yeni kurulan kapitalist hegemonyanın tüm dünyada “özgürlük, demokrasi, refah” gibi söylemler üzerinden yeniden yapılanması ile ilgili olduğu söylenebilir.

Son olarak 12 maddelik bir karar suretini kongreye teklif olarak sunmuştur. Bu gündem başlığında sunmuş olduğu tebliğ genel olarak Türkiye İktisat Mecmuası ve

İstanbul Tüccar Derneği'nin de resmi görüşleri gibi sayılmaktadır. Hatta kongrede de farklı kuruluşların varlığına rağmen neredeyse oy birliği ile kabul edilen devletçilik raporunun içeriğine de oldukça etki etmesi bakımından Başar'ın bu konudaki görüşleri genel olarak dönemin ticaret sermayesinin talepleriyle örtüştüğünü göstermektedir.

Kongrede, Başar dışında konuşma yapan bazı Türkiye İktisat Mecmuası yazarlarının da görüşlerine kısaca değinmek gerekirse eğer bu isimlerden başlıcaları Feridun Ergin, Ahmet Ziya Haznedar, Hazım Atıf Kuyucak, Cihat İren, Osman Şakar ve Ahmet Ziya Haznedar'dır.

Ergin'in sunduğu tebliğin başlığı "Devletçilik"tir. Devletçiliği, devletin ekonomik alanı kontrol altına alma güdüsü üzerinden tarifler ve bunu temellendirirken güç ve nüfuz etme arzusu kavramlarını kullanır. İktidar olma halinin, bürokrasi içindeki kesimin iktisadi hayatı kontrol etmesine yol açtığını belirtmiştir. Devletçiliği tanımlarken çeşitli bireysel özgürlük ve özel mülkiyet karşıtı iktisadi ve felsefi teorilerin sentezinden türetilmiş olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla devletçiliğin özü özel mülkiyet ve bireysel özgürlük karşıtı olduğunu belirterek, bu noktada Başar'dan farklı bir noktada olduğunu görürüz. (Türkay, 2009, s.246)

İren'de "Devletçilik" başlıklı bir tebliğ sunmuştur. Devletçiliğin batı kapitalizminde yaşanan dönüşümlerle beraber açığa çıktığını belirtmiştir. Liberal iktisat sisteminin yetersiz kaldığı noktadan, önce devlet müdahalesi şeklinde daha sonra ise kamu iktisadi teşebbüsleri şeklinde uygulandığını söylemiştir. Biz de ise iktisadi anlamda böyle bir gelişimden farklı olarak yapay bir biçimde ortaya çıktığı için iktisadi olarak temellerinin zayıf olduğunu belirterek farklılığını vurgulamıştır.(Türkay, 2009, s.247)

Haznedar ise "Devletçilik ve Mali Mevzuatımız" başlıklı bir tebliğ sunmuştur kongreye. Temelde devletçiliğin amaç değil araç olduğu vurgusundan hareketle ülke ekonomisinin daha iyi bir hale getirilmesi ve refahın artırılmasının amaç olduğunu vurgulayarak gerektiği takdirde devletin özel teşebbüslerin önünü açması ve sınırlarını bu amaç doğrultusunda netleştirmesi gerektiğini vurgulamıştır. Özel teşebbüsün

öncülüğü sayesinde ekonomik olarak gelişmenin mümkün olduğundan hareketle amacın özel teşebbüsün önünü açmak olduğunu belirtmiştir. (Haznedar, Kasım 1948, s.22)

Kuyucak kongreye “İstihsal, Ticaret ve Umumiyetle İktisadi Hayat Üzerine Devlet Müdahaleciliği Nasıl Olmalıdır?” başlıklı tebliği sunmuştur. Devletin temel amacını ise özel teşebbüsün önünü açarak ülke ekonomisinde tanzim ve teşvik açısından önemli bir role sahip olması olarak tanımlamıştır. Kuyucak'ta Haznedar ile benzer vurgular üzerinden devletçiliğin araç olması gerektiğini şu sözlerle belirtmiştir:

“Devlet muayyen maksatları temin için kurulmuş bir içtimai teşekkül, bir vasıta bir alettir. Gayesi, harici ve dahili emniyeti sağlamak ve bilhassa dahilde serbest müteşebbislerin, müstahsillerin ve müstehliklerin karar alma ve fırsat bulma hususundaki müsavatını temin eylemektir. ...Müdahalecilik ve bilhassa devlet işletmeciliği milli emekten ve servet kaynaklarından azami randıman sağlayan bir usul değildir ve olamaz. Bu sistem gittikçe artan ve umumiyetle Millet Meclisinin mürakabesinden de sıyrılan bir devlet kapitalizmine ve binnetice de bu büyük makinenin başına geçenlerin tahakküm ve istibdadına müncer olabilir. Beşer hürriyetin sağlayacak ve fertlere refah ve sadet temin edecek yol da bu değildir.” (Kuyucak, Aralık 1948, s.39)

Şakar ise “Devletçilik, Dış Ticaret ve Vergi Davamız” başlıklı tebliği kongreye sunmuştur. Devletin müdahalelerini ihtiyaç duyulduğu noktalarda önemli bulduğunu belirterek bunun sınırlarının çizilerek, gelecekte milli savunma hizmetleri dışındaki teşebbüsleri özel sektöre devredilecek şekilde bir devletçiliğin uygulanması gerekliliğinden söz etmiştir. Şakar da devletin ekonomideki genel rolünün özel teşebbüsün yapamayacağı işler ve kamu hizmetleri ile sınırlı olması gerektiğini savunmuştur. (Şakar, Kasım 1948, s.25)

Tekinalp ise “İktisadi Kalkınmamız ve Yeni Devletçiliğimizin Umdeleri”, başlıklı tebliği sunmuştur. Bu tebliğinde yeni devletçiliğin 4 prensibinden bahsetmiştir. Genel olarak devletçiliğin araç olmaktan çıkıp amaç haline gelmesine değindikten sonra dönemin 19.yüzyıl liberalizmini kaldırabilecek koşullara uygun olmadığını şu sözlerle belirtmiştir:

“İçinde bulunduğumuz yirminci asırda Adam Smith zamanına mahsus klasik Liberalizm (Laisser faire, laisser passer) yani tam hürriyet liberalizmi, dünyanın hiç bir tarafında , hiç bir memleketinde bugün bahis mevzuu olamaz.

Bugün herkes anlamıştır ki idari, inzibati, siyasi, içtimai ve sosyal davalarda devletin müzaheretini veya müdahalesi zaruri veya faydalı olduğu gibi iktisadi davalarda dahi devletin müdahale veya müzaheretine ihtiyaç vardır” (Tekinalp, 1948, s.77).

Yeni devletçiliğin ilk prensibinde devletçilik ve devlet müdahalesinin sınırlarının belirsizliğinden bahseden Tekinalp, çerçevenin çok iyi belirlenmesinin gerektiğini vurgulayarak olası suistimallerin ve kötü uygulama alışkanlıklarının önüne geçilmesini söylemiştir.

Diğer prensipte ise bahsedilen çerçevenin çizilememesi halinde devletçiliğin sınırlarının zorlanarak sosyalizme kadar istemeden de olsa gidilebileceği ancak buradaki sosyalizmin en kötü sosyalizm uygulaması gibi olacağını belirtmiştir. Bu tip bir uygulamayla da halkın devlet tarafından sömürülmesinden başka bir ihtimali olmadığını söylemiştir.

3. prensipte yeni devletçilik uygulamasının idaresini bürokratların, memurların ve idarecilerin inisiyatifine bırakılmaması gerektiğini vurguladıktan sonra, devletin genel hizmetler dışında tüm iktisadi, sınai ve ticari işlerden çekilmesi ve bu alanı özel teşebbüslere devretmesinden söz etmiştir. Burada özel teşebbüsün alanına ise tanzim edici, destekleyici ve yardımcı bir rolde kalarak varlığını sürdürmesi gerektiğini belirtmiştir.

Son prensip olarak 4.kuvvetten bahsetmiştir. 4. Kuvvet, özerk, bağımsız, bilgi ve uzmanlık gerektiren kişi ve kurumlardan oluşan gücünü direkt olarak anayasadan alan, meclise bağlı bir devlet şurası mahiyetinde bir iktisadi şura şeklinde olması gerektiğini belirtmiştir.

Ayrıca tebliğinde devletçilik ve liberalizm tartışmalarının kör dövüşünü andırdığını belirten Tekinalp, burada kendilerini liberal olarak tanımlayanların sadece devletçiliği savunanlardan daha az devletçi oldukları için kendilerini onlardan ayırmak adına liberal olarak adlandırdıklarını belirtmiştir.

Son olarak ise aslında 1948 İktisat Kongresi'ni düzenleyen kesimlerin ve genel olarak ticaret burjuvazisinin kendine olan güveni göstermesi açısından, tebliğinin son kısmında söz ettiği şu kısım önemlidir:

“Şimdi artık yeni demokrasi zihniyeti sayesinde memlekette serbest iktisat aleminde mesleki şuur ve mesleki vicdan uyanmış bulunuyor. Bu yeni vaziyet karşısında devletçiliğin rolü bu teşekkülleri kendi vesayeti altında tutmak değil onları büsbütün azat edip, büsbütün serbest bir şekilde inkişaf etmelerine yardım etmekten ibaret olmalarıdır” (Tekinalp, 1948, s.82).

4.4. Kongrenin Türkiye İktisat Mecmuası ve Devletçilik Açısından Değerlendirmesi

1948 Türkiye İktisat Kongresi İstanbul Tüccar Derneğinin öncülüğünde ve kendi açılarından istediklerine ulaştıkları bir şekilde geçmiştir. Özellikle “Devletçilik ve Devlet Müdahalesi” gündemli toplantılarda çok aktif bir katılım sergilemişlerdir. Alınan kararlara da bu durum yansımıştır.

Türkiye İktisat Mecmuası'nın da kongre hazırlık sürecinde ve sonrasındaki sayılarında aktif bir yayıncılık yapmıştır. Bu süreçte iki sayısını kongreye özel çıkartmıştır. Açılış konuşmalarını, alınan kararları, sonuç raporlarını, kendi yazarlarının sunduğu bildirimleri yayınlamışlardır.

Bu kongrenin 1923 İktisat kongresinden de ciddi farkları bulunmaktadır. Burada düzenleyicilerin devletten bağımsız kurum ve kişiler olması kongrenin genel seyrini etkilemiştir. Alınan kararların kendisi kadar önemli olan konu bu kişi ve kurumların kendilerini ispat ettikleri bir kongreyi düzenlemiş olmalarıdır. Burada özellikle ticaret burjuvazisinin yeni döneme doğru girilirken sınıfsal olarak kendi adına sahneye çıkıp sözünü söylemiş olması, sonraki dönemde alınacak kararlarda artık kendilerinin de katkısı olacağını göstermektedir.

Başar'ın bu noktada mecmuada yazdığı şu satırlar önemlidir:

“Bizce kongreden beklenen en ehemmiyetli iş, memleketin iktisadi davaları için artık bundan sonra meslek ve ihtisas adamlarına ve onların

toplanarak yaptıkları teşekküllere memleketin mutlak muhtaç olduğu hakikatini fiiliyatla ispat etmesi olacaktır” (Başar, Kasım 1948, s.13).

Devletçilik başlığında alınan kararlara bakıldığında ise taleplerin birkaç noktada toplandığını görmekteyiz. Öncelikle katı bürokratik uygulamalardan ve devlet müdahalesinin kötüye kullanımı ile oluşan zararlardan muzdarip olan burvazinin bu konuda daha esnek ve tanzim edici bir rolde devletçilik uygulamalarının hayata geçmesini istemişlerdir. Ayrıca devletçiliğin sınırlarının çizilmesi ve kamu hizmetleri ve özel teşebbüslerin yapamayacağı büyüklükteki işlerin dışında kalan alanların tamamının özel sektöre devredilmesini görmekteyiz. Bu noktadan sonra geriye dönüşün önüne geçilmesi adına bu sınırların resmiyete kavuşması gerektiğini belirtmişlerdir. Yine bir diğer konu devlet teşekküllerinin yapısında daha özerk şekilde çalışacak kurumlar ve örgütlenmeler ile bürokrasinin farklılaştırılmasını önermişlerdir. (Türkiye İktisat Mecmuası, Aralık 1948, s.7-8)

Tartışmalarda özellikle Başar ve Tekinalp’in vurguladıkları devletçilik-liberalizm tartışmasının gereksiz olduğu vurguları ve bu tartışmaları katılan herkesin aslında devletçilik yanlısı olduğunu belirtmeleri aslında bu tartışmaların kısmen yapay tartışmalar olduğunu göstermektedir. Genel vurgulardan çıkan sonuç devletçi uygulamaların biçimlerinden ve sınırlarına dair yorumların farklı olmasından kaynaklandığını belirtmişlerdir.

Demokrat Parti’nin kurulduğu dönemden beri hükümete artarak devam eden devletçilik konusundaki eleştiriler aslında CHP tarafında 1947 kurultayında karşılık bulmuştur. Devletçilik konusunda birçok noktada aslında CHP’de bu süreçte taleplere duyarsız kalamamıştır ancak siyasi hayatın yapay karşıtlıklarından ötürü devletçilik ve liberalizm konusunda DP ve CHP’nin karşıt konumlanmaları yüzeysel olarak tanımlamak doğru olacaktır. Kongredeki benzer tartışmaların da burada anlam kazandığını belirtebiliriz.

Bu konuda Türkay’ın yazdıkları bu tartışmanın sermaye birikimi açısından nereye oturduğunu göstermesinden ötürü önemlidir:

“...bu süreçte devletçiler-liberaller olarak ortaya çıkan yapay karşıtlık esas olarak sermaye birikimi sürecindeki rekabete bir kılıf olmaktan öte bir anlam taşımamaktadır. Nitekim bugün de yoğun olarak tartışılan kamu sektörünün ekonomideki yeri sorunu, söz konusu dönemin gündeminde önemli bir yer işgal ediyor olmakla birlikte DP iktidarı döneminde bu sektörün ekonomideki yeri ve öneminde bir değişiklik olmadığı gibi önemli bir artış söz konusu olmuştur. Bunun nedeni ise bu sektörün var olan sosyo-ekonomik yapının işleyişi işe siyasal tercihlerden bağımsız bir ilişkiye sahip olmasıdır” (Türkay, 2009, s.252).

Sonuç olarak, sermayenin ilk defa bu kadar net ve açık bir biçimde hükümetten kendi adlarına talepte ve önerilerde bulunması açısından oldukça önemli bir kongre olarak tarihe geçmiştir. Burada özellikle Türkiye İktisat Mecmuası'nın ve Ahmet Hamdi Başar'ın da rolü önemlidir. Devletçilik tartışmalarına ilişkin mecmua neredeyse çıkış tarihinden kongre tarihine kadar aralıksız bir şekilde yazılar yayınlayarak aktif bir yayıncılık yapmıştır. Yayınlanan yazıların kongrece kabul edilen “Devletçilik ve Devlet Müdahalesi Raporu”nda karşılığını bulduğu söylemek mümkündür.

5. TÜRKİYE İKTİSAT MECMUASI VE DEVLETÇİLİK TARTIŞMALARI

5.1. İstanbul Tüccar Derneği Devletçilik Komisyonunun Künyesi

İstanbul Tüccar Derneği, dört alanda komisyon kurmuştur. Bunlar aynı zamanda Türkiye İktisat Mecmuası'nın da genel olarak yayın yaptığı konu başlıklarıdır. Bu komisyonlar devletçilik, gelir vergisi, dış ticaret ve sanayi ile ilgili çalışmalar yapmak üzere kurulmuştur.

Devletçilik komisyonunda yer alan dört akademisyenin isimleri: Or. Prof. Şevket Mehmet Ali Bilgişin (İş Bankası eski hukuk müşaviri), Prof. Hazım Atıf Kuyucak (eski Koordinasyon katibi umumisi), Prof. Mazhar Nedim Göknil (eski Emniyet Sandığı müdürü), ve Prof. Refi Şükrü Suvla.

Komisyonunda yer alan diğer isimler ise: Reşit Gençer (eski Eti Bank umum müdürü), Kemal Türkömer (eski Eti Bank umum müdürü), Reşat Benerli (eski Sanayi umum müdürü), Esat Kerimol (eski Maadin umum müdürü), İlhami Nafiz Pamir (eski Sümer Bank umum müdür muavini), Osman Nuri Göver (eski Sümer Bank umum müdür muavini), Süreyya Sirmen (eski İpekiş müdürü), Mithat Recai Ögdevin (eski Sümer Bank Mensucat Müessesesi müdürü), İzzet Akosman (tüccar), Hilmi Naili Barlo (sanayici ve tüccar), Sami Ozan (fabrikatör ve tüccar), Cevat Nizami Düzenli (iktisatçı), Tekin Alp (iktisatçı ve tüccar) ve Ahmet Hamdi Başar (Türkiye İktisat Mecmuası, Ocak 1948, s.19).

Bu komisyon konu üzerine incelemeler yaparak sürecin sonunda bir rapor hazırlamak üzere kurulmuştur. Bu raporu derginin 33. sayısında "1948 Türkiye İktisat Kongresi Devletçilik Komisyonu Raporu" başlığıyla yayınlamışlardır. Bu süre içerisinde ise çeşitli toplantılar yapmışlardır. Ayrıca komisyon üyeleri konuyla ilgili olarak zaman zaman Türkiye İktisat Mecmuası'na yazılar yazmışlardır.

Komisyon kurulduktan sonra konuyu iki soru üzerinden açmaları için Munis Tekinalp ve Adnan Birgi'den, "Devletin iktisadi fonksiyonları en iyi şekilde nasıl

başarılabilir?” ve “Düzenli iktisat nasıl kurulup idare edilebilir?” başlıklı yazılar yazmaları istenmiştir.

5.1.1. Devletin İktisadi Fonksiyonları En İyi Şekilde Nasıl Başarılabilir? (Ocak 1948)

Munis Tekinalp bu soruya yanıt vermeye “devletçilik” kavramının kendisinden yola çıkarak başlamıştır. Özel teşebbüse karşıt bir şekilde konumlandırılmasından ötürü kavramın Avrupa’da terkedilip yerine “millileştirme” kavramı kullanılmaya başladığını yazmıştır. Türkiye’de ise hep olumlu olarak algılandığını ancak uygulamada bürokrasinin varlığı devletçiliği devlet kapitalizmine kadar götürdüğünü söylemektedir:

“İktisadi istiklalimizi sağlamak maksadıyla meydana getirilen iktisadi teşekküllerden maada, hususi teşebbüs ve faaliyet sahasına girebilecek iktisadi ve hatta ticari işlere devletçe müdahale olunmuştur.” Bazı iktisadi teşekküller kırtasiyecilikten kurtulamamış, bazı iktisadi teşekküller ise asıl gayeyi göz önünden uzak bulundurarak devletçilik yerine devlet kapitalizmi yollarına sapmışlar; hususi teşebbüsler için ihtikar sayılan ve ceza mevzuu olan mübalağalı karlar sağlamak daiyesine düşmüşlerdir” (Alp, Ocak 1948, s.20).

Ardından “milletleştirme” olarak kullandığı kavramın devletçilik yerine kullanılabileceğini, temelde farkın olmadığını belirtmesine rağmen iktisadi alanda devletin diğer yetkileri olan yasama, yürütme, yargıdan ayrı bir fonksiyon tanımlamaya çalışmıştır.

“Bu suretle tesis edilecek kuvvet, profesyonel, yani iktisadi işlerde bilgi, tecrübe ve ihtisas sahibi unsurlardan ibaret olacaktır.... Fakat bunlar, muayyen vazifeleri haricinde, devlete mahsus olan hükümlerlik haklarına hiç bir suretle müdahale edemezler. Bu suretle, amme hukuku şümulü içinde peyda olacak olan dördüncü kuvvet devleti değil, milleti temsil edecek; otoritesini doğrudan doğruya milletten alacak....Dördüncü kuvvete bağlı olacak olan iktisadi teşekküller, hususi teşebbüslerin haiz oldukları hareket serbestisine malik olacak” (Alp, Ocak 1948, s.22).

Yasal olarak gücünü anayasadan alacak olan, meclise karşı sorumlu olacak olan bu kuvvetin iktisadi teşekküller şeklinde örgütlenecek olan organlarının özel

teşebbüsten farkının kişisel çıkarlar için değil kamusal çıkarlar için çalışmaları olduğunu belirtmiştir.

5.1.2. Düzenli İktisat Nasıl Kurulup İdare Edilebilir? (Ocak 1948)

Birgi, genel olarak liberalleri eleştirerek ekonominin kendi haline bırakılarak düzene gireceğini bekleyenlerin yanıldıklarını yazmakla başlamıştır ve yaşanan krizleri bu şekilde bir ekonomi yönetiminin engel olamadığını belirtmiştir.

Devletin ekonominin nizamı için önemli bir role sahip olduğunu belirterek kısa bir örnekle serbest rekabet koşullarında üretim fiyatlarının makine yatırımlarından ötürü artmasından ötürü bazı sanayicilerin fabrikalarını kapatmak zorunda kalacaklarını yazmıştır. Kapanan fabrikaları daha büyük rakiplerin ucuza alarak, sermaye içi rekabetin serbest ama adil olmadığını şu şekilde vurgulamıştır:

“Kuvvetli ile zayıf arasında zalim olan hürriyettir; kurtaran da kanun! Dış kuvvetler karşısında, iktisadi müesseselerimizi başı boş bırakamayacağımız gibi memleket dahilinde de iktisaden zayıf olanları kuvvetli olanlar karşısında zayıf bırakamayız” (Birgi, Ocak 1948, s.23).

Ekonomide düzeni sağlamak için iki temel şart öne sürmüştür:

a) Plan ve istatistik daireleri, iktisadi şura gibi devletin ekonomik erkanı harbiye organlarının kurulması ve tam salahiyetle çalışması,

b) Muhtelif iktisadi zümrelerin aralarında kuvvetli mesleki teşekküller vücade getirip meslek menfaatlerini toplu bir şekilde tespit edip bunları devlet organları karşısında salahiyet ve bilgi ile müdafaa edebilecek durumu girmiş olmaları (Birgi, Ocak 1948, s.23).

Bu şekilde kurulacak olan sistemin ancak kamu çıkarlarını göz önünde bulundurarak, teşekküllerin demokratik yapılarından hiç bir şekilde feragat etmemeleri halinde başarılı olabileceğini belirtmiştir.

5.2. Ahmet Hamdi Başar ve Diğer İsimlerin Devletçilik Tartışmalarına Katkıları

İktisat Mecmuası'nın ilk çıktığı günden bu yana ele aldığı en önemli konulardan biri devletçilik ve devlet müdahalesidir. Bu konuda derginin yazarları, başta Ahmet Hamdi Başar olmak üzere, bu tartışmaya birçok yazıyla katılmıştır. En önemli olduğunu düşündüğümüz yazılar üzerinden tartışmayı ele alacağız. Bu bölümün alt bölümlerini de oluşturacak olan yazıların, kendi isimlerini ve tarihlerini alt bölüm başlıkları olarak kullanmayı tercih edeceğiz.

5.2.1. *İktisadi Demokrasiye Doğru!.. (Şubat 1948)*

Derginin ikinci sayısında Munis Tekinalp'in kaleme aldığı bu yazı Türkiye ekonomisinde devletçiliğin rolünü ve geldiği noktayı, ardından da nasıl olması gerektiğine ilişkin önerilerini içermektedir.

Öncelikle, iktisadi alanda demokrasinin gerçekleşebilmesi için bürokrasi ve plütokrasi tehlikelerinden kurtulmak gerektiğini belirterek devletçiliğin ne amaçla hayata geçirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Plütokrasinin batı ülkelerinin problemi olduğunu çünkü 20.yüzyıl kapitalizminin makineleşme ile iç içe geçtiğini ve sermaye birikiminin belirli kesimler elinde yoğunlaşmaya başladıkça halkın işçi sınıfının aleyhine işlemeye başladığını belirtmiştir. Bu sebeple siyasi olarak “halk saltanatı” hakim iken iktisadi alanda “zengin saltanatı”nın hüküm sürmeye başlamasının problem oluşturduğunu yazmıştır.

Türkiye’de ise plütokrasi tehlikesinin henüz sermaye birikimi açısından çok uzak olduğunu ancak bürokrasi sorunu yüzünden iktisadi demokrasinin olmadığını belirtmiştir. “Memur saltanatı” olarak adlandırdığı bu problemin temelde devletin özel sektörün alanına giren işleri tıpkı şirket gibi yapmasından kaynaklandığını yazmıştır.

Devletçilik ile ilgili süreçleri Batı ve Türkiye açısından kıyasladığında ise öncelikle temel bir farkı vurgulamıştır. Burada Batı ülkelerinin sosyalizm akımlarına karşı devletçiliği devreye soktuğunu şu sözlerle anlatmıştır:

“O zaman (Almanya’da) istihsal vasıtaları günden güne sermayedarların elinde temerküz ediyordu. Karl Marks müritleri, işçileri korumak maksadıyla, tasarruf hakkını baltalamağa ve diğer sosyalizm nazariyelerini kuvvetle müdafaaya başladılar. Bismark’ın sözcüleri olan profesörler, istihsal vasıtalarının sosyalist teşkilatının eline geçmesini önlemek maksadıyla, Devletçilik nazariyesini öne sürdüler. ...Alman devletçileri sermayedarın yerine geçip devlet eliyle ticaret ve sanayi teşebbüsleriyle uğraşmayı asla düşünmediler. Hatta denilebilir ki Bismark, Schmoller, Bretano gibi meşhur iktisat alimlerinin nazariyelerini sosyalistlere karşı bir nevi siyasi manevra olarak kullanmıştır” (Tekinalp, Şubat 1948, s.24).

Türkiye’de ise durumun daha farklı bir biçimde yabancı ülkelerin ülke ekonomisine olan tesirini ortadan kaldırmak amacıyla devletçiliğe başvurulduğunu belirtmiştir. Burada başlangıç sürecinden sonra ortaya çıkan sorunları ise şu sözlerle açıklamıştır:

“Bugün memnuniyetle görüyoruz ki, devletin bizde sanayici, sermayedar ve müteşebbis vaziyetine girmesi sayesinde Devletçilik matlup olan gayeyi temin etmiştir. Memleket iktisadi esaretten kurtulmuş, sanayileşme yolunda epey ilerlemiş bulunuyor. Memleket dahilinde yerli sermayeler peyda olmuş, bilgi ve teknik unsurları az çok inkişaf etmiş, iktisadi esaret tehlikesi ortadan kalkmış bulunmaktadır.

Fakat buna mukabil esefle görüyoruz ki Devletçiliğin tabii bir neticesi olan memur saltanatının muzır neticeleri baş göstermiş; Devletçiliğin tatbikatında inhiraflar görülmüş; esas rejimimiz olan ferdi iktisadı baltalayacak teşebbüsler çoğalmış; hatta memleket için büyük bir tehlike olan devlet kapitalizmi hareketleri geniş mikyasta ilerlemiş ve nihayet devletçilik şirazesinden çıkmıştır” (Tekinalp, Şubat 1948, s.25).

Buradan hareketle devletin ekonomideki rolünü ticaretle uğraşmak, sermayedarın yerine kendisi geçerek rol çalmak değil sadece ekonomiyi tanzim etmek ile ilgili olduğunu belirtmiştir. Devletin 4.kuvveti olarak iktisadi teşekküller aracılığıyla özerk kurumlar oluşturup, meclise bağlı bir şekilde bu rolü yerine getirmesi gerektiğini önermiştir. Bu kurumlarda ihtisas adamları ve erbabının doğrudan milleti temsil ederek bu işi yerine getirdiğinde, devletin bürokratik problemleri aşarak iktisadi demokrasiye doğru ilk adımı gerçekleştireceğini savunmuştur.

5.2.2. Devletçiliğimizin Tarihi Tekamülü (Şubat 1948)

Başar bu yazısında Türkiye’de uygulanan devletçiliğin tarihsel gelişim sürecini detaylı olarak ele almıştır. 1928-1929 yıllarını işaret ettiği ilk devletçilik uygulamalarının tarihi zorunluluklar sebebiyle ortaya çıktığını, burada özellikle yabancı sermayenin ülke içi yatırımlarının çok az olması, devletin bazı yabancı şirketlerin bıraktığı işletmeleri devralmak zorunda kalması vb. sebeplerle ilk devlet işletmeleri ortaya çıktığını belirtmiştir. Devletçiliğin ilk sürecinde ticari mantıkla hareket eden özerk ve bağımsız yönetimler veya özel sermayelerin devlet ile ortaklığa giderek oluşturdukları anonim şirketler ağırlıkla kendine yer bulduğunu belirtmiştir. Başar kendi deyimiyle “devletçiliğin ilk devri”nde bu işletmelerin özel teşebbüslerle ortaklıklarla ve çeşitli yapılarda anonim şirketler ile ortaklıklar kurularak oluşturulmasını olumlu bulduğunu yazmıştır. Bu şekilde bir süre daha devam ettikten sonra bu şirketlerin tamamının özele devredilerek, işletme hakkının halka geçmesi gerektiğini belirten Başar, uygulamada tam tersi olduğunu şu sözlerle vurgulamıştır:

“Devletin işlettiği sanayi müesseselerinin halka devredilmesi prensibi ise, hiç bir işte tatbik edilmemiştir. Bilakis devlet, özel sermayeye ait olan müesseseleri de eline geçirerek, bu sahada kendiliğinden belirmiş olan teşebbüs kudretini söndürmek politikasını takip etmiştir. ...devletçiliği ‘özel teşebbüs ve sermayenin kafi gelmediği yerlerde devletin fiilen müdahalesi’ şeklinde kısaltarak ifade eden formülün realite ile alakası olmadığı ve devletçiliğimizin ‘karlı olan ve vatandaşlara ait buluna her işe hudutsuz müdahale etmek’ şeklinde bir tatbikata müncer olduğu anlaşılır” (Başar, Şubat 1948, s.32).

Devletçiliğin ikinci devresi olarak tarif ettiği dönemde ise devletin bu ortaklıklara da idari olarak müdahale ederek özelin elinden satın alarak tamamen devletin sermayedar yerine kendini koymaya başladığını söylemiştir. Bu şekilde giderek artan uygulamalar tamamen özel teşebbüslerin elinde olan işleri de devletin kendi tekeline almasıyla devam ettiğini belirtmiştir. Bu eğilimin 1930 yılında ılımlı devletçilik tabiriyle resmiyete girdiğini, daha sonra CHP parti programına dahil olduğunu belirtmiştir. 1934 yılından itibaren ise artık devletçiliğin en katı şekliyle devlet kapitalizmi olarak uygulanmaya başlamasıyla netleşmiştir.

Bu formatta uygulanan devletçiliğin hakim prensiplerini ise şu sırayla yazmıştır:

- 1- Devletçilikte özel teşebbüs veya iştirak sisteminin tasfiyesi
- 2- Karlı görülen ve hususi teşebbüs elinde olan işlerin devletleştirilmesi
- 3- Devlet işletmelerinin merkezileştirilmesi ve bürokrasileşme

Sonuç olarak bu haliyle devletçiliğini artık uygulanamaz oluşunu şu şekilde yazmıştır:

“Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki, iktisadi devlet işletmeciliğinde iktisadi işlerin gerektirdiği inisiyatifle iş görmek ve salahiyetini kullanarak çalışmak imkanı kalmadığı, merkeziyetçilik ve bürokrasi son haddini bulduğu ve bu işlerde ehliyetle çalışacak elemanın ilk fırsatta devlet kapısından çıktığı veya çıkarıldığı gibi herkesin malumu olan vakıalar göz önüne alınırsa, bugün genişletilmiş devlet işletmeciliği sistemimizin ne mevzu ne rantabilite bakımlarından, ne de diğer herhangi bir bakımdan müdafaası kabil olmadığı anlaşılır” (Başar, Şubat 1948, s.33).

5.2.3. İktisadi Demokrasinin En Esaslı Şartı (Mart-Nisan 1948)

Tekinalp’in derginin 3. Sayısında kaleme aldığı bu yazıda öncelikle iktisadi demokrasinin yedi esasını özetlemiş ardından da bu esaslardan birisi olan “serbest meslek teşekkülleri ile devletin iktisadi teşekkülleri arasında iş birliği esası” üzerine düşüncelerini açmıştır.

İlk esas kendisinin ortaya attığı bir öneri olan “dördüncü kuvvet” ile ilgilidir. Bununla ilgili olarak şunları yazmıştır:

“1- ... milletin yegane mümessili olan Büyük Millet Meclisi, Anayasaya bir madde veya bir fıkra ilave etmek suretiyle, doğrudan doğruya millete izafetle iktisadi teşebbüslerle meşgul olmak üzere dördüncü bir kuvvet ihdas edebilir” (Tekinalp, Mart-Nisan 1948, s.46).

İktisadi demokrasi için öncelikle dördüncü kuvvetin resmi olarak hayata geçirilmesi ve bu temelde ekonomik alanın özel teşebbüsler lehine bürokrasiden arındırılarak yeniden örgütlenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Bürokrasi vurgusunu devletçiliğin tarihi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmasıyla doğrudan ilişkilendirmeyen Tekinalp, bu sorunun sonradan ortaya çıktığını belirtmiştir. İkinci esas üzerine dile getirdiği “memur saltanatı” sorununu şu şekilde belirtmiştir:

“Halk saltanatı demek olan demokrasi yerine, memur saltanatı kaim olduğu gibi, bazı ahvalde plütokrasiden, yani zenginler saltanatından farksız olan devlet kapitalizm belirtileri bile hüküm sürmeye başlamıştır. Tarihi bir zaruret olarak kabul edilmiş olan devletçilik, hadiselerin akışı neticesinde, hareket noktasından ayrılmış ve de demokrasiye katıyen uygun olmayan şekillere bürünmüştür” (Tekinalp, Mart-Nisan 1948, s.46).

Üçüncü esasta ise ekonomi alanındaki bürokrat kesimin elinden tüm yetkileri alınarak sapılmış olan yanlış yoldan çıkmak için bu yolla ilk adımın atılması gerektiğini belirtmiştir. Ardından ekonomi alanında ihtisas sahibi ve deneyimli kişilerin ve kurumların eline bu yetkilerin verilerek bürokrasinin yerine dördüncü kuvvette belirttiği kurumları oluşturmanın başlanmasının önemine dikkat çekmiştir.

Dördüncü esasın devletin ekonomideki rolü ve devlet müdahalesinin sınırları üzerine olduğunu yazmıştır:

“Memlekete şamil amme ve veya belediye hizmetleri dışında kalan ziraat, ticaret ve sanayi ve alelumum iktisadi teşebbüsler ve işletmeler, bundan sonra artık münhasıran ferdi iktisada bırakılmalıdır. Bu gibi işlerde devlet tanzim, teşvik ve murakabe vazifeleri çerçevesinin dışına çıkmamalıdır” (Tekinalp, Mart-Nisan 1948, s.46).

Beşinci ve altıncı esasta ise kamu hizmetleriyle ilgili olarak kurulmuş ve kurulacak olan teşekküllerin kesinlikle kar amacı gütmemesi gerektiğini ancak örgütlenme ve işin yürütülme tarzının özel teşebbüs gibi olması gerektiğinden bahsetmiştir. Ayrıca devlete ait iktisadi teşekküllerin bölgesel idareler tarafından özerk olarak yönetilmesi gerektiğini, bu idarelerin de anayasal olarak meclise bağlı ihtisas erbabından oluşan iktisat şurasına bağlı olmasının önemini vurgulamıştır.

Son olarak iş birliği esasıyla ilgili ise bu özerk idarelerin ve iktisat şurasının, serbest meslek teşekkülleri ile sürekli irtibat ve iş birliği halinde çalışmalar gerektiğini belirtmiştir. Bunun başarılabilmesi için iş adamlarının iktisadi olarak tecrübelerinden faydalanılması gerekliliği üzerinde durmuştur. Bunun için kurulması gerekli olan iktisat şurasının tam yetkiyle devlet teşekkülleriyle ilişki kurması ve bu tarzda kurulacak bir ilişkiyle beraber devletçiliğinde sınırlarının çizilebileceğini belirtmiştir.

Son olarak bu esasın önemine dair şunları yazmıştır:

“Mesleki teşekküller idarecilerin, idareciler de mesleki teşekküllerin hak ve vazifelerine müdahale ederlerse bu müdahalelerden iş birliği değil iş karışıklığı doğar, arada maksat ve gaye kaybolur. İşte iktisadi demokrasinin en esaslı şartlarından biri “iş birliği” bunun gerçekleşmesi için ilk dava, maziden kalan ve devletle milleti birbirine zıt telakki eden zihniyetin tamamen tasfiyesi ve bunun için de herkesin çalışmasıdır” (Tekinalp, Mart-Nisan 1948, s.49).

5.2.4. Devletçiliğimizin Tarihi Tekamülü (Mart-Nisan 1948)

Başar'ın derginin 3.sayısındaki bu yazısı, bir önceki sayıda çıkan yazısının devamı niteliğindedir. Bu yazıda Türkiye’de uygulanan devletçiliğin, batı ülkelerindekinden farkı üzerinden bir analiz yapmıştır. Devletçilik tarzlarını nitelikleri üzerinden ikiye ayıran yazar, bunları kapitalist veya sosyalist olarak sınıflandırmıştır. Batıda 20.yüzyılda açığa çıkan devletçilik tarzlarını sosyalist devletçilik olarak nitelendiren Başar, bizdeki uygulanan devletçiliği ise şu şekilde açıklamıştır:

“...bizde ferdi teşebbüs ve sermayenin kifayetsizliği dolayısıyla devlet, müteşebbis ve sermayedarın yapamadığı işleri görür, ve tıpkı onun gibi kar etmek insiyakı ile harekete mecburdur. Yani bizde devletçilik, içtimai adaletsizliklerin ve istismarların önlenmesi için değil, fakat iktisadi bünyemizin kurulması için vazife almıştır. Bu bakımdan devletçiliğimizin üstün karakteri kapitalisttir“ (Başar, Mart-Nisan 1948, s.49).

Bu koşullarda uygulanan devletçiliğin rolünü yerine getirdikten sonra devletin liberal kapitalizme doğru ilerlemesi gerektiğini yoksa devlet kapitalizmi şekline bürünen bu devletçilik tarzının demokrasinin tam aksi yönünde totaliter bir rejimi getireceğini belirtmiştir. Burada Almanya ve İtalya örnekleri üzerinden hareket eden

yazar bu tip bir devlet kapitalizminin doğuracağı sıkıntıları atlatmak için bir an önce devletin ya liberal kapitalist bir kimliğe ya da sosyalist bir devletçiliğe doğru yönelmesinin şart olduğunu savunmuştur.

Avrupa’da 19.yüzyılda ortaya çıkan devletçiliklerin 20.yüzyılda geçirdikleri dönüşüm üzerinden, Türkiye’deki devletçiliğinde artık benzer bir süreç ile dönüşüm geçirmesi gerekliliğini savunan yazar bürokrasinin yani memur saltanatının eline mahkum bir ekonominin devlet kapitalizmi şekliyle artık sürdürülemez olduğunu şu şekilde vurgulamıştır:

“...tarihi orijini ferdi sermayedarlık nizamından önceki devletçiliğe bağlanan bugünkü devletçiliğimizi hüviyet ve şekil itibariyle geri bir sistem olduğu, devlet kapitalizminin zihniyet ve tatbikat itibariyle bugünkü memleket ve dünya şartları altında yaşanılmayacağı, ve buna iradelerimizin kifayet etmeyeceği hakikatinin tekrarlamak ve belirtmek isteriz” (Başar, Mart-Nisan 1948, s.53).

5.2.5. Ekonomi Genel Meclisi (Mayıs 1948)

CHP’nin 1947 kurultayında aldığı kararlardan birisi olan Ekonomi Genel Meclisi kurulmasıyla ilgilidir. Bu karar doğrultusunda meclise ön tasarı halinde konu getirilmiştir. Bu konuda İstanbul Tüccar Derneği’nin çalışmalarının olması ve genel olarak hükümete hitap eden bir tarzda sürekli çalışmalarını ve yayınlarını yoğunlaştırmış olması sebebiyle Ekonomi Genel Meclisi ile ilgili bu başlıkta bir yazıyı dergi 4. sayısında doğrudan İstanbul Tüccar Derneği adına yayınlamıştır.

Hükümetin iktisadi alanda tetkik, plan ve araştırma yapmak üzere oluşturmak istediği bu yeni teşekkülün genel yapısı Başar ve Tekinalp’in yazılarında anlattıkları kuruma pek yakın sayılmazdı. Çünkü hem Başar hem Tekinalp genel olarak icra yetkinliği olacak bir kurumdan söz ederlerken bu ön tasarıda adı geçen kurum daha çok araştırma yetkisi olan ancak icra yetkisi olmayan bir yapıdadır.

Dergide ön tasarının genel prensipleri şu şekilde sıralanmıştır:

1. Meclisin vazifesi, milli ekonomiyi devamlı surette inceleyerek planlar hazırlamak, kanunlar hakkında mütalaa beyan etmek, aktüel ekonomi meseleleri üzerinde anketler yapmaktır.
2. Meclis senede iki defa Ankara'da toplanır. Üç çeşit azası vardır: Özel meslek temsilcileri, Akademik üyelere, görevli üyeler. Birincilerini serbest meslek erbabı, ikincilerini Büyük Millet Meclisiyle Üniversite ve ilmi cemiyetler, üçüncülerini de Hükümet seçer. Ön tasarıya göre serbest meslek temsilcilerinden ziraatçıları Tarım Bakanlığının tayin edeceği İller Genel Meclisleri; ticaret ve mübadele ekonomisine giren mesleklerin temsilcilerini Ticaret Bakanlığının ve sanayicileri Ekonomi Bakanlığının göstereceği Ticaret Odaları; işçi mümessillerini de Çalışma Bakanının göstereceği işçi sendikaları seçecektir. Gerek bunların, gerek akademik üyelerin müddetleri dört senedir. Görevli üyeler ise devlet sanayiinin ve işletmelerin mümessilleriyle Bakanlıklar temsilcilerinden müteşekkildir, her zaman değişebilir.
3. Ekonomi Meclisi: Genel Kurul, Genel Sekreter ve daimi heyet isimli üç uzuvdan müteşekkildir.
4. Ekonomi Genel Meclisinin bütçesi Genel Sekreterce hazırlanır ve Başbakana sunulur. Meclis bir devlet dairesi olduğundan Bareme tabidir, ve umumi hükümler çerçevesinde çalışır (Türkiye İktisat Mecmuası, Mayıs 1948, s.40-41).

Bu prensipler üzerinden kurulacak olan teşekkülün varlığının olumlu değil tam aksine olumsuz etkilerde bulunacağı belirtilerek bu konuda kendi raporlarını hazırlamışlardır. Bu raporun da genel prensipleri dergide şu şekilde belirtilmiştir:

1. Ekonomi Genel Meclisinde iktisadi meslek erbabı ancak serbest teşekkülleri vasıtasıyla temsil edilmelidir.
2. Hükümet ve devlet işletmelerinin yollayacağı murahhaslar da müstakil insanlar olmalı ve bunlar Bakanlar Kurulu veya işletmelerin müdür ve

mühendisleri tarafından meclisini seçim müddetine şamil şekilde seçilmelidir.

3. Serbest meslek teşekküllerinin seçilecek murahhaslar mecliste mutlak çokluğu teşkil etmelidir.
4. Ekonomi Meclisi devamlı araştırma ve plan yapma organı olamaz. Bu devlet işidir ve devletin merkezi araştırma ve plan organizasyonu meydana getirmesi lazımdır. Onun için Ekonomi Genel Meclisinin bir nevi iktisadi parlamento halinde kurulması ve çalışması lazımdır.
5. Meclisin bir hükümet dairesi şeklinde çalışmaması; müstakil olması da şarttır (Türkiye İktisat Mecmuası, Mayıs 1948, s.39).

Sonuç olarak Ekonomi Genel Meclisinin, ülke ekonomisi ile ilgili konuları incelemesi ve görüşmesi faydalı olmakla beraber meclisin temsili yapıda olması ve serbest meslek teşekkülleriyle iş birliği içinde çalışması, dernek tarafından zorunlu görülmektedir. Ancak ön tasarıda belirtilen şekilde kurulacak bir meclisin bu zorunlulukları görmezden gelmesi sebebiyle, hazırlanan rapordaki prensipler üzerinden tekrar gözden geçirilerek tasarı haline getirilirse ülkeye faydalı olacağı görüşü dernek tarafından belirtilmiştir.

5.2.6. “Devletçilik” Yerine “Cemiyetçilik” İsmi Kullanmayınız!. (Ağustos 1948)

Başar bu yazısını yazma sebebi olarak Ticaret Bakanı ve ticaretin ileri gelenleri ile Tarabya’da bir akşam yemeği sırasında hem bakandan hem de bir İstanbul Tüccar Derneği üyesinden duyduğu eleştirileri göstermiştir. Bakanın: “Bugünkü tenkit ettiğiniz rejimin yapmaya çalışan adamsınız. Nasıl oluyor da bugün cephe değiştiriyorsunuz?” eleştirisi, dernek üyesi arkadaşının da: “Bu kanaatte olanlar eksik değil.” demesi, Başar üzerinde olumsuz bir etki yaratmıştır. Bunda uzun yıllardır devletçilik üzerine yazdığı kitaplar ve yazılar olmasının da etkisi büyüktür.

Konuya dair öncelikle sosyalizm ve devletçilik kavramlarının karıştırılmasına karşı bir açıklamayla giriş yapmıştır.

“Devletçilik, memur saltanatı, bir kapı kulu hakimliği manasına gelebilir. “Cemiyetçilik” ise bugün bütün dünyanın çeşitli ölçülerde kabul ettiği “sosyalizm”in Türkçesidir. Bugünkü devletçiliği reddediyoruz. Bu devletçilik Türk milletinin hayatı ve istikbali bakımından tehlikedir; yalnız kapı kulu sınıfının ve hazinenin menfaati kaygısı ile halkın sömürülmesi demektir; nihayet bir “devlet kapitalizmi”dir. Halbuki cemiyetçilik, milletin bütününe ait menfaat kaygısı ile hareket eden ileri derecede halkçı bir rejimin ismidir, ve bu rejimin dayandığı devletçilik bir “devlet sosyalizmi”dir” (Başar, Ağustos 1948, s.18).

Sosyalizmin, iktisadi faaliyetleri toplumun gücüyle, düzenleme, geliştirme ve idare etmeyi hedeflediğini, sosyal adaleti de toplumdan gücünü alarak sağlamaya çalıştığını vurgulamıştır. İşsizliğin önlenmesi, çalışmayanların topluluk tarafından korunması ve sosyal yardım devletin vazifesi olarak belirtmiştir.

Devletçiliği, halktan ayrı bir otorite tarafından halkın idaresi demek olmadığını bu şekilde bir sistemin ancak demokrasi düşmanlığı ve baskı rejimi olabileceğinden bahsetmiştir. Sosyalizmin mukabili olan devletçilik de halk idaresinin esas olduğunu, bunun için toplumda ihtisas ve meslek adamları tarafından kurulup işletilen iki organa ihtiyaç olduğunu yazmıştır. Bunlar : “Araştırma ve tetkik organı” ile “inceleme ve karar organı”dır.

Toplum gücüyle hayatın düzenlenmesi işinin prensip olarak serbest teşekküllere ait olması gerektiği ve iktisadi idarenin, devletin kurduğu ve devlet memurlarına ait olan organlara bırakılmayacağını belirtmiştir.

Devamında ise devlet tarafından kurulmuş iktisadi teşekküller ve şirketlere ilişkin olarak önerilerde bulunmuştur. Devletçe kurulmuş olan zirai ve sınai işletmeler belli programlar çerçevesinde halka devredilmesi gerektiğini ancak fiili bir imtiyaz veya tekel özelliği taşıyan işletmelerin devlet tarafından kurulup yönetilebileceğini yazmıştır. Yine bu tip bir yönetimin asla memur idaresi şeklinde olmaması gerektiğini vurgulamıştır. Genel olarak idari devletin iktisadi hayata müdahalesinin yavaş yavaş kalkmasından ve kadro ve masraflarının azaltılmasından söz etmiştir.

Türkiye’de uygulanan devletçiliği kapitalist bir kimlikte olduğunu ise şu şekilde açıklamıştır:

“Aşağı yukarı yirmi seneyi bulan iktisadi devletçilik devrimizde devletin elinde mühim bir sermaye terakümü olmuştur. O şekilde ki bugün devletin elinde olan orman, maden, ziraat sahası vesaire şeklindeki milli servet kaynakları da hesap olunursa, dünyada Türk devleti kadar kuvvetli hiç bir sermayedar grubun bulunmadığı iddiası mübalağalı bir şey olmaz. Bütün bu sermaye terakümü, iç pazar istismarının ve devlet otoritesinin kullanmanın neticesi olduğuna göre, devletçiliğimizin kuruluşu bakımından kapitalist bir hüviyet altında şekil bulduğu anlaşılır.

...İşin ve emek hakkının korunması, işsizliğin önlenmesi, herkese iş bulma mecburiyeti, çalışanların ve çalışmayanların her şekilde hallerinin ve istikballerinin teminat altına alınması, kısası sosyal tesanüt ve yardım devlet vazifeleri arasına girmiş değildir. ...devletçiliğimizde sosyalist temayülün hakim bulunmadığı anlaşılır. Diğer taraftan kanunlarımızda ve muamelelerimizde memur ve işçi ayrılığı, ferdi kapitalist rejimi içinde olan memleketlerde bile artık rastlanmayan şekil ve mahiyette içimizde yaşamaktadır. ... nihayet amele işlerinin en ucuz fiyat veren müteahhitlere ihale olunması sisteminin gün geçtikçe gelişmesi de bu meyanda birer misal olarak zikredilebilir” (Başar, Ağustos 1948, s.21).

Burada Başar'ın Türkiye'deki devletçiliğin kapitalist bir kimlikte oluşunu bu kadar net olarak sınıfsal temelde ele alarak göstermesi aslında kendi görüşleri ve önerilerindeki netliği anlamamız açısından önemlidir. Nihai olarak ülkede uygulanmakta olan devlet kapitalizminin ekonomiye olan yükünün ve getireceği zararların en kısa sürede ortadan kaldırılması gerekli olduğunu belirtmiştir.

5.2.7. Büyük Bir Tehlikeye Doğru Gidiyoruz!.. (Şubat 1949)

Derginin 13. Sayısında Başar'ın yazmış olduğu bu yazı sanayici arkadaşlarıyla ekonomik sorunları hakkında konuşmaları hakkında başlamıştır. Sanayiciler ve iş adamları ekonomik krizi bahane ederek çok sayıda işçiyi işten çıkartmaları ve birçok seferinde haklarını dahi vermeden bu çıkartmaları yapmış olmaları üzerine Başar, şunları yazmıştır:

“Sanayici adam çıkararak işlerin azalmasından doğan buhrandan kendini mümkün mertebe kurtarmaya mecburdur; bu onun en tabii hakkıdır ve buna kimse karışamaz. Ticaret ve iş adamı da buhran ve sıkıntı karşısında aynı hareket tarzını takip etmekle zararı biraz olsun kısımaya çalışmaktadır ve

şüphesiz yaptığı doğrudur. Devlet de bütçelerde tasarruf zarureti karşısında lüzumsuz ve fuzuli bulduğu memurları ve işçileri tasfiye etmekle isabetli bir yol tutmaktadır. Fakat herkesin haklı oldukları bu tasfiyelerde memleket hesabına topluca haksız olduğumuz taraf yok mudur? “Gemisini kurtaran kaptandır” fehvasınca buhranları adam çıkararak atlatmaya çalışırken, dışarı fırlattığımız şeylerin safra olmadığını, onların da bizim gibi insan olduklarını, bin bir dert ve gaile içinde bunaldıklarını ...nasıl düşünmüyoruz? İşin asıl fena olan, haksız tarafı budur.

Bunlar(işçiler) işlerin iyi gittiği, sanayi patronlarımızın dünle bugün arasında zengin oluverdikleri zamanlarda kürek başlarında, aynı mütevazi alın teri karşılığını almakla iktifa ederek çalışmışlardı. Şimdi sandalımız biraz su aldı ve bir miktar ağırlaştı diye safra boşaltmak lazım gelince en evvel bu fedakar kürekçilerin aklımıza gelmesi haksızlık ve insafsızlığın en büyüğüdür. Sandaldan evvela kendi ihtiyat erzakımızı ve maddi ağırlıklarımızı denize atmamız. Onun için işten adam çıkaran sanayicinin hakikaten artık işçisine yevmiye veremeyecek halde değilse, bu buhran zamanlarında işçi çıkartamaması lazımdır. Kanun bunu böyle korumalıdır. Sermayedar dün anormal kazandığı gibi, bugün de anormal bir kaybetme mecburiyetine katlanmalı ve haksız kazanç varsa kefaretini böyle vermelidir” (Başar, Şubat 1949, s.9).

Ülke genelinde yaşanan bir işsizlik sorunu olduğunu bunun sebebinin de üretim sürecindeki zararlar yüzünden ortaya çıktığını belirten Başar, işsizlik problemiyle devletin de yüzleşmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Ne olursa olsun işçilerin işten atılmalarını önleyecek bir şekilde üretimi artırarak gerekirse yeni fabrikalar açarak sorunun üzerine gidilmesini önermiştir. Ayrıca bu süreçte devletin gelirlerinin de azalmasından ötürü memurları işten çıkartmalarını yanlış bulduğunu vurgulayarak, işsizlik ve nitelikli iş gücü problemine bir çare olması açısından memurların işten çıkarılarak ekonomide bu şekilde yer almaları gerektiğini belirtmiştir.

On sekiz milyonluk nüfusun çok fazla olduğunu ancak iş gücü açısından şehirlerde ve köylerde çok ciddi dengesizlik olduğuna vurgu yapan Başar, Amerikan yardımı ile beraber kırdaki makineleşmeyle daha da çok iş gücünün boşa çıktığını, bu insanların şehirlere göç ettiğini ve kırdaki üretim zamanı gerekli iş gücünün çok zor bulunduğunu belirtmiştir.

Yeni hükümete seslenerek bu konu hakkında kalıcı ve akılcı bir çözümü yerine getirmelerini, bunun da ancak sosyal yönü öncelikli olacak şekilde ele alınması gerektiğini vurgulamıştır.

5.2.8. Türkiye'nin Amerika ile Mukayesesi Yapılabilir mi? (Haziran 1949)

“Türkiye'nin yüz elli sene evvelki Amerika gibi fertçilik yolu ile kendi kendine kalkınması imkanı var mıdır?” (Başar, Haziran 1949, s.8).

Başar, derginin 17. Sayısında kaleme aldığı bu yazıya üstteki soruyu sorarak başlamıştır. Bu soru üzerinden başlamasının sebebi ise bir süre önce derneği ziyaret eden Uluslararası İmar Bankası Müdürü'nün, Türkiye'nin doğal kaynaklar ve insan gücü bakımından Amerika'nın yüz elli sene önceki haline benzemesinden ötürü benzer bir kalkınma hamlesini Marshall Yardımı sayesinde gerçekleştirebileceğine ilişkin kanaati olmuştur.

Başar, bu soruyu yanıtlarken öncelikle Türkiye'nin durumuna ilişkin olarak doğal kaynaklarının sınırlı ve parçalı yapısından ötürü üretim açısından verimsiz olduğunu belirtmiştir. Bu verimsizlik aynı zamanda ilkel üretim yöntemleri ve ulaşım ağındaki zayıflıklar sebebiyle üretilen ürünlerin dünya fiyatlarıyla rekabeti açısından daha da kötü bir hal aldığını yazmıştır. Üretim fiyatlarındaki durumu karşılaştırmak adına yüz elli sene önceki Amerika'nın ise öncelikle zengin doğal kaynaklarından ziyade verimli olanları tercih ettiğini ve bu şekilde ciddi bir avantaj sağladığını vurgulamıştır. Ancak dünya nüfusunun ve ihtiyaçlarının çok artması daha verimsiz üretim alanlarının da dünya pazarına açılabilme fırsatının önünü açtığını belirten Başar, Türkiye'nin de bu fırsatı nasıl değerlendirebileceğini şu şekilde belirtmiştir:

“Şimdi Türkiye bir ekonomik kalkma hareketine girerken bir, bir buçuk asırlık dünya mübadele ekonomisi karşısında bir açık pazar, bir yarı müstemleke halinde bir bünye değişikliği geçirmek ve ekonomisine yeni bir mecra vermek zorundadır. Bunun ise ferdiyetçilik ve serbest rekabet yolu ile, yani sermayenin kar hırsıyla düzenlenmesine ve sağlanmasına imkan görmüyoruz. Bütün bunlar için kuvvetli fakat gayesi ferdiyetçiliği kurmak ve korumaktan ibaret bir devletçilik tatbik etmeye ve Amerika'nın kalkınmamız için yapacağı

yardımda devleti vasıta olarak kullanmaya mecburuz. Dostlarımıza anlatmak ve ispat etmek zorunda olduğumuz en mühim nokta budur” (Başar, Haziran 1949, s.9).

Tam bu noktada ise ortada beliren en büyük problemin uygulanagelmiş olan devletçiliğin artık bir devlet kapitalizmi halini alması ve bu durumun Amerikalılara savunulamayacak kadar kötü bir tablo çıkardığını hatta ülke içinde bile devletçilik karşıtı liberalizm savunucusu kesimleri ikna etmeyi zorlaştırdığı için büyük bir dezavantaj yarattığını belirtmiştir. Başar, tüm bunlardan ötürü devletin de en kolay yoldan devletçilik uygulamalarını kaldıran daha serbestleşmeci bir sistemi kabul ederek yardımı almaya çalışmasının daha fazla zarar getireceğini belirtmiştir.

“Türkiye’de kalkınma hareketlerinin devlet yardımıyla olması icap ettiği hakikatini, belki anlatmak kolaydır; yalnız devletin vatandaşa ve ferde düşman ve rakip olmayan, onun müstakillen yaşama ve çalışma imkanlarını ortadan kaldırmayıp bilakis kuvvetlendiren bir müessese olduğunu, şimdiye kadarki tecrübelerle ve misallerle, izah ve ispat etmek güçtür. Bizce gerek kendimize gerek davalarımıza yardım etmek isteyen dostlarımıza bu güç olan şeyi nasıl başarabileceğimizi anlatmaya muvaffak olursak; 1952 senesinde sona erecek olan Marshall yardımı devresinde bu yardımın en büyük kısmını Türkiye’de devlete yapmanın zaruretine dostlarımız da inanabilirler. Biz fertçiliği ve serbest rekabet rejimini evvela kurup sonra dost yardımı bekleyemeyiz; fertçilik ve serbest rekabet rejimine ulaşmak bir gaye ise bunu ancak makul ve şuurlu bir devletçilik politikasıyla yapabiliriz ve bu bakımdan da dostlarımızın yardımlarını devletimize yaparken ferdi teşekkürlerin de bundan faydalanacağına inanmalarının bekleriz” (Başar, Haziran 1949, s.10).

5.2.9. Sanayimizin Perişan Hali (Temmuz 1949)

Başar derginin 18. Sayısında yayınlanan bu yazısında Türkiye’de uygulanan devletçiliğin sanayiye olan etkileri üzerine analizler yapmıştır. Özellikle 1928den korumacılık sisteminin sanayi lehine kırsal üretim aleyhine sonuçlar vermesinin üzerinde durmuştur.

New York merkezli The Christian Science Monitor dergisinde, Uluslararası İmar ve Kalkındırma Bankası adına Türkiye’de bulunan uzmanların raporlarından yola çıkarak yayınlanan bir makale üzerinden hareketle yazısına giriş yapan Başar, ülkenin

sanayisinin içinde bulunduğu kötü durumu tarım, maden ve ulaşım üzerinden kalkınma hamlesinin gerçekleştirilmeden direkt olarak sanayinin teşvik ve himayesinin yol açtığı durum olarak okumaktadır. Burada da temel sorumluyu devlet olarak gördüğünü ve sanayicilerin bu noktada hiçbir sorumluluklarının olmadığını belirtmiştir. Bu açıdan makro politikaların değiştirilmesini ve hatta bir inkılap yapılmasını önermektedir.

Himaye sisteminden kaynaklı olarak iç piyasanın sömürüldüğünü, özellikle tarımdaki üreticilerin dünya fiyatlarıyla rekabet edemeyecek bir şekilde bırakılmalarının üreticileri çok zor duruma soktuğunu belirten Başar, sanayicilerin ise tam aksine çok kolay yoldan zengin olmalarının önünü açıldığını vurgulamıştır. Bir kaç ay gibi kısa sürelerde yatırdıkları paraları kazandıklarını belirten Başar, burada himaye sisteminden ötürü dünya fiyatlarının çok üstünde üretim gerçekleşmesine rağmen iç pazarı sömürerek ayakta kaldıklarını yazmıştır. Devletin de bu noktada vergiler kanalıyla sanayicilerin kazançları üstünden iç pazarı sömürerek bu tip bir sanayileşme hamlesini süreklileştirdiğini belirtmiştir.

Bu tip kalkınma anlayışının bir an önce sona ermesi ve dış yardımlar ile de yeni bir anlayışı tesis etmenin acil olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Sanayiye yatırılan sermaye, ticaret sahasına yatırılan gibi, kolaylıkla tasfiye edilemez. Bir fabrika işlediği müddetçe kıymet ifade eder. Durduğu zaman makinelerinin ekseriya hurda demirden farkı yoktur; kıymet derhal onda bire düşer. Bu itibarla sanayi kapitalizmine geçmek, cemiyetler için muayyen bir tekamül safhasından sonra mümkün olmuştur. İşte biz yirmi senelik sanayileşme devrimizde geçirdiğimiz acı tecrübeler ve uğradığımız birçok ziyandan sonra, bugün hadiselerin zoruyla böyle bir tekamüle uğradığımız zannetmekteyiz. Bu bakımdan dostlarımızın da yardımıyla, sanayide yeni sermaye plasmanlarına ve ucuz krediye imkan verecek inkılap imkanına inanmaktayız” (Başar, Temmuz 1949, s.7).

5.2.10. Türkiye Nasıl Kalkınır? (Temmuz 1949)

Feridun Akdağ, “Türkiye’nin kalkınma davası”nın nasıl ele alınması gerektiğine ilişkin yazdığı bu yazıda, devletin rolünün ve devletçiliğin nasıl uygulanması

gerektiğinin konuyla ilgili kısmını ele almıştır. Bu noktada bu sorunun yanıtlanması için dört temel problemin yanıt bulması gerektiğini belirtmiştir. Bunlardan ilki süregelen kalkınma anlayışının olduğu gibi kalarak süremeyeceği, Dünyadaki değişimlerden kaçınılmaz olarak etkilenileceğini ve bu sürecin ülke için olumlu yönde etkiler göstermesi için neler yapılabileceğine ilişkindir.

Akdağ, savaş sonrası süreçte Amerika'nın hegemonik rolüne atfen bu süreçte Amerika'dan gelecek yardım ve önerileri muhakkak dikkate alarak kalkınma davası yönetilmeli önerisini getirmektedir. Ancak bu noktada ülke içinde genel ruh halinin ikiye ayrıldığını ve bunların; her şeyi dışarıdan alarak sorunu çözme ve hiçbir şeyi dışarıdan almadan kendi haline bırakarak çözme gibi iki uç nokta olduğunu belirten yazara göre her iki yaklaşımında problemlili olduğu bir gerçektir.

Bu süreçte dışarıdan ve özellikle batıdan alınacak her türlü desteğe hazır olunmasını ancak bu işi içeride de devletin çözme iradesine ve bir inkılabı gerçekleştirmeye hazır olması gerektiğini vurgulamıştır. Akdağ'a göre asıl önemli noktanın değişimi içeriden gerçekleştirme iradesi olması, devletin bu noktada daha aktif bir şekilde yeni kurulan hegemonyaya göre hareket etmesiyle doğru orantılıdır.

İkinci mesele ise ülke ekonomisindeki üretim sorunudur. Toplamda artış gösteren nüfus ile doğru orantılı olarak artmayan üretimin, ülkedeki geniş üretici ve çalışan kesimlerin pastadan aldıkları payların artmamasının sıkıntısını ekonomik olarak ülkece çektiklerini belirtmiştir. Özellikle zengin doğal kaynakların atıl kalması ve ilkel üretim tekniklerine vurgu yapan yazar, yeterli iş gücü ile bunları birleştirip acilen üretimin iki katına kadar çıkartılması gerektiğini ve bu şekilde kalkınmanın itici gücü olması gerektiğini belirtmiştir.

Yazar, üçüncü meseleyi diğer ülkelere kıyasla genel olarak üretilen işin verimsizliği ve çalışanların tembelliği olarak ortaya koymuştur. Tembelliği ve verimsizliği yaratan koşulların incelenmesini öneren yazar, daha çok tembellik üzerinde durmuştur. Bu noktada özellikle ülke ekonomisinde makineleşmenin yetersizliği dolayısıyla çalışanların genelde kas gücüne dayalı bir şekilde çalışmasını problemin kaynağı olarak gördüğünü belirtmiştir. Buna sebep olarak da insanların genel olarak

isteyerek çalışmak istemeyeceklerini, bir de üzerine devletin ağır vergi yükleri ile üreticilerin daha da fazla çalışmalarını gerektirecek düzenlemeler yaparak işten kaçma hadisesini teşvik ettiğini belirtmiştir.

Verimlilik meselesine ilişkin olarak ise Akdağ şunları yazmıştır:

“Enerji vasıtası olarak kullanıldığı müddetçe insanları ancak kırbaç çalıştırır. Bugün insanları ne Roma devrinin esirleri ve ne de feodalite devrinin serfleri gibi mütalaa etmeye ve o devirleri şimdi yaşamaya imkan yoktur. Onun için Türkiye’de işçi ve çiftçi makineyi kullanan ve başka enerji kaynaklarından faydalanan insan olmalıdır. Her sahada makine ve teknik inkılap kalkınma davamızın başlıca meselesidir” (Akdağ, Temmuz 1949, s.14).

Akdağ’a göre dördüncü mesele ise genel olarak kalkınma için kurucu, yetiştirici ve tanzim edici bir devletçilik politikası gerekliliğine ilişkindir. Bu şekilde tariflediği devletçiliğe olan ihtiyacın herkes tarafından kavranması gerektiğini belirten yazar, devletin de bu süreçteki rolünü yanlış oynadığını belirtmiştir. Özellikle özel teşebbüsün önünü açması gereken yerde giderek önüne geçmesinin ve onunla rekabet etmesinin problemler yarattığını vurgulamıştır. Devletin bireylerin ve özel kuruluşların yapamayacağı işleri üzerine alması gerektiğini belirten yazar diğer alanlardan çekilerek, çeşitli mekanizmalarla teşvik ederek o alanları özele açması gerektiğini de ayrıca belirtmiştir. Özellikle devletin sanayicilik konusundaki rolüne dair ise şunları ifade etmiştir:

“Devletin sanayiciliğe girişmesi bir zaruretin ifadesidir. Devletin bu yaptıklarını tenkit edemeyiz. Fakat gerek bu zaruretin ortadan kalkması ve gerek fertlerin birçok sahalarda aynı mahiyetteki teşebbüslere girişmesi hakkında vazifelerini yapmamış olmasından dolayı tenkit edebiliriz. Daha henüz sanayi tesis ve işletme kredisi mevzuuyla devlet meşgul olmamıştır. Bu iş böyle yirmi sene ele alınmaz olur muydu? Bir müteşebbis, bir sanatkar veya bir sermayedar en ileri teknik kullanarak ve devletin umumi planındaki esasları ve şartları kabul edip onları yerine getirmeyi taahhüt ederek ucuz şartlarla ve uzun vadelerle kredi bulamamalı mıydı? Bugün değil böyle tesis sermayesi için hatta işletme için kısa vadeli ve normal faizli kredi bulmak sanayici için imkansızdır” (Akdağ, Temmuz 1949, s.16).

Devlet teşekküllerinin yapısına ilişkin yorumları ve eleştirilerini ise şu sözlerinde görmek mümkündür:

“Amme teşekküllerinin idaresinde ve doğrudan doğruya devletin mülkiyetinde kalması zaruri işletmelerde muhtar idareler kurmak, bunları halk ve halk teşekkülleriyle müştereken idare etmek gibi bir sistem dahi tecrübe ve tatbik olunmamıştır. Devletin bütün bu işler için kurucu ev koruyucu bir rol yapması, fertleri ve ferdi teşekkülleri yetiştirip hazırlaması lazımdı” (Akdağ, Temmuz 1949, s.17).

Akdağ’ın genel olarak devletçilik anlayışının Türkiye İktisat Mecmuası’nın genel görüşleri ve diğer yazarların yaklaşımlarıyla örtüşmesi açısından da önemli olan bu yazı ayrıca devletçiliğin sınırları ve biçiminin değiştirilmesinin kalkınmanın en önemli sorunu olarak görmesi açısından da önemlidir.

5.2.11. Devletçiliğin Hududu ve İktisadi Devlet (Aralık 1949)

Başar, bu yazısını dergiye gelen bir okur mektubu üzerinden şekillendirmiştir ve genel olarak “dördüncü kuvvet” ya da “iktisadi devlet” kavramlarının çerçevesini çizmiştir. Dördüncü kuvvet kavramının neden seçildiğini şu şekilde açıklamıştır Başar:

“Devletin malum olan üç kuvveti dışında bir dördüncü kuvvetten bahsedilmiş olması, alışılan mefhumlar vasıtasıyla yeni bir mefhumu izah gayretinden doğmuştur. Hakikatte mesele, iktisadi hayatı tanzim ve idare işi devlet vazifelerin arasına girince bunu memurlardan müteşekkil olan ve bir takım hususi kaidelere ve kanunlara bağlı olarak işleyen idari devlet makinesi dışında yeni bir makineye gördürmek teklifinden ibarettir. Ben bu makineye “İktisadi devlet” ismini koymuştum. Bazı arkadaşlar son zamanda buna “Dördüncü kuvvet” dediler; aynı mefhum kastedildiği için bu tabiri de kullanmakta beis görmedim” (Başar, Aralık 1949, s.11).

Devletçiliğin, özellikle devlet kapitalizmi şeklini aldığı rejimlere atfen Başar, devletin tüccar ve sanayici yerine geçerek ekonomiye dahil olduğu sistemleri baskıcı, totaliter olarak tanımlamış ve kapı kulu devleti olacağını belirtmiştir. Ayrıca bu rejimlere faşist devletlerde rastlandığını ve yeni bir modern orta çağın yaşanması olarak tarif etmiştir. Sonuç olarak Türkiye’nin de aynı tehlikeyi yaşadığını ve bunun sebebi olarak iktisadi devlet organlarını hayata geçirememesi olarak gördüğünü belirtmiştir.

Başar, devletçi rejimlerin liberal rejimlerden farklı olarak iktisadi hayatı düzenleyecek bir kuvvete sahip olmaları olduğunu şu sözlerle belirtmiştir:

“Devletçi bir rejimin esas şartı, teşri ve icra kuvvetlerinde idari ve iktisadi hayata göre organlaşmalar yapmaktır. Bu iş her şeyden evvel bir zihniyet inkılabına bağlıdır. İdari devlette devlet vazifeleri ve işleri fertlere ve serbest teşekküllere bırakılamaz. İktisadi işleri de demokratik örgü (yani meslek ve ihtisas adamlarının serbest şekilde teşkilatlanması ve bunlara topluluk vazifeleri verilmesi) bir tarafta, karar ve plan merkezi halinde kurulması tasavvur edilen yüksek iktisat meclisinin bu demokratik örgüye bağlanması öbür tarafta iktisadi devletin dayanacağı yeni uzviyetlerden en mühimlerini meydana getirir” (Başar, Aralık 1949, s.12).

Dördüncü kuvvetin siyasi otoriteden bağımsız olması gerektiğini vurgulayan Başar, bunun için kurulacak olan meclisin fertlerden ve serbest teşekküllerden oluşmasının ve karar alma süreçlerini büyük millet meclisinden özerk bir şekilde oluşturmaları gerektiğini belirtmiştir. Ancak Yüksek İktisat Meclisi’nde alınacak olan kararlar daha sonra Büyük Millet Meclisi’ne gelerek oradan çıkacak karara göre hayata geçirilebileceğini vurgulamıştır.

5.2.12. Sanayi Politikamız ve Devletçilik (Mart 1951)

Tekinalp’in derginin 32.sayısı için yazdığı bu yazıda, devletçilik ile ilgili problemlerin kaynağında ideolojik sorunların değil uygulamada kendini gösteren bürokrasi geleneğinin olduğunu anlatmaktadır. Temelde problemin çözümü için ise anayasal düzenlemeler öneren Tekinalp, bu noktada devletçilik sınırlarının ne olması gerektiğini dönemin iktidarına öneren bir tarzla belirtirken, şu üç madde ile yazısına başlamıştır:

- *“Anayasa kuvvetiyle kurulan bürokrasi saltanatı ancak anayasa kuvvetiyle yıktırılabilir.*
- *Devletçiliği çerçevelemek meselesi halledilmezse sanayii kalkındırma hareketi kolaylıkla gelişemez.*
- *Amme menfaati bakımından kurulmasına lüzum görülen yeni devlet işletmeleri kanunu mahsus mevzuu olmalıdır” (Tekinalp, Mart 1951, s.13).*

Önceki iktidar olan CHP’nin 1947 yılında yaşadığı dönüşümle beraber devletçilik konusunda DP ile çok yakınlaştığını neredeyse aralarında fark kalmadığını daha önce belirtmiştik. Tekinalp’in de CHP ve DP’nin ideolojik olarak devletçilik

siyasetlerinin temelinde özel teşebbüsün önceliği ilkesinin yattığını şu sözlerle belirtmiştir:

“Sabık iktidar son senelerde çerçevesiz, kayıtsız şartsız devletçilik siyasetinin ifrat hareketlere meydan verdiğini, ferdi iktisadi akamete mahkum ettiğini ve bu itibarla memleketin sınai ve iktisadi kalkınmasını kösteklediğini takdir ederek devletçilik umdesini çerçevelemek ve ferdi iktisada ait olan sahayı ayırıp serbest bırakmak lüzumunu ilan etmişti. Yeni iktidar dahi daha muhalefetteyken bu hakikati teslim ederek şahsi teşebbüse dayanan sınai ve iktisadi politikasını kendine mal etti ve bu siyaseti programının en mühim parolalarından biri olmak üzere kabul ve ilan eyledi” (Tekinalp, Mart 1951, s.14).

Ancak fiiliyatta bir türlü iki partinin de devletçiliğin özel teşebbüse baskın gelmesini engelleyemediğini belirtmiştir. Bunun sebebi olarak devlet içindeki güçlü bürokrasi geleneğinin baskın gelerek uygulamada özel teşebbüse öncelik prensibini yok hükmünde kılmasını göstermiştir. Özellikle devletin kurucusu olarak Mustafa Kemal’in sözü üzerinden meşruluk atfetmeye çalıştığı özel teşebbüs öncelikli devletçilik anlayışının uygulanmaması ile ilgili eleştirilerini şu sözlerle dile getirmiştir:

“Kemalist inkılabının en mühim esaslarından biri olan devletçilikte dahi ideoloji ile fiiliyat arasında tezatlar göze çarpmaktadır. İnkılabımızın babası Atatürk, devletçilik tarifini pek belîğ, pek kati bir vecize ile yapmıştı: “Ferdin yapamadığını devlet yapar.” Ne Atatürk’ün hayatında ne de irtihalinden sonra, bu vecizeye aykırı hiçbir söz sarf olunmamıştır. Halbuki tatbikatta devletçilik, bu vecizenin ruhuna ve manasına büsbütün aykırı şekilde tecelli etmiştir. İktisadi devlet teşekkülleriyle Tekel İdaresi tarafından yüzlerce milyon liralık işletmeler kurulurken Atatürk’ün bu vecizesi üzerinde bir dakika bile durulmadı” (Tekinalp, Mart 1951, s.15).

Bu sebepten ötürü Tekinalp’e, devletçiliği partilerin programlarından ya da Mustafa Kemal’in ağzından çıkan sözlerinden yola çıkılarak değil daha çok bürokrasinin uygulamaları üzerinden anlamak mümkün görünmektedir.

Bu durumu bertaraf etmenin yolu olarak da aslında anayasal müdahale mantıklı görünmüştür. Özellikle daha önceki yazılarında vurguladığı temel prensipler ile desteklenmiş olarak anayasaya çok net ve katı bir madde eklenmesiyle kalıcı çözümün getirilebileceğine inanmaktadır.

Devletçilik prensibinin ruhunu ifade eden “Ferdin yapamayacağı işleri devlet yapar.” yerine “Ferdin yapabildiği işleri devlet yapamaz.” gibi bir vurgunun anayasaya eklenmesinin konuya dair net bir tanım ve kısıtlama getireceğini belirten Tekinalp, sosyalist bir parti bile iktidara gelse özel teşebbüsün önüne engel çıkaramayacağını belirtmiştir.

Tekinalp’e göre, anayasaya devletçiliğin çerçevesi anlamında eklenmesi gerekli olan maddeleri ise kısaca şu şekilde özetlenebilir:

- Devlet sanayiinde kar amacı güdülemez.
- Devlet elinde bulunan işletmeler, talep halinde özel teşebbüse devredilir.
- Yeni kurulacak olan devlet işletmesinde kamu çıkarı gözetilmesi şarttır (Tekinalp, Mart 1951, s.16).

6. SONUÇ

1940lı yılların ikinci yarısından itibaren Dünya’da ve Türkiye’de yaşanan gelişmeler Türkiye ekonomisinde ve siyasetinde etkili olmuştur. Bu dönem uluslararası ölçekte kapitalizmin yeniden yapılandığı ve güç dengelerinin önemli ölçüde değiştiği bir dönemdir. Yeniden yapılanmanın sonunda ABD, kapitalist dünyada ekonomik olarak en güçlü ülke olarak ortaya çıkmıştır. Üretken sermayenin uluslararasılaştığı bu dönemin kurumsal yapısının kuruluş aşamasında ABD hegemonik olarak ağırlığını ortaya koymuştur. 1944 yılında Bretton-Woods kasabasında yapılan konferans sonrasında IMF ve DB kurulmuştur. Sermayenin uluslararası hareket koşullarını sağlaması açısından ve dolayısıyla kapitalizmin devamlılığı açısından bu kurumların hayati role sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Bu süreçte bağımsızlığını ilan eden ülkelerin durumu da sistem açısından kritiktir. Bu ülkelerin de içinde olduğu geç kapitalistleşen ülkelerin “azgelişmiş” olarak tanımlanarak, “kalkınmaları” sorunsallaştırılarak, bu ülkelerde sermaye birikim sürecinin mantığına uygun bir biçimde sermaye hareketliliğinin sağlanmasının önü açılmaktadır. ABD üzerinden yürütülen dış yardımların ve müdahale kavramının bu dönemde rolleri büyüktür.

Müdahale kavramının, ulusal düzeyde devlet müdahalesi, uluslararası düzeyde ise “gelişmiş dünya”nın “azgelişmiş” ülkeye yardımlar aracılığıyla müdahalesi olmak üzere ikili bir yapısı vardır. Her iki düzeydeki olguların teorik zemini savaş sonrası süreçte ortaya çıkan bir disiplin olan kalkınma iktisadı içinden gelen isimler tarafından oluşturulmuştur. Geç kapitalistleşen ülkelerin “azgelişmişlikleri” yapısal sorunlara bağlanarak, serbest piyasa mekanizmalarının işleyişleri üzerinden sermaye birikimi koşullarının düzeltilmesi ve kalıcılığının sağlanması için devlet müdahalelerinin gerekliliği vurgulanmıştır. Burada devletin ekonomiye müdahalesinin sınırları ve içeriği tamamen sermayenin kendini yeniden üretmesini sağlayacak koşullar üzerinden belirlenmektedir. Bu yüzden devletin ekonomideki rolü üretim sürecini doğrudan örgütlemek değil özel teşebbüsün örgütleyici gücünü en üst düzeye çıkarmasını sağlamaktır.

Türkiye’de yaşanan gelişmeler savaş sırasında çok güçlenmiş bulunan sermaye kesimlerinin talepleriyle doğrudan ilişkilidir. Öte yandan geç kapitalistleşen bir ülke olarak Türkiye’nin yeniden yapılanan dünya ekonomisiyle eklemlenme süreci de yukarıda belirtilen gelişmeler çerçevesinde şekillenmiştir.

Savaş yıllarında ekonomide daralma yaşanmış ancak ticaret burjuvazisi ve toprak sahipleri süreçten kazançlı çıkmayı başarmıştır. Savaş ekonomisi sürecinde büyük toprak sahiplerinin ve üretim yapan çiftçinin birikimlerinin arttığı ayrıca gelir dağılımının tarım ürünlerini pazarlayan ticari sermaye lehine dönmüştür. Genel olarak burjuvazinin ciddi birikim olanakları sağladığı yıllar olarak tanımlamak mümkündür.

Dönemin önemli gelişmelerinden birisi olan çok partili hayata geçişin daha çok dış faktörlerden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Soğuk savaş koşullarında Batı’nın desteğini almak iktidar için oldukça önemlidir. Bu tip bir politik geçiş aslında iktidarın uluslararası eklemlenme sürecinde batı demokrasilerine ayak uydurma çabası olarak görünmektedir.

1950li yıllara gelindiğinde siyasal partilerin sınıf temsiliyetleri belirginleşmeye başlamıştır. DP esnaf, köylülük ve gelişmekte olan ticaret burjuvazisi üzerinden, CHP ise üretici sermaye olmaya aday büyük sermaye kesimleri üzerinden temsil gücünü artırmaktadır.

Dönemin önemli tartışmalarından birisi de devletçilik-liberalizm ikiliği üzerinden şekillenen tartışmadır. Devlet müdahalesinin bağlamının, kapitalist üretimin sürekliliği ve özel mülkiyetin tahsisi olması bu noktada belirleyici olmaktadır. Ancak bu ikiliğin bağlamın görmezden gelinerek yaratılması tartışmanın taraflarının ayrıştıkları noktanın sorunlu olduğunu bize göstermektedir. Sınıfsal ilişkilerden kopuk, siyasi tarafların tercihlerine indirgenmiş bir analizin toplumsal gerçeklikten uzak olmasına yol açmaktadır. DP parti programında özelleştirme olmasına rağmen Türkiye’de KİT’lerin en hızlı geliştiği dönemlerden birisinin DP dönemi olması, siyasi iktidarların tasarruflarından bağımsız bir şekilde devletin sermaye birikim sürecinin içinde yer alması gerekliliği kapitalizmin doğasından kaynaklanmaktadır. CHP-DP çatışmasında bu ayrımın yanılmalı bir yere işaret ettiğini söylemek mümkündür.

“Sermaye birikiminin sosyal toplam döngüsünün her aşaması, ancak devletin varlığıyla hayata geçer. Kapitalizm, genelleşmiş bir toplumsal sistem olarak gelişimini devletin içkin ve aktif olduğu bir süreçte gerçekleştirilmiştir. Bir başka ifadeyle özel sermaye her zaman devlet gücünün varlığına ihtiyaç duyar” (Türkay ve Akçay, 2006, s.56). Dolayısıyla devlet müdahalesinin karakteri sermaye birikiminin konjonktürel ihtiyaçları üzerinden şekillendiğini belirtmek yerinde olmaktadır. Kapitalizmin tarihsel olarak varlığını sürdürmesi her zaman devletin ve devlet müdahalesinin varlığını gerektirmiştir.

Devletçilik konusunda Ahmet Hamdi Başar’ın ve Türkiye İktisat Mecmuası’nda yazan diğer isimlerin sermaye birikiminin konjonktürel ihtiyaçları ve koşulları doğrultusunda oldukça gerçekçi bir bakış açısına sahip olduklarını söylemek mümkündür. İstanbul Tüccar Derneği’nin aktif rol alıp organize etmiş olduğu 1948 Türkiye İktisat Kongresi sürecinde hem dergideki yazıların hem de kongrede sunulmuş olan bildirimlerin, dergide devletçilik tartışmalarının en yoğun sürdüğü dönemdir. Yazarların devletçilik tartışmalarındaki önerilerinde birkaç nokta öne çıkmaktadır.

Bunlardan ilki devletin ekonomik alana müdahalesinin sınırları üzerinedir. Temel önermeler genelde Başar’ın kavramı olan iktisadi devletçilik üzerinden şekillenmektedir. Özel teşebbüsün yatırım yapabileceği alanlardan devletin çekilmesi dolayısıyla özeline yapabileceğini devletin yapmaması gerektiği şeklinde bir ekonomik alan paylaşımından söz edilmektedir. Özel teşebbüsün gücünün yetmediği ve kamusal hizmetler ile ilgili yatırımların ise devlet tarafından kar amacı gütmeyen yapılması gerektiği belirtilmiştir. Devlet müdahalesinin sınırlarıyla beraber bir diğer önemli nokta devlet müdahalesinin amacı ile ilgilidir. Devletin özele rakipsiz teşvik edici bir biçimde ekonomiye düzenleyici ve yatırım koşullarını iyileştirici bir rolde müdahil olması gerektiği vurgulanmıştır. Bu anlamda derginin genel görüşü, devletçilik-liberalizm ikiliğini bazen sermaye birikim süreci açısından sistem körü bir noktadan, bazen ise sosyalizm-kapitalizm karşıtlığına indirgenerek yapılan ayrımlardan farklılaşmaktadır. Türkiye’deki devletçiliğin karakterinin kapitalist olduğu vurgulanarak devletin cumhuriyetin kuruluşundan beri her zaman sermaye birikiminin olanaklarını artırmak üzerine hareket etmiş olduğunu belirten yazarlar, 1930’ların sonuna doğru

bürokrasinin fiiliyatta devreye girerek sermaye birikim koşullarının geriletilmesine yol açtığını belirtmişlerdir.

Devletçilik tartışmalarında öne çıkan ikinci nokta olan bürokrasi sorununun temel kaynağını, yazarlar devlet geleneğinde görmüşlerdir. Devlet içinde her zaman etkin konumda olan bir kapıkulu sınıfının varlığı cumhuriyet sonrasında da devam etmiştir yazarlara göre. Bir çok yazıda kapıkulu zihniyetine karşı mücadele edilmezse özel mülkiyet özgürlüğünün kısıtlanması bağlamında anti-demokratik bir devlet kapitalizminin ülkede egemen olacağını belirtmişlerdir. Devlet içinde yer alan memurların sayılarının azaltılması gerektiğini belirtmekle beraber iktisadi bürokrasinin işleyiş mekanizmalarının da köklü bir değişime tabi tutulması gerektiği vurgulanmıştır. Bu noktada yapılması gerekli görülmüş olan inkılabın çerçevesi serbest teşekküllerin ve bireylerin yönetiminde yer aldığı özerk kurumlar üzerine bir kurumsal inşa üzerinden çizilmiştir.

1948 Türkiye İktisat Kongresi'nin sonucunda oybirliğine yakın kabul edilen devletçilik raporuna bakıldığında bu noktalarda farklı serbest teşekküllerin, ticaret burjuvazisinin temsilcilerinin ve akademisyenlerin de İstanbul Tüccar Derneği ile görüş birliğine sahip olmalarında, 1945 sonrası süreçte Ahmet Hamdi Başar'ın ve Türkiye İktisat Mecmuası'nın aktif bir şekilde devletçilik tartışmalarına katılmasının rolü vardır. Ancak bağlamsal olarak hem Dünya'da üretici sermayenin uluslararasılaşması sürecinin hem de Türkiye'nin savaş sonrasında uluslararası sistemle eklemlenme sürecinin başladığı bir dönemde güçlenmiş olan ticaret burjuvazisinin taleplerinin bu anlamda örtüşmesi dönemin devletçilik tartışmalarının da bu yönde karşılık bulmasına zemin sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

1. Ahmad, F. (1996). *Demokrasi Sürecinde Türkiye*. İstanbul: Hil Yayınları.
2. Akçay, Ü.(2007). *Kapitalizmi Planlamak Türkiye'de Planlama ve DPT'nin Dönüşümü*. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları.
3. Arrighi, G. (2000). *Uzun Yirminci Yüzyıl*. R. Boztemur (çev.), Ankara: İmge Kitabevi.
4. Boratav, K. (1995). *İktisat Tarihi (1908-1980)*. İstanbul: Cem Yayınevi.
5. Boratav, K. (2010). *Türkiye İktisat Tarihi (1908-1985)*. Ankara: İmge Kitabevi
6. Doğan, Y. (1987). *IMF Kıskaçında Türkiye 1946–1980*. İstanbul: Tekin Yayınları.
7. Eliçin, E. T. (1970). *Kemalist devrim ideolojisi: Niteliği ve tarihteki yeri*. İstanbul: Ant yayınları.
8. Eliçin, E.T. (1970). *Kemalist Devrim İdeolojisi: Niteliği ve Tarihteki Yeri*. İstanbul: Ant yayınları.
9. Ercan, Fuat. (1995). *“Gelişme Yazını: Eleştiriler ve Yeni Perspektifler”*, T.İşgüden, F. Ercan, M. Türkay (Ed.). Gelişme İktisadı Kuram-Eleştiri-Yorum içinde. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 1995, s. 298-428.
10. Gevgilili, A. (1987). *Yükseliş ve Düşüş*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
11. Güllalp, H. (1983). *Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri*. Ankara: Yurt Yayınları.

12. Gülalp, H. (1993). **Kapitalizm, Sınıflar ve Devlet**. İstanbul: Belge Yayınları.
13. Hirst, P. ve Thompson, G. (2007). **Küreselleşme Sorgulanıyor**. Ç.Erdem ve E. Yücel. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
14. İstanbul Tüccar Derneği. (1947). **İstanbul Tüccar Derneği Ana Nizamname ve Çalışma Programı**. İstanbul: Dernek Yayınları.
15. Jenkins, R. (2001). **“Sanayileşme ve Dünya Ekonomisi”**, Kalkınma İktisadı, Yükseliş ve Gerilemesi. F. Şenses (drl.). İstanbul: İletişim Yayınları.
16. Karluk, R. (1984). **Uluslararası Ekonomi, Ekonomi El Kitabı**. İstanbul: Okan Yayıncılık.
17. Kepenek, Y. ve Yentürk, N. (2003). **Türkiye Ekonomisi**. İstanbul: Remzi Kitabevi.
18. Kılıçdaroğlu, K. (1997). **1948 Türkiye İktisat Kongresi**. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu.
19. Koraltürk, M. (2007). **Gazi Bana Çok Kızmış**. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
20. Koraltürk, M. (2007). **Yine Hayal Aleminde Uçuyorum....** İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
21. Küçük, Y. (1984). **Aydın zerine Tezler, 1830-1980**. İstanbul: Tekin Yayınevi.
22. Öztürk, . (2010). **Türkiye’de Büyük Sermaye Grupları Finans Kapitalin Oluşumu Ve Gelişimi**. İstanbul: SAV Yayınları.
23. Sever, M. (2009). **Ahmet Hamdi Başar ve İstanbul Tüccar Derneği**. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.
24. Tekeli, İ. ve İlkin, S., (1981). **Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı**. Ankara: Türkiye Belgesel İktisat Tarihi 1, ODTÜ.

25. Tezel, Y.S.(1994).*Cumhuriyet Döneminin İktisat Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
26. Tuna, G. (2011). *Türkiye'de Kapitalizmin ve Fetişizmin İnşa Süreci (Bir Kavram Kapitalizm Neyi Anlatır?)*. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları.
27. Türkay, M. (2009). **Sermaye Birikimi, Kalkınma, Azgelişmişlik Türkiye ve Dünya Üzerine Notlar**. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları.
28. Wallerstein, I. (2006). *Tarihsel Kapitalizm*. N. Alpay (çev.), İstanbul: Metis Yayınları

Makaleler

1. Balta, E. (Kış 2002). **“1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu: Reform mu Karşı Reform mu?”**, Praksis, Sayı:5, s.277-322.
2. Başar, A.H. (Kasım, 1966). **“Zaferden Sonra İstanbul'da Başlayan İktisadi Savaş”**, Barış Dünyası Dergisi, Cilt:5, Sayı:54, s.52-55.
3. Boratav, K. (1984-5). **“Savaş Yıllarında Bölüşüm Göstergeleri ve Rantlar Sorunu”**, Yapıt, Sayı: 8, s. 44-51.
4. Ercan F. (2011). **“Sermayeyi Haritalandırmaya Yönelik Kavramsal Düzenekler”**, Praksis Sayı:19, s.9-53.
5. Kara, N. (1984-5). **“Türkiye'de Çok Partili Sisteme Geçiş Kararının Nedenleri”**, Yapıt, Sayı: 8, s. 64-75.
6. Keyder, Ç. (1976). **“Yeni Ekonomik Düzen ve ideolojisi”**, ODTÜ Gelişme Dergisi, Özel Sayı:, s. 28-32.
7. Keyder, Ç. (1981). **“Kriz Üzerine Notlar”**, Toplum ve Bilim, Sayı: 14, s.3-44.

8. Koraltürk, M. (Kış 2002), "**Ahmet Hamdi Başar, Türkiye İktisat Mecmuası (1948-1956) ve Dizini**", Mütferrika, Sayı: 22, s. 117-151.
9. Mıhçı, H. (1996). "**Kalkınma: Bir Terim Neyi Anlatır?**", Ekonomik Yaklaşım, Cilt: 7, s. 65-86.
10. Öztürk, Ö. (2006 Yaz). "**Emperyalizm Kuramları ve Sermayenin Uluslararasılaşması**", Praksis, Sayı: 15,
11. Peker, A. T. (1996). "**Dünya Bankası: Kalkınmacılıktan 'İyi Yönetim' Söylemine**", Toplum ve Bilim, Sayı: 69, s. 6-59.
12. Toprak, Z.(Haziran-Temmuz 1982)."**Unutulan Kongre: 1948 Türkiye İktisat Kongresi**", İktisat Dergisi, Sayı: 211-212, s. 37-42.
13. Türkay M. ve Akçay Ü., (2006)."**İktisat Siyaset Devlet Üzerine Yazılar**", Prof. Dr. Kemali Saybaşılı'ya Armağan, İçinde, Yayına Hazırlayanlar; Burak Ülman-İsmet Akça, s.49-65, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Sürelî Yayınlar

1. Akdağ, F.(Temmuz 1949).**Türkiye Nasıl Kalkınır?**, Türkiye İktisat Mecmuası, Sayı: 18.
2. Akosman, İ. (Aralık 1948). **Tertip Komitesinin Söylevi**, Türkiye İktisat Mecmuası, Sayı: 11.
3. Akosman, İ. (Ocak 1949).**Kongrenin Bilançosu**, Türkiye İktisat Mecmuası, Sayı:12.
4. Alp, T. (Ocak 1948).**Devletin İktisadi Fonksiyonları En İyi Şekilde Nasıl**

- Başarılabilir?**, Türkiye İktisat Mecmuası, Sayı: 1.
5. Başar, A.H. (Aralık 1948). **Devletçilik ve Devlet Müdahalesi**, Türkiye İktisat Mecmuası, Sayı: 11.
  6. Başar, A.H., (Ağustos 1948).**“Devletçilik” Yerine “Cemiyetçilik” İsmi Kullanmayınız!.**, Türkiye İktisat Mecmuası, Sayı: 7.
  7. Başar, A.H., (Aralık 1948).**İstanbul Tüccar Derneği Söylevi**, Türkiye İktisat Mecmuası, Sayı: 11.
  8. Başar, A.H., (Kasım 1948). **1923 Türkiye İktisat Kongresinden 1948 Türkiye İktisat Kongresine**, Türkiye İktisat Mecmuası, Sayı:10.
  9. Başar, A.H., (Mart-Nisan 1948). **Devletçiliğimizin Tarihi Tekamülü**, Türkiye İktisat Mecmuası, Sayı: 3.
  10. Başar, A.H., (Şubat 1948). **Devletçiliğimizin Tarihi Tekamülü**, Türkiye İktisat Mecmuası, Sayı: 2.
  11. Başar, A.H.,(Aralık 1949). **Devletçiliğin Hududu ve İktisadi Devlet**, Türkiye İktisat Mecmuası, Sayı:22.
  12. Başar, A.H.,(Haziran 1949). **Türkiye’nin Amerika ile Mukayesesi Yapılabilir mi?**, Türkiye İktisat Mecmuası, Sayı: 17.
  13. Başar, A.H.,(Ocak 1948). **Türkiye İktisat Mecmuası: Bu ismi Nasıl Seçtik?**, Türkiye İktisat Mecmuası, Sayı: 2.
  14. Başar, A.H.,(Şubat 1949). **Büyük Bir Tehlikeye Doğru Gidiyoruz!.**, Türkiye İktisat Mecmuası, Sayı: 13.
  15. Başar, A.H.,(Temmuz 1949). **Sanayimizin Perişan Hali**, Türkiye İktisat Mecmuası, Sayı: 18.
  16. Birgi, A.(Ocak 1948). **Düzenli İktisat Nasıl Kurulup İdare Edilebilir?**,

- Türkiye İktisat Mecmuası, Sayı: 1.
17. Dündar, A.(Eylül 1948). **Türkiye İktisat Kongresi**, Türkiye İktisat Mecmuası, Sayı: 8.
  18. Haznedar, A.Z., (Kasım 1948). **Devletçilik ve Mali Mevzuatımız**, Türkiye İktisat Mecmuası, Sayı: 10.
  19. Kuyucak, H.A., Aralık 1948). **İstihsal, Ticaret ve Umumiyetle İktisadi Hayat Üzerinde Devlet Müdahaleciliği Nasıl Olmalıdır?**, Türkiye İktisat Mecmuası, Sayı:11.
  20. Şakar, O. (Kasım 1948). **Devletçilik, Dış Ticaret ve Vergi Davamız**, Türkiye İktisat Mecmuası, Sayı: 10.
  21. Tekinalp, M. (Mart 1951). **Sanayi Politikamız ve Devletçilik**, Türkiye İktisat Mecmuası, Sayı: 32.
  22. Tekinalp, M. (Şubat 1948). **İktisadi Demokrasiye Doğru!.**, Türkiye İktisat Mecmuası, Sayı: 2.
  23. Tekinalp, M.(Mart-Nisan 1948). **İktisadi Demokrasinin En Esaslı Şartı**, Türkiye İktisat Mecmuası, Sayı: 3.
  24. Türkiye İktisat Mecmuası, (Ağustos 1948). **İstanbul Tüccar Derneği 1948 Türkiye İktisat Kongresi Yönetmeliği**, Türkiye İktisat Mecmuası, Sayı: 7.
  25. Türkiye İktisat Mecmuası, (Mayıs 1948). **Ekonomi Genel Meclisi**, Türkiye İktisat Mecmuası, Sayı: 4.
  26. Türkiye İktisat Mecmuası, (Ocak 1948). **Tüccar Derneği: Yıllık Kongre Raporu**, Türkiye İktisat Mecmuası, Sayı: 1.
  27. Türkiye İktisat Mecmuası. (Kasım 1948). **Büyük Kongre**, Türkiye İktisat Mecmuası, Sayı: 10.

Tezler

1. Alaybeyoğlu, A. (2014). ***Forum Dergisi ve Planlama Tartışmaları***. Marmara Üniversitesi SBE
2. Tören, T. (2006). ***Yeniden Yapılanan Dünya Ekonomisinde Marshall Planı: Türkiye Örneđi***. Marmara Üniversitesi SBE.
3. Türkay, M. (1994). ***Gelişme İktisadı: Ekonomik Büyüme Merkezli Yaklaşımın Yükseliři ve Gerilemesi***. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE.